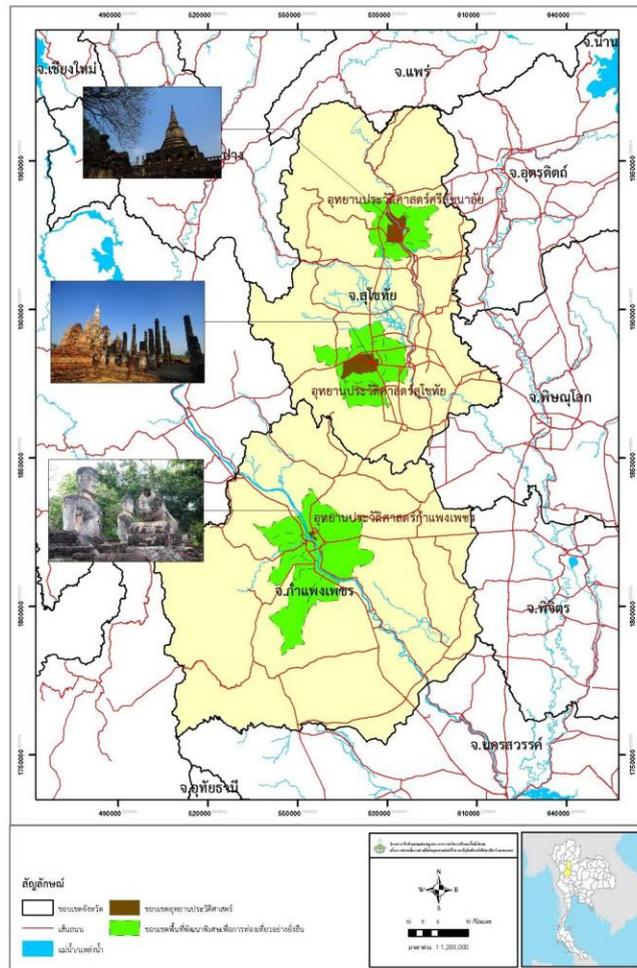

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง/การทบทวนวรรณกรรม

เพื่อให้แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ตลอดจนพื้นที่ต่อเนื่องโดยรอบเป็นไปอย่างเหมาะสม มีมาตรการและกลไกการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนทุกรูปแบบ ทั้งชุมชนประวัติศาสตร์ ชุมชนวัฒนธรรม ชุมชนตลาด และชุมชนริมน้ำ เสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยภาคประชาชนมีส่วนร่วมทุกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการและยั่งยืน ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น ต่อเนื่องไปจนถึงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มการท่องเที่ยว เป็นแกนแหล่งมรดกประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยพัฒนาศักยภาพให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางมรดกโลกกลุ่มอาเซียน (World Heritage Cluster (ASEAN)) สร้างความตระหนักและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ให้คงไว้ซึ่งความมีคุณค่าสืบต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 2.1 แสดงพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร จาก การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. (15 กรกฎาคม 2556). โดย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). สืบค้นจาก http://www.dasta.or.th/th/Sustain/sub_sustain.php

2.1 ศึกษาผังแม่บทการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ตามแนวแกนอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร (Historical Corridor)

การศึกษาผังแม่บทการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์เป็นการทบทวน แนวคิด แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เพื่อหาความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับต่างๆ

2.1.1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

2.1.1.1 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

1) ประชากร

จังหวัดสุโขทัยในปี พ.ศ.2555 มีประชากรทั้งสิ้น 3,012,513 คน จำนวน 963,582 ครัวเรือน แยกเป็นชาย 1,470,476 คน และหญิง 1,542,037 คน ดังตารางที่ 2.1-2.4

ตารางที่ 2.1 จำนวนประชากร/ครัวเรือน จังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ.2551-2555

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร			ครัวเรือน (หลัง)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	
2551	294,657	309,160	603,817	186,214
2552	294,276	308,537	602,813	189,288
2553	293,929	307,849	601,778	192,669
2554	293,624	307,880	601,504	196,052
2555	293,990	308,611	602,601	199,359
รวม	1,470,476	1,542,037	3,012,513	963,582

ที่มา : รายงานสถิติจำนวนประชากร. (15 กรกฎาคม 2556). โดย กระทรวงมหาดไทย.

สืบค้นจาก<http://stat.dopa.go.th/xstat>

ในพื้นที่ดำเนินการศึกษา ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า เทศบาลตำบลเมืองเก่า และเทศบาลตำบลบ้านกล้วยมีประชากร ดังนี้

- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า มีจำนวนชุมชน 11 หมู่บ้าน มีประชากรในเขตเทศบาลในปี พ.ศ.2555 จำนวน 10,045 คน ในจำนวน 3,614 ครัวเรือน
- เทศบาลตำบลเมืองเก่า มีจำนวนชุมชน 12 ชุมชน มีประชากรในเขตเทศบาลในปี พ.ศ.2555 จำนวน 7,405 คน ในจำนวน 2,394 ครัวเรือน
- เทศบาลตำบลบ้านกล้วย มีจำนวนชุมชน 14 ชุมชน มีประชากรในเขตเทศบาลในปี พ.ศ.2555 จำนวน 17,026 คน ในจำนวน 6,195 ครัวเรือน

ตารางที่ 2.2 จำนวนประชากร/ครัวเรือน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า เทศบาลเมืองเก่า และ เทศบาลตำบลบ้านกล้วย จังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ.2551-2555

ปี พ.ศ.	เทศบาล					
	องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า		เทศบาลตำบลเมืองเก่า		เทศบาลตำบลบ้านกล้วย	
	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน
2551	9,985	3,383	7,497	2,234		
2552	9,963	3,444	7,458	2,295	17,155	5,793
2553	9,963	3,506	7,458	2,295	17,026	5,939
2554	10,028	3,555	7,337	2,358	17,025	6,081
2555	10,045	3,614	7,405	2,394	17,026	6,195

ที่มา : รายงานสถิติจำนวนประชากร. (15 กรกฎาคม 2556). โดย กระทรวงมหาดไทย.

สืบค้นจาก<http://stat.dopa.go.th/xstat>

2) สภาพสังคมและวิถีชีวิต

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ โดยมีขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีประชากรย้ายถิ่นมาจากจังหวัดอื่นๆ ไม่มากนัก นอกจากนี้เป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซู ส่วนหนึ่งอาศัยในดินแดนนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันคนไทยกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สา อำเภอศรีสัชชนาลัย

3) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

เทศบาลตำบลบ้านกล้วย มีจำนวนครัวเรือนมีน้ำประปาใช้ 3,516 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ 2,436 ครัวเรือน ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค คิดเป็น ร้อยละ 73 ของพื้นที่มีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 4,338 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ 1,614 ครัวเรือน

เทศบาลตำบลเมืองเก่า มีจำนวนครัวเรือนมีน้ำประปาใช้ 2,124 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ 60 ครัวเรือน ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็น ร้อยละ 100 ของพื้นที่มีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 2,359 ครัวเรือน

องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ 100 ของพื้นที่มีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 3,613 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ 12 ครัวเรือน

4) การคมนาคม

ทางรถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ จากทางหลวงหมายเลข 1 ผ่านจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 101 ผ่านอำเภอพรานกระต่าย อำเภอกีรีมาศเข้าสู่จังหวัดสุโขทัย รวมระยะทาง 440 กิโลเมตร และจากทางหลวงหมายเลข 1 ไปจนถึงประมาณกิโลเมตรที่ 50 บริเวณแยกอำเภอบางปะอินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 32 ผ่านพระนครศรีอยุธยามุ่งสู่นครสวรรค์แล้วเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 117 ตรงเข้าพิษณุโลก ก่อนจะเปลี่ยนไปใช้ทางหลวงหมายเลข 12 เข้าสู่จังหวัดสุโขทัย รวมระยะทาง 427 กิโลเมตร

ทางรถไฟ การรถไฟแห่งประเทศไทย มีขบวนรถด่วนและรถเร็วออกจากสถานีรถไฟหัวลำโพงไปลงที่สถานีสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก ทุกวันนอกจากนี้ ยังมีขบวนรถด่วน และรถเร็วออกจากสถานีรถไฟหัวลำโพงไปลงที่พิษณุโลกแล้วให้เดินทางต่อโดยรถประจำทางไปสุโขทัยอีกประมาณ 59 กิโลเมตร

ทางเครื่องบิน สนามบินสุโขทัยตั้งอยู่ในเขต 3 ตำบล คือ ต.ท่าทอง ต.คลองกระจง และ ต.ย่านยาว อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย มีเนื้อที่ 2,000 ไร่ เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อปี 2535 และเปิดให้บริการในปี พ.ศ.2539 ในเส้นทางกรุงเทพฯ-สุโขทัย-เชียงใหม่ เมื่อ 12 เมษายน 2539 และสุโขทัย-เสียมราฐ (นครวัด) เมื่อ 28 มีนาคม 2543 โดยใช้เครื่องบิน ATR 72-200 ขนาด 70 ที่นั่ง การออกแบบอาคารผู้โดยสารเป็นลักษณะทรงไทย เปิดโล่งตามศิลปะสุโขทัยโบราณ เพื่อความกลมกลืนและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย โดยตัวอาคารสามารถรองรับผู้โดยสารทั้งขาเข้าและขาออกอาคารละ 150 คน ปัจจุบันทางวิ่ง (Runway) ยาว 2,300 เมตร กว้าง 45 เมตร รองรับน้ำหนักได้ 45 ตัน

5) การท่องเที่ยว

สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยในปี 2554 มีจำนวนลดลงจากปี 2553 โดยลดลงทั้งนักท่องเที่ยวทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ การเดินทางแต่ละครั้ง นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ย 1.89 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว ที่พัก และการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,232 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 1,401 ล้านบาท

ส่วนด้านสถานการณ์การพักรแรม พบว่าจำนวนห้องพักในจังหวัดสุโขทัยมีจำนวน 2,136 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี 2553 จาก 2,017 ห้องในปี 2553 และอัตราการเข้าพักเฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 37.94 เพิ่มขึ้นเพิ่มเล็กน้อยจาก ปี 2553 นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ยในสถานพักรแรมเป็น 1.89 วัน

ตารางที่ 2.3 สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ จังหวัดสุโขทัย พ.ศ.2552 - 2554

รายการ	2552 (2009)	2553 (2010)	2554 (2011)
จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	656,015	810,620	784,555
ชาวไทย	451,558	599,468	592,599
ชาวต่างประเทศ	204,457	211,152	191,956
จำนวนนักท่องเที่ยว	401,445	526,810	501,548
ชาวไทย	311,768	418,609	408,572
ชาวต่างประเทศ	89,677	108,201	92,976
นักทัศนอาจร	846	816	816
ชาวไทย	743	688	712
ชาวต่างประเทศ	972	1,040	1,010
รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)			
ผู้เยี่ยมเยือน	1,108	1,492	1,401
ชาวไทย	653	980	960
ชาวต่างประเทศ	455	512	441
สถานประกอบการที่พักแรม			
จำนวนห้อง	1,412	2,017	2,136
อัตราการเข้าพัก (%)	40.07	37.45	37.94
จำนวนผู้เข้าพักแรม	365,337	476,967	443,938
ชาวไทย	276,652	383,228	357,576
ชาวต่างประเทศ	88,685	93,739	86,362

ที่มา : กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
รวบรวมโดย : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2.1.1.2 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

1) ประชากร

จังหวัดสุโขทัยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 84 ตำบล 843 หมู่บ้าน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จำนวน 91 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 18 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 70 แห่ง จังหวัดสุโขทัยในปี พ.ศ. 2555 มีประชากรทั้งสิ้น 3,012,513 คน จำนวน 963,582 ครัวเรือน แยกเป็นชาย 1,470,476 คน และหญิง 1,542,037 คน ดังตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 จำนวนประชากร/ครัวเรือน จังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ.2551-2555

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร			ครัวเรือน (หลัง)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	
2551	294,657	309,160	603,817	186,214
2552	294,276	308,537	602,813	189,288
2553	293,929	307,849	601,778	192,669
2554	293,624	307,880	601,504	196,052
2555	293,990	308,611	602,601	199,359
รวม	1,470,476	1,542,037	3,012,513	963,582

ที่มา : รายงานสถิติจำนวนประชากร. (15 กรกฎาคม 2556). โดย กระทรวงมหาดไทย. สืบค้นจาก <http://stat.dopa.go.th/xstat>

ในพื้นที่ดำเนินการศึกษาผังแม่บทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตั้งอยู่ในพื้นที่เทศบาลเมืองศรีสัชนาลัย และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ มีประชากร ดังนี้

- เทศบาลเมืองศรีสัชนาลัย มีจำนวนชุมชน 19 ชุมชน มีประชากรในเขตเทศบาลในปี พ.ศ.2555 จำนวน 15,808 คน ในจำนวน 5,251 ครัวเรือน
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ มีจำนวนหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน มีประชากรในเขตเทศบาลในปี พ.ศ.2555 จำนวน คน ในจำนวน ครัวเรือน

2) สภาพสังคมและวิถีชีวิต

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ โดยมีขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนงานสำเนียงภาษาถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีประชากรย้ายถิ่นมาจากจังหวัดอื่นๆ ไม่มากนัก นอกจากนี้เป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซู ส่วนหนึ่งอาศัยในดินแดนนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันคนไทยกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สำ อำเภอศรีสัชนาลัย

3) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

เทศบาลเมืองศรีสะเกษ มีจำนวนครัวเรือนมีน้ำประปาใช้ 4,818 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ 377 ครัวเรือน ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่ที่มีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 5,176 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ 19 ครัวเรือน

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ จำนวนครัวเรือนมีน้ำประปาใช้ 1,774 ครัวเรือน และจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ 10 ครัวเรือน ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ 100 ของพื้นที่ และจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 1,784 ครัวเรือน

4) การคมนาคม

ทางรถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทางคือ จากทางหลวงหมายเลข 1 ผ่านจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 101 ผ่านอำเภอพรานกระต่าย อำเภอศรีมาตเข้าสู่จังหวัดสุโขทัย รวมระยะทาง 440 กิโลเมตร และ จากทางหลวงหมายเลข 1 ไปจนถึงประมาณกิโลเมตรที่ 50 บริเวณแยกอำเภอบางปะอินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วเข้าเส้นทางหลวงหมายเลข 32 ผ่านพระนครศรีอยุธยามุ่งสู่นครสวรรค์แล้วเข้าทางหลวงหมายเลข 117 ตรงเข้าพิษณุโลก ก่อนจะเปลี่ยนไปใช้ทางหลวงหมายเลข 12 เข้าสู่จังหวัดสุโขทัย รวมระยะทาง 427 กิโลเมตร

ทางรถไฟ การรถไฟแห่งประเทศไทย มีขบวนรถด่วนและรถเร็วออกจากสถานีรถไฟหัวลำโพงไปลงที่สถานีสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก ทุกวันนอกจากนี้ ยังมีขบวนรถด่วน และรถเร็วออกจากสถานีรถไฟหัวลำโพงไปลงที่พิษณุโลกแล้วให้เดินทางต่อโดยรถประจำทางไปสุโขทัยอีกประมาณ 59 กิโลเมตร

ทางเครื่องบิน สนามบินสุโขทัยตั้งอยู่ในเขต 3 ตำบล คือ ต.ท่าทอง ต.คลองกระจง และ ต.ย่านยาว อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย มีเนื้อที่ 2,000 ไร่ เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อปี 2535 และเปิดให้บริการในปี พ.ศ.2539 ในเส้นทางกรุงเทพฯ-สุโขทัย-เชียงใหม่ เมื่อ 12 เมษายน 2539 และสุโขทัย-เสียมราฐ (นครวัด) เมื่อ 28 มีนาคม 2543 โดยใช้เครื่องบิน ATR 72-200 ขนาด 70 ที่นั่ง การออกแบบอาคารผู้โดยสารเป็นลักษณะทรงไทย เปิดโล่งตามศิลปะสุโขทัยโบราณ เพื่อความกลมกลืนและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย โดยตัวอาคารสามารถรองรับผู้โดยสารทั้งขาเข้าและขาออกอาคารละ 150 คน ปัจจุบันทางวิ่ง (Runway) ยาว 2,300 เมตร กว้าง 45 เมตร รองรับน้ำหนักได้ 45ตัน

5) การท่องเที่ยว

สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยในปี 2554 มีจำนวนลดลงจากปี 2553 โดยลดลงทั้งนักท่องเที่ยวทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ

ด้านสถานการณ์การพักผ่อน พบว่าจำนวนห้องพักในจังหวัดสุโขทัย มีจำนวน 2,136 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี 2553 จาก 2,017 ห้องในปี 2553 และอัตราการเข้าพักเฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 37.94 เพิ่มขึ้นเพิ่มเล็กน้อยจาก ปี 2553 นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ยในสถานพักผ่อนเป็น 1.89 วัน

ตารางที่ 2.5 สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ จังหวัดสุโขทัย พ.ศ.2552 - 2554

รายการ	2552 (2009)	2553 (2010)	2554 (2011)
จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	656,015	810,620	784,555
ชาวไทย	451,558	599,468	592,599
ชาวต่างประเทศ	204,457	211,152	191,956
จำนวนนักท่องเที่ยว	401,445	526,810	501,548
ชาวไทย	311,768	418,609	408,572
ชาวต่างประเทศ	89,677	108,201	92,976
นักท่องเที่ยว	846	816	816
ชาวไทย	743	688	712
ชาวต่างประเทศ	972	1,040	1,010
รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)			
ผู้เยี่ยมเยือน	1,108	1,492	1,401
ชาวไทย	653	980	960
ชาวต่างประเทศ	455	512	441
สถานประกอบการที่พักแรม			
จำนวนห้อง	1,412	2,017	2,136
อัตราการเข้าพัก (%)	40.07	37.45	37.94
จำนวนผู้เข้าพักแรม	365,337	476,967	443,938
ชาวไทย	276,652	383,228	357,576
ชาวต่างประเทศ	88,685	93,739	86,362

ที่มา : กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
รวบรวมโดย : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2.1.1.3 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร

1) ประชากร

จังหวัดกำแพงเพชรแบ่งเขตการปกครองเป็น 11 อำเภอ 78 ตำบล (รวมตำบลในเมือง) 956 หมู่บ้าน ด้านการปกครองท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 21 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 65 แห่ง

จังหวัดกำแพงเพชร มีประชากรทั้งสิ้น 728,631 คน แยกเป็นชาย 366,764 คน และหญิง 728,631 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2556)

ปัจจุบันเทศบาลตำบลนครชุม มีพื้นที่ทั้งหมด 3.5 ตารางกิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 10,215 คน แบ่งเป็นชาย 4,970 คน และหญิง 5,245 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 4,417 ครัวเรือน (ข้อมูลเดือนธันวาคม 2556)

ตารางที่ 2.6 สถิติจำนวนประชากรจังหวัดกำแพงเพชร 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ.2552 – พ.ศ.2556)

ปี พ.ศ.	พื้นที่	ประชากรชาย (คน)	ประชากรหญิง (คน)	ประชากรรวม (คน)	จำนวนบ้าน (หลัง)
2552	จังหวัดกำแพงเพชร	361,792	365,054	726,846	231,227
	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	67,387	68,148	135,535	43,973
	เทศบาลตำบลนครชุม	4,871	5,093	9,964	3,935
2553	จังหวัดกำแพงเพชร	361,676	365,417	727,093	236,704
	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	67,662	68,483	136,145	44,857
	เทศบาลตำบลนครชุม	4,903	5,144	10,047	4,067
2554	จังหวัดกำแพงเพชร	360,906	365,103	726,009	242,029
	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	67,580	68,471	136,051	45,781
	เทศบาลตำบลนครชุม	4,918	5,129	10,047	4,158
2555	จังหวัดกำแพงเพชร	361,511	366,044	727,555	247,772
	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	67,723	68,780	136,503	46,810
	เทศบาลตำบลนครชุม	4,924	5,167	10,091	4,284
2556	จังหวัดกำแพงเพชร	361,867	366,764	728,631	253,170
	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	67,831	69,016	136,847	47,674
	เทศบาลตำบลนครชุม	4,970	5,245	10,215	4,417

ที่มา : รายงานสถิติจำนวนประชากร. (15 กรกฎาคม 2556). โดย กระทรวงมหาดไทย. สืบค้นจาก

<http://stat.dopa.go.th/xstat>

2) สภาพสังคมและวิถีชีวิต

โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่ปกครองของจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชรส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางการค้า อุตสาหกรรม และรับราชการ สำหรับในด้านการเกษตรกรรมในท้องถิ่น จะมีพื้นที่ทางเกษตรจำนวนน้อย ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ การปลูกข้าว ถั่วเขียว และถั่วเหลือง เป็นต้น ทั้งนี้ การพาณิชย์กรรมและการบริการในเขตเทศบาล มีสถานบริการน้ำมัน 9 แห่ง ตลาดสด 5 แห่ง ร้านค้าทั่วไป 741 แห่ง สถานธนาบาล 1 แห่ง โรงฆ่าสัตว์ 1 แห่ง โรงแรม 5 แห่ง จำนวนห้องพักรวม 220 ห้อง ธนาคาร 9 แห่ง โรงภาพยนตร์ 1 แห่ง และสถานที่จำหน่ายอาหารตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข 415 แห่ง และการอุตสาหกรรมในเขตเทศบาล มีจำนวนทั้งสิ้น 34 แห่ง

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชร มีจำนวน 18 ชุมชน จำนวนบ้าน 4,573 หลัง และมีจำนวนประชากรในชุมชน รวม 17,988 คน และประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 99.80 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาล มีวัด จำนวน 5 วัด ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 0.07 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาล และผู้นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 0.11 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตจังหวัดกำแพงเพชร มีโบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง สำหรับด้านการศึกษาในเขตเทศบาลเมือง มีสถานศึกษารวมทั้งหมด จำนวน 14 โรงเรียน

สำหรับเทศบาลตำบลนครชุม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งค้าปลีกและค้าส่ง รองลงมาเป็นการประกอบอาชีพรับจ้าง มีเพียงส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยย่านพาณิชย์กรรมประกอบด้วยร้านค้าของชำเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีร้านค้าประเภทอาหารและเครื่องดื่ม ร้านเสื้อผ้า เป็นต้น มีสถานประกอบการ ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม ตลาดเอกชน และโรงฆ่าสัตว์

เทศบาลตำบลนครชุม เป็นที่ตั้งของเมืองนครชุม ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงในสมัยสุโขทัย มีโบราณสถานหลายแห่งที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เช่น วัดพระบรมธาตุ บ้านห้าง ร.5 ป้อมทุ่งเศรษฐี เจดีย์กลางทุ่ง(มีชื่อเสียงทางด้านกฐนพระเครื่องพระขุมก)

3) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

การไฟฟ้าภูมิภาคจังหวัดกำแพงเพชร เป็นผู้ให้บริการด้านการไฟฟ้าแสงสว่างทั้งหมดในเขตเทศบาล โดยรับกระแสไฟฟ้าจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก มีผู้ใช้บริการไฟฟ้าอยู่จำนวนกว่า 1,008 ราย ใช้กระแสไฟฟ้าสูง 10 เมกะวัตต์ สำหรับเทศบาลเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นผู้ให้บริการไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะในเขตเทศบาลทั้งหมด โดยเฉพาะในบริเวณถนน จุดตัดของถนน และสวนสาธารณะ มีจำนวนหลอดไฟ 2,775 ชุด ครอบคลุมถนน ซอยต่างๆ จำนวน 201 สาย

ประชาชนในเขตเทศบาลนครชุม ได้รับการบริการไฟฟ้าจาก การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทั่วทุกครัวเรือน มีไฟฟ้าสาธารณะที่ติดตั้งบริเวณถนนสาธารณะในเขตเทศบาลนครชุม ซึ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคมในเวลาากลางคืน แต่ยังไม่ครอบคลุมทั้งเทศบาลนครชุม โดยได้รับกระแสไฟฟ้าจากแหล่งกำเนิดของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก ซึ่งจ่ายไฟฟ้าให้กับสถานีไฟฟ้าย่อย คือ สถานีควบคุมการจ่ายไฟฟ้ากำแพงเพชร ซึ่งอยู่ในเขตความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดกำแพงเพชร มีกำลังผลิตรวมเท่ากับ 100 เมกะวัตต์ ปัจจุบันทำการจ่ายไฟฟ้าสูงสุด เท่ากับ 35 เมกะวัตต์ ซึ่งจะสามารถให้บริการไฟฟ้าเพิ่มได้อีก 65 เมกะวัตต์

ปัจจุบันการประปากำแพงเพชร เป็นผู้ให้บริการน้ำประปาแก่ประชาชนในเขตเทศบาลเกือบทั้งหมด ซึ่งมีพื้นที่ในการให้บริการ รวม 45 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย อำเภอเมือง กำแพงเพชร อำเภอพรานกระต่าย อำเภอลานกระบือ อำเภอคลองลาน ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลนครชุม ตำบลปากดง ตำบลอ่างทอง และตำบล หนองปลิง ซึ่งมีจำนวนผู้ใช้น้ำ 22,781 ราย มีกำลังการผลิต 940 ลูกบาศก์เมตร/ชั่วโมง โดยใช้แหล่งน้ำดิบที่นำมาใช้ในการผลิต คือ แม่น้ำปิง คลองน้ำไหล และน้ำบาดาล โดยมีจำนวนผู้ใช้น้ำเมื่อปี พ.ศ.2545 จำนวน 10,415 ครัวเรือน อัตราการใช้น้ำ 11,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน จากแหล่งน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปา และในปัจจุบันมีปริมาณน้ำที่ผลิตจ่าย 20,354 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน มีปริมาณน้ำที่จำหน่าย 14,800 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน ซึ่งเพียงพอกับการให้บริการในพื้นที่รับผิดชอบ มีอัตราการสูญเสียน้ำประมาณ 5,554 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน ของปริมาณน้ำที่รับมา คิดเป็นร้อยละ 27.70 ของปริมาณน้ำที่รับมา/เดือน แต่ยังมีประชาชนบางส่วนในพื้นที่เขตเทศบาลยังใช้น้ำจากบ่อบาดาล และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ (ที่มา : ข้อมูลจากการประปาส่วนภูมิภาค สาขากำแพงเพชร, พฤษภาคม 2557)

นอกจากนี้การให้บริการระบบประปาในเขตเทศบาลนครชุมได้รับการบริการจากการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งยังไม่ครอบคลุมทั้งเทศบาลนครชุม การผลิตและจ่ายน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดกำแพงเพชรนั้น มีแหล่งผลิตน้ำอยู่ในเขตตำบลหนองปลิง ห่างจากตัวเมืองกำแพงเพชร 3 กิโลเมตร

4) การคมนาคม

การคมนาคมทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานครมายังจังหวัดกำแพงเพชรใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 32 ผ่านจังหวัดอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี นครสวรรค์ เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 1 ถึงจังหวัดกำแพงเพชร รวมระยะทาง 358 กิโลเมตร และมีรถโดยสารประจำทาง บริษัทขนส่งจำกัด เปิดบริการเดินรถกรุงเทพมหานคร - กำแพงเพชร ทุกวัน

สำหรับการคมนาคมภายในเขตเทศบาลกับเขตติดต่อใกล้เคียง อำเภอใกล้เคียง และจังหวัดอื่นๆ นั้น สามารถติดต่อได้ 2 ทาง คือ

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พหลโยธิน) เข้าสู่เขตเทศบาลและไปยังอำเภอพรานกระต่าย และจังหวัดสุโขทัย

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 115 (ตอนเลี้ยงเมือง) แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ทางตะวันออกผ่านบริเวณด้านใต้สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร และข้ามแม่น้ำปิง ไปตัดกับทางหลวงหมายเลข 1084 ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 115 และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 ทางตอนเหนือ

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1084 ไปอำเภอขามเฒ่าสุโขทัย โดยเดินทางไปทางทิศใต้ของเทศบาล

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1079 เลียบแม่น้ำปิงไปทางทิศเหนือ ไปทางตำบลหนองปลิงและสามารถต่อไปถึงจังหวัดตาก และจังหวัดสุโขทัย

สำหรับเทศบาลตำบลนครชุม มีการคมนาคมที่สะดวกและคล่องตัว เนื่องจากมีทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัดผ่านถึง 4 สาย ทำให้สามารถติดต่อกับอำเภอและจังหวัดอื่นๆ ได้ง่าย ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 เดินทางไปยังจังหวัดตาก หรือจังหวัดนครสวรรค์ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 เดินทางไปยังอำเภอเมือง ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1078 เดินทางไปยังอำเภอ

เมืองและทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1116 เดินทางไปยังตำบลท่าขุนราม และยังเป็นที่ตั้งของสถานีขนส่งจังหวัดกำแพงอีกด้วย ส่วนถนนที่ใช้ติดต่อกันในเทศบาลนครชุมเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลูกรังในบางสายซึ่งสภาพการจราจรในเขตเทศบาลตำบลนครชุม ประชาชนสามารถสัญจรไปมาได้อย่างสะดวกไม่ติดขัด เนื่องจากมีถนนและซอยที่สามารถเดินทางเชื่อมโยงได้ทุกเส้นทาง รวมทั้งมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ถนนกำแพงเพชร และทางหลวงจังหวัด ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวง จึงทำให้ประชาชนสามารถเดินทางได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

ทางน้ำ สามารถเดินทางติดต่อกับพื้นที่ตำบล และอำเภอใกล้เคียงกับเทศบาลได้ โดยเฉพาะเขตชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงที่ห่างออกไป และใช้เรือติดเครื่องยนต์ขนาดเล็ก ส่วนใหญ่ประชาชนจะไม่นิยมเดินทางเรือเพื่อติดต่อกับชุมชนที่อยู่ไกลออกไปจากเขตเทศบาล และในเขตเทศบาลมีสะพาน 3 สะพาน (สะพานหลัก) คือ

- (1) สะพานข้ามแม่น้ำปิง
- (2) สะพานข้ามคลองท่อทองแดง
- (3) สะพานข้ามคูเมือง

ดังนั้น จังหวัดกำแพงเพชรมีการคมนาคมทางถนนซึ่งมีความสะดวกและรวดเร็วกว่า เพราะฉะนั้นการคมนาคมระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอได้มีถนนลาดยางเชื่อมต่อถึงกัน

5) การท่องเที่ยว

ภาพการณ์ท่องเที่ยวในภาพรวมของจังหวัดกำแพงเพชร ยังคงอยู่ในช่วงขาขึ้น โดยมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้โดยภาพรวมอัตราการเติบโตจะอยู่ในทิศทางบวกแต่จะพบว่ามีเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยเท่านั้นที่มีแนวโน้มการเติบโตเพิ่มขึ้น ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกลับมีแนวโน้มลดลง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบมาจากวิกฤติการณ์ทางการเมือง และปัญหาการก่ออาชญากรรม เป็นต้น ทั้งนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกลุ่มหลักๆ ที่เข้าไปท่องเที่ยวในจังหวัดยังคงเป็นกลุ่มประเทศจากทางยุโรป และประเทศญี่ปุ่น แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมอันดับต้นๆ ยังคงเป็นอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร สิริจิตอุทยาน และอุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองลาน ตามลำดับ

สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชรในปี พ.ศ.2554 มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2553 โดยเพิ่มขึ้นเฉพาะนักท่องเที่ยวในประเทศไทย แต่พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศในปี พ.ศ.2554 กลับมีจำนวนลดลงจากปี พ.ศ.2553

ในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดแต่ละครั้งของนักท่องเที่ยวจะมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ยประมาณ 2.04 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว พักและการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,024.95 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 594.02 ล้านบาท

ส่วนด้านสถานการณ์การพักผ่อน พบว่าจำนวนห้องพักในจังหวัดกำแพงเพชรมีจำนวน 1,452 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2553 ซึ่งมีจำนวน 989 ห้อง ในปี พ.ศ.2554 อัตราการเข้าพักเฉลี่ยทั้งปี เท่ากับ 29.31 โดยอัตราการเข้าพักเพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ.2553 ซึ่งเท่ากับ 25.31 ทั้งนี้นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ยในสถานพักผ่อนเป็น 2.04 วัน

ตารางที่ 2.7 สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ จังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ.2552 – 2554

รายการ	พ.ศ.2552	พ.ศ.2553	พ.ศ.2554
จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	407,718	353,696	432,346
ชาวไทย	395,109	344,123	423,764
ชาวต่างประเทศ	12,609	9,573	8,582
จำนวนนักท่องเที่ยว	210,987	170,455	225,357
ชาวไทย	204,845	166,300	222,245
ชาวต่างประเทศ	6,142	4,155	3,112
จำนวนนักท่องเที่ยว	196,731	183,241	206,989
ชาวไทย	190,264	177,823	201,519
ชาวต่างประเทศ	6,467	5,418	5,470
ระยะเวลาพำนักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว (วัน)	2.50	2.33	2.04
ชาวไทย	2.51	2.33	2.03
ชาวต่างประเทศ	2.1	2.18	2.59
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/คน/วัน)			
ผู้เยี่ยมเยือน	728	832.21	891.99
ชาวไทย	717.06	825.46	888.32
ชาวต่างประเทศ	1,126.40	1,096.13	1,069.11
นักท่องเที่ยว	782.39	935.61	1,024.95
ชาวไทย	770.97	928.22	1,019.22
ชาวต่างประเทศ	1,237.5	1,251.79	1,345.50
นักท่องเที่ยว			
ชาวไทย	582.21	608.39	597.20
ชาวต่างประเทศ	571.27	601.43	595.43
รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)	904.59	836.09	662.31
ผู้เยี่ยมเยือน			
ชาวไทย	527.14	482.57	594.02
ชาวต่างประเทศ	505.32	466.71	579.56
สถานประกอบการที่พักแรม	21.82	15.86	14.46
จำนวนห้อง	852	989	1,452
อัตราการเข้าพัก (%)	23.75	25.31	29.31
จำนวนผู้เข้าพักแรม	128,921	127,392	209,299
ชาวไทย	123,310	123,870	206,239
ชาวต่างชาติ	5,611	3,522	3,060

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า จังหวัดกำแพงเพชร มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะในปีที่ผ่านมาจะมีเหตุการณ์ทางการเมืองหรือภัยธรรมชาติก็ไม่มีผลกระทบต่อ การท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชรมากนัก

2.1.2 ศึกษาผังแม่บทพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร

หลักเกณฑ์การประกาศพื้นที่พิเศษ พื้นที่พิเศษ หมายความว่า พื้นที่ เขต หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ประกาศโดย คณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหรือ กทท. ให้เป็น พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ตามความในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2546 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 49ก ลงวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2546 พื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมในการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องเข้าหลักเกณฑ์อย่างน้อยข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้

2.1.2.1 เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.2.2 เป็นพื้นที่ที่มีความล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

2.1.2.3 เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่

2.1.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)

สาระสำคัญของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 สามารถสรุปได้ดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

2.1.3.1 แนวคิดหลัก

กรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฉบับที่11จึงมีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับที่8-10 โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วนทุกระดับยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งมิติตัวคนสังคมเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมและการเมืองเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติขณะเดียวกันให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ

2.1.3.2 วิสัยทัศน์พันธกิจวัตถุประสงค์และเป้าหมายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11

แผนพัฒนาฉบับที่11เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้นำทิศทางการพัฒนาประเทศระยะกลางเพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์ระยะยาวที่ทุกภาคส่วนในสังคมไทยได้เห็นพ้องร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. 2570 ซึ่งกำหนดไว้ว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทยมีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาลการบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึงมีคุณภาพสังคมมีความปลอดภัยและมั่นคงอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดีเกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานอยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลกสามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” วิสัยทัศน์และพันธกิจการพัฒนาประเทศในระยะ5ปีของแผนพัฒนาฉบับที่11 ได้กำหนดวิสัยทัศน์พันธกิจวัตถุประสงค์และเป้าหมายยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่มีลำดับความสำคัญสูง ดังนี้

วิสัยทัศน์

สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาคเป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

พันธกิจ

- 1) สร้างสังคมเป็นธรรมและเป็นสังคมที่มีคุณภาพทุกคนมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคทุกภาคส่วนได้รับการเสริมพลังให้สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใสเป็นธรรม
- 2) พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรมเรียนรู้ตลอดชีวิตมีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัยสถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง
- 3) พัฒนากิจการการผลิตและบริการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพบนฐานความรู้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานปรับโครงสร้างการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมพร้อมสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม
- 4) สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเสริมสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเป็นสังคมสันติสุข
- 2) เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกายใจสติปัญญาอารมณ์คุณธรรมจริยธรรมและสถาบันทางสังคมมีบทบาทหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ
- 3) เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ
- 4) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพคุณภาพและยั่งยืนมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญานวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ในภูมิภาคอาเซียนมีความมั่นคงทางอาหารและพลังงานการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ

เป้าหมายหลัก

- 1) ความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้นความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลงสัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลงและดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันไม่ต่ำกว่า 5.0 คะแนน
- 2) คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีสุขภาวะดีขึ้นมีคุณธรรมจริยธรรมและสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น
- 3) เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.0 ต่อปีเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศให้มีไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40.0
- 4) คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานเพิ่มประสิทธิภาพการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกรวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

ตัวชี้วัด

1) ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขดัชนีความสงบสุขสัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ10.0กับกลุ่มที่มีรายได้น้อยร้อยละ10.0 สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนสัดส่วนแรงงานนอกระบบที่สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมและดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน

2) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยผู้เรียนทุกระดับการศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมสัดส่วนประชากรที่เข้าถึงโครงข่ายคมนาคมและอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงจำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาอัตราการป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อและดัชนีความอบอุ่นของครอบครัว

3) อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอัตราเงินเพื่อผลิตภาพการผลิตรวมอันดับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

4) คุณภาพน้ำและอากาศร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ประเทศและสัดส่วนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่อหัวเปรียบเทียบกับลำดับขั้นการพัฒนาที่แสดงโดยผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว

2.1.3.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็ว คาดการณ์ได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯฉบับที่11ได้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมโดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงและเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมรวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯฉบับที่11 ที่สอดคล้องของโครงการวิจัย มีดังนี้

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ให้มีความสำคัญกับ

1) การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืนโดยสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการโดยเฉพาะผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและผลักดันให้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและแข่งขันได้ด้วยการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชียแอฟริกาและเศรษฐกิจภายในประเทศปรับโครงสร้างภาคบริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนารัฐกิจสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์พัฒนาภาคเกษตรบนฐานการเพิ่มผลิตภาพในการผลิตและยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพและยั่งยืนด้วยการใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์สู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2) การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมให้เป็นพลังขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเน้นการนำความคิดสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทรัพย์สินทางปัญญาวิจัยและพัฒนาไปต่อยอดถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ประโยชน์ทั้งเชิงพาณิชย์สังคมและชุมชนโดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมที่ส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคการผลิตตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมให้ทั่วถึงและเพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพในลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

3) การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมและเป็นธรรม มุ่งพัฒนาตลาดเงินและตลาดทุนรวมทั้งกำลังแรงงานให้เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจพัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ของประเทศให้เชื่อมโยงการขนส่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและมาตรฐานสู่สากลสร้างความมั่นคงด้านพลังงานด้วยการส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดพัฒนาพลังงานทางเลือกและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในทุกระดับปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆทางเศรษฐกิจให้เอื้อต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

4) การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีเสถียรภาพให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการเงินโดยดำเนินนโยบายการเงินที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อมและทันต่อเหตุการณ์เพิ่มบทบาทตลาดทุนในระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภาคการเงินโลกปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินพัฒนากลไกการเฝ้าระวังความผันผวนทางเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเตือนภัยแบบองค์รวมเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเงินทุนระหว่างประเทศและการบริหารจัดการด้านการคลังที่ปรับปรุงระบบการจัดเก็บรายได้ของประเทศเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรและการบริหารงบประมาณป้องกันความเสี่ยงทางการคลังพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐเพิ่มขึ้นและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.1.4 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555-2559)

นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555-2559) นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555-2559) ได้กำหนดไว้บนพื้นฐานความต่อเนื่อง จากนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2551-2554) ดังนี้

1) เน้นการบูรณาการด้านการวิจัยที่สอดคล้องกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ สามารถเชื่อมโยงกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ความต่อเนื่องของนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2551-2554) และการปฏิรูประบบวิจัยของประเทศ โดยการวิจัยจะตอบสนองความต้องการของชุมชนและปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนเพื่อการพัฒนาประเทศ พร้อมกับ ดำเนินการควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ อันเป็นรากฐานอันสำคัญของการพัฒนาประเทศ อย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งจากหน่วยงานที่มี ภารกิจประจำตามหน้าที่ (function) ภารกิจตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของชาติหรือรัฐบาล (agenda) และภารกิจในพื้นที่ (area) ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การวิจัยในระดับหน่วยงานและภูมิภาค เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานวิจัยและการบริหารงบประมาณเพื่อการพัฒนาภูมิภาคต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

2) ให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ตลอดจนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกันเสนอแนะ ปฏิบัติ และ ติดตามผล เพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยในทุกภาคส่วนและทุกระดับของประเทศ อีกทั้งเพื่อ ส่งเสริมให้เกิด งานวิจัยที่มีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและตอบสนองการพัฒนาประเทศมากขึ้น

3) เน้นงานวิจัยที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัย ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่ง มีการกำหนดกลยุทธ์การวิจัยที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ บนพื้นฐานปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง โดยมี จุดเน้นที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงและภาวะความเสี่ยงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคต โดยให้สามารถนำผลการวิจัยที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ใน เชิงเศรษฐกิจ สังคม และสาธารณสุข ในระดับชุมชนและระดับประเทศ ตลอดจนเชื่อมโยงสู่การนำ ผลการวิจัยไปสู่การลงทุนในเชิงพาณิชย์ให้มากยิ่งขึ้น

4) จัดสรรงบประมาณการวิจัยให้กระจายไปยังหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งในภูมิภาค โดยมีกระบวนการ บริหารจัดการงบประมาณเพื่อการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ และมีกลไกกระตุ้นให้เกิด ความร่วมมือระหว่าง หน่วยงานวิจัยในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการ วิจัยและพัฒนา การพัฒนา ศูนย์กลางการวิจัยเฉพาะทาง และการพัฒนาบุคลากรการวิจัยร่วมกัน

5) ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2555-2559) อย่างเป็นเอกภาพ และมี ประสิทธิภาพ โดยมีการดำเนินการวิจัยและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดย กำหนดแนวทาง ในการติดตามและประเมินผลการวิจัย รวมทั้งติดตามผลการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการ วิจัยให้เป็นไปตาม ระยะเวลาและเป้าหมายที่กำหนดไว้

6) ให้นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555-2559) เป็น พื้นฐานเชิงนโยบาย ที่เชื่อมโยงกับการปฏิรูประบบวิจัยของประเทศ และนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัย ของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่ง จะนำไปสู่การพัฒนางานวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนของ ประเทศ

นโยบายการวิจัยของชาติดังกล่าว รองรับวิสัยทัศน์การวิจัยของชาติ คือ “ประเทศไทยมี และใช้งานวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน” โดยมีพันธกิจการวิจัยของชาติ คือ “พัฒนา ศักยภาพ และขีดความสามารถในการวิจัยของประเทศให้สูงขึ้น และสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่า สามารถ ประยุกต์และพัฒนาวิทยาการที่เหมาะสมและแพร่หลาย รวมทั้งให้เกิดการเรียนรู้และต่อยอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อให้เกิด ประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณสุข ตลอดจนเกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิต โดยใช้ ทรัพยากรและเครือข่ายวิจัย อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม”

2.1.5 ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องของโครงการวิจัย

เพื่อให้บรรลุตามวิสัยทัศน์และพันธกิจการวิจัยของชาติ (พ.ศ.2555-2559) วช. จึงได้ กำหนด ยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2555-2559) รวม 5 ยุทธศาสตร์ แต่ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้อง ของโครงการวิจัยนี้ได้แก่

2.1.5.1 ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทาง เศรษฐกิจเป้าประสงค์

การวิจัย : สร้างเสริมองค์ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานสู่การสร้างศักยภาพแล ความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจที่เท่าเทียมและเป็นธรรมอย่าง สร้างสรรค์ สมดุลและยั่งยืน โดยคำนึงถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง

- ตัวชี้วัด : (1) ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีกระบวนการวิจัยที่สอดคล้องกับเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ มีการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย สร้างเสริมองค์ความรู้ และนำภูมิปัญญามาใช้ ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดผลกระทบทางสร้างสรรค์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
- (2) งบประมาณการวิจัยที่จัดสรรให้หน่วยงานภาครัฐภายใต้ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2

- เป้าหมาย: (1) มีจำนวนผลงานวิจัยที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสาธารณะในระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับประเทศ เพิ่มขึ้น
- (2) มีการจัดสรรงบประมาณการวิจัยให้หน่วยงานภาครัฐภายใต้ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 คิดเป็นสัดส่วนเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์การวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร ซึ่งครอบคลุมการสร้างมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร ป่าไม้และประมง รวมทั้งการพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการวิจัยเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งครอบคลุมถึงการท่องเที่ยว การพัฒนาด้านพลังงาน โลจิสติกส์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยคำนึงถึงบทบาทการแข่งขันของประเทศภายใต้การเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ รวมทั้งสัมพันธ์ภาพกับประเทศเพื่อนบ้านและสร้างองค์ความรู้เพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community – AEC) โดยดำเนินการบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมุ่งก่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ โดยในระดับภูมิภาค อาจมุ่งเน้นประเด็นสำคัญที่มีความจำเป็นต้องการ ผลงานวิจัยในพื้นที่ด้วย ทั้งนี้ ได้กำหนดกลยุทธ์การวิจัยที่ให้ความสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องของโครงการวิจัยนี้ ได้แก่

2.1.5.2 กลยุทธ์การวิจัยที่ 4 พัฒนาศักยภาพพระระดับคุณภาพบริการในอุตสาหกรรมบริการ และการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 12 แผนงานวิจัย ดังนี้

- 1) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและรูปแบบการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม
- 2) การวิจัยเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่น
- 3) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพบุคคลในชุมชนเพื่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง
- 4) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นให้เกิดการ สร้างรายได้และกำกับการบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 5) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 6) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
- 7) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่ง เชื่อมโยงถึงการสร้างคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม
- 8) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวทางทะเล
- 9) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

10) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเชื่อมโยง กับวัฒนธรรมด้านการเกษตรและอาหาร

11) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

12) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการ จัดการประชุมและการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ (MICE Tourism - Meeting Intensive Convention Exhibition Tourism)

2.1.6 ศักยภาพการพัฒนาด้านการตลาดการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมของประเทศไทย

ในปัจจุบันศักยภาพของตลาดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในประเทศไทย ยังไม่ได้ถูกพัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากสัดส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งน่าจะเพิ่มขึ้นได้ถ้ามีการจัดการและการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม ในส่วนของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีแนวโน้มลดลงนั้น การแก้ไขอาจทำได้ด้วยการปรับรูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นที่การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน และผู้มีประโยชน์ร่วมต่างๆ ทั้งด้วยการประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขึ้นมารองรับ

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นของการที่นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงภาพลักษณ์ของอุทยานฯ ประวัติศาสตร์ว่าเป็นอนุสรณ์สถานที่ไม่มีชีวิต ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และไม่มีเรื่องราวใหม่ๆ ให้เรียนรู้ จึงไม่ค่อยเกิดการเที่ยวซ้ำ อีกทั้งปัญหาที่สำคัญอีกประการของการท่องเที่ยวในสภาพการณ์ปัจจุบัน คือ การที่รายได้จากการท่องเที่ยวซึ่งนับเป็นจุดเริ่มในการสร้างงาน และสร้างรายได้หมุนเวียนต่อเนื่องให้กับประชาชนในพื้นที่ไม่ได้กระจายลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น แต่รั่วไหลออกจากระบบเศรษฐกิจชุมชนมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการขาดมาตรการและเครื่องมือสนับสนุนที่เหมาะสม

จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยในปี พ.ศ.2553 (ปี พ.ศ.2554 ยังเป็นตัวเลขอย่างไม่เป็นทางการ) เปรียบเทียบ ปี พ.ศ.2550 พบว่ามีจำนวน 810,620 คน +14.74% เป็นนักท่องเที่ยวคนไทยจำนวน 599,468 คน +27.01% และชาวต่างประเทศ 211,152 คน - 9.96% รายได้จากการท่องเที่ยว โดยรวม 1,491.72 ล้านบาท +22.39% เป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทย 980.06 ล้านบาท +21.29% และจากชาวต่างประเทศ 511.66 ล้านบาท +24.55% พบว่า แม้จำนวนนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศจะลดลงในปี พ.ศ.2553 เมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2550 แต่เป็นที่น่ายินดีที่กลับมีรายได้เพิ่มขึ้น และวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ก็ปรับขึ้นจาก 2.13 วัน เป็น 2.71 วัน ในขณะที่ชาวไทย จาก 1.93 วัน ลดลงเป็น 1.76 วัน โดยภาพรวมเฉลี่ยมีวันพักเฉลี่ยไม่ถึง 2 วัน (1.95 วัน) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 1,131.62 บาท จากนักท่องเที่ยวชาวไทย 1,286.30 บาท +7.56% จากชาวต่างประเทศ 1,065.70 บาท +2.93% สำหรับส่วนแบ่งทางการตลาดทางด้านจำนวนนักท่องเที่ยว จังหวัดสุโขทัยได้ส่วนแบ่งทางการตลาดอยู่ในอันดับที่ 7 รองจากเชียงใหม่ เชียงราย พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ตามลำดับ

สำหรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าสู่จังหวัดกำแพงเพชร ในช่วงเดียวกันพบว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยว 353,696 คน -7.85% เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 344,123 คน -5.83% และชาวต่างชาติ 9,573 คน -48.00% ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยว 482.57 ล้านบาท +13.72% เป็นรายได้จากชาวไทย 466.71 ล้านบาท +15.47% และชาวต่างชาติ 15.86 ล้านบาท -21.29% แม้ว่าในปีนี้อาจมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยลดลง รวมทั้งรายได้และจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติก็ลดลงเช่นเดียวกัน แต่ในภาพรวมปรากฏว่ายังได้รับรายได้ที่เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2550 นักท่องเที่ยวมีวันพักเฉลี่ย 2.33 วัน เป็นวันพักเฉลี่ย

ของชาวไทย 2.33 วัน และชาวต่างชาติ 2.18 วัน ส่วนแบ่งทางการตลาดด้านจำนวนนักท่องเที่ยว จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ในอันดับที่ 12 รองจากอันดับ 7 สุโขทัย อุตรดิตถ์ แพร่ ลำปาง ลำพูน ตามลำดับ

2.1.7 ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของภาคเหนือ

สำหรับการท่องเที่ยวของภาคเหนือ คาดว่าจะมีแนวโน้มเติบโตไม่มากนัก เนื่องจากการบริโภคภาคเอกชนที่อาจลดลงเพราะต้องใช้จ่ายเงินในการฟื้นฟูพื้นที่ทางการเกษตร บ้านเรือนและธุรกิจ ที่ได้รับความเสียหายจากเหตุอุทกภัยเมื่อปีที่ผ่านมา ค่าครองชีพที่สูงขึ้นทำให้ต้องประหยัดและใช้จ่ายเฉพาะที่จำเป็นจึงอาจชะลอการใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยว ภัยธรรมชาติที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นบ่อยครั้งและรุนแรงมากขึ้น โรคระบาด ปัญหาหมอกควัน และการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้าน ที่ใช้กลยุทธ์ราคาและมุ่งดึงตลาดคนไทย ล้วนเป็นปัจจัยกดดันให้การท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้เติบโตได้ไม่เต็มที่ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดงานประเพณี กิจกรรม อาทิ งานแสดงดอกไม้ งานแสดงดนตรี และอื่นๆ จะมีส่วนช่วยผลักดันให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่และทำให้การท่องเที่ยวของภูมิภาคยังคงเติบโตได้โอกาสและอุปสรรคในการส่งเสริมการตลาดของภาคเหนือ สามารถวิเคราะห์แนวโน้มได้ดังนี้

2.1.7.1 โอกาส

- 1) นักท่องเที่ยวชาวไทยมีแผนเดินทางท่องเที่ยวภาคเหนือมากที่สุด
- 2) การเพิ่ม/เปิดเส้นทางการบินจากนอกภูมิภาค การขยายเส้นทางบินไปยังจังหวัดรองของภูมิภาค ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น และสามารถกระจายการท่องเที่ยวออกไปยังจังหวัดรองได้มากขึ้น
- 3) การใช้สถานที่ท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการโฆษณาสินค้าและบริการหรือภาพยนตร์ สร้างความสนใจและกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวได้
- 4) มีโอกาสที่จะดึงนักท่องเที่ยวจากต่างภูมิภาคได้มาก เนื่องจากภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่นักท่องเที่ยวไทยชื่นชอบ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวจากต่างภูมิภาคยังมีแนวโน้มที่จะสนใจแหล่งท่องเที่ยว สภาพภูมิอากาศ ที่แตกต่างจากที่ตนคุ้นเคย
- 5) จังหวัดในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย มักเป็นจังหวัดที่เป็นเป้าหมายในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจากต่างภูมิภาค
- 6) แหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ภูเขาสูง และอากาศที่หนาวเย็น สามารถสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวได้ในสัดส่วนที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ

2.1.7.2 อุปสรรค

- 1) ราคาของสินค้าและน้ำมันเชื้อเพลิงที่สูงขึ้น ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวสูงขึ้น
- 2) ปัญหาภัยธรรมชาติต่างๆ ที่มีแนวโน้มเกิดบ่อยครั้งขึ้น เช่น แผ่นดินไหว ไฟป่า หมอกควัน น้ำท่วม เป็นต้น
- 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น หลวงพระบาง ได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศจากต่างประเทศ จึงอาจเป็นจุดหมายปลายทางแห่งใหม่ของนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ

2.1.8 ศักยภาพการพัฒนาตามแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยว

สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นเมืองโบราณที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานของอารยธรรมอันรุ่งเรืองในอดีตที่สะท้อนให้เห็นภาพของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นราชธานีแห่งแรกของไทย เป็นเมืองศูนย์กลางการปกครอง ศาสนา เศรษฐกิจ และมีความเจริญรุ่งเรืองด้านอารยธรรม นับจากเริ่มต้นกำเนิดของประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่ได้พัฒนาเป็นรัฐสำคัญของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-20 จนได้รับการขนานนามว่าเป็นแผ่นดิน “รุ่งอรุณแห่งความสุข” และคงอยู่ยาวนานเป็นเวลากว่า 200 ปี ด้วยความโดดเด่นดังกล่าวกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะโบราณสถานทั้ง 3 แห่ง ประกอบด้วย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยได้ประกาศขึ้นทะเบียนบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย เป็นเขตโบราณสถาน ตั้งแต่ พ.ศ.2518 เป็นต้นมา และต่อมาได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกแห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ณ เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนีเซีย เมื่อปี พ.ศ.2534 ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ (i) “เป็นตัวแทนที่แสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์”

หลักเกณฑ์ข้อที่ (iii) “เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว”

ด้วยหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงผลงานทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น เป็นตัวแทนของศิลปกรรมไทยยุคแรก และเป็นต้นกำเนิดของการสร้างประเทศโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เมืองนี้ แสดงให้เห็นถึงผลงานสร้างสรรค์อันล้ำเลิศของมนุษย์ ความงดงามอลังการของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสุโขทัยเป็นต้นแบบที่ส่งอิทธิพลให้ศิลปกรรมไทยในระยะต่อมา รวมทั้งความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และพระพุทธรูปลีลา แหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งยืนยันถึงความสำเร็จของศิลปกรรมไทยยุคนี้ได้เป็นอย่างดี ทำให้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารสะท้อนคุณค่าในการเป็นตัวแทนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรม หรือตัวแทนของความดีงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ที่ชาญฉลาด และเป็นตัวแทนอารยธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม

เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวารที่ประกาศเป็นมรดกโลก ประกอบด้วยเมืองสำคัญ ดังนี้

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย บนพื้นที่ลานตะพัก มีลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงเมืองสลับกับคูน้ำล้อมรอบ 3 ชั้น กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองเก่าสุโขทัย ปี พ.ศ.2478 และในปี พ.ศ.2502 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 2,050 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ.2518 ได้ประกาศเขตเพิ่มเติมเป็นเนื้อที่ทั้งสิ้น 43.75 ไร่ หรือประมาณ 70 ตารางกิโลเมตร มีโบราณสถานกว่า 200 แห่ง

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาริมแม่น้ำยมทางฝั่งตะวันตก ลักษณะผังเมืองเป็นรูปหลายเหลี่ยมโค้งตามลำน้ำมีกำแพงเมืองและคูเมืองล้อมรอบ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2478 และต่อมาในปี พ.ศ.2531 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 28,217 ไร่ หรือ 45.14 ตารางกิโลเมตร มีโบราณสถานกว่า 200 แห่ง ประกอบด้วย เมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งพื้นที่เมืองโบราณในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เดิมเคยเป็นเมืองหลวงคู่แฝด

เจริญรุ่งเรืองด้วยกันมากับเมืองสุโขทัยอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง แต่ภายหลังได้กลายฐานะมาเป็นเพียงเมืองลูกหลวงทางเหนือของเมืองสุโขทัย และ**เมืองเชลียง** มีพื้นที่เมืองที่ตั้งอยู่บริเวณโค้งของแม่น้ำยมทางตะวันออกของเมืองศรีสัชนาลัย สันนิษฐานว่าเป็นชุมชน ที่มีมาก่อนเมืองศรีสัชนาลัย มีศูนย์กลางเมืองอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุในเมืองเชลียงนั่นเอง

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ลักษณะผังเมืองเป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมูวางแนวยาวขนานกับลำน้ำปิง มีกำแพงเมืองและคูเมืองล้อมรอบ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรตั้งแต่ปี พ.ศ.2478 และต่อมาในปี พ.ศ.2511 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 2,114 ไร่ หรือประมาณ 3.4 ตารางกิโลเมตร มีโบราณสถานกว่า 60 แห่ง **เมืองกำแพงเพชร** เป็นพื้นที่เมืองโบราณในเขตกำแพงเมืองกำแพงเพชร พื้นที่ 503 ไร่ ในสมัยสุโขทัยตอนกลางและตอนปลาย มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์เป็นอย่างมาก มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงทางทิศตะวันตกแทนที่เมืองนครชุม สำหรับเขตนอกกำแพงเมืองหรือที่เรียกกันว่าเขตอรัญญิก พื้นที่ 1,611 ไร่ ตั้งอยู่บนเขาสูงทรงขนาดย่อม

2.1.9 คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2.1.9.1 เมืองสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 18 – 20)

อาณาจักรสุโขทัย เมืองโบราณ 700 กว่าปี และเป็นอดีตราชธานีที่รุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การค้า ศาสนา ภาษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และเทคโนโลยีที่มีการสร้างสรรค์ สิ่งสม และสืบทอดมาสู่ชนชาติไทยในปัจจุบัน หากย้อนอดีตเพื่อสืบค้นความเป็นมาของบรรพชนในดินแดนสุโขทัยแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ ณ ดินแดนแห่งนี้มาไม่ต่ำกว่า 2,500 ปี จากหลักฐานหลุมฝังศพ โครงกระดูกมนุษย์ และเครื่องมือหินที่พบ ณ แหล่งโบราณคดีบ้านบึงหญ้า อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย นอกจากนี้ ยังมีแหล่งโบราณคดีเขาเขน เขากา อำเภอศรีนคร แหล่งโบราณคดีวัดชมชื่น อำเภอศรีสัชนาลัย ที่แสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์สู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนแถบนี้

ศิลาจารึกหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม แสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ว่า พ่อขุน 2 องค์ คือ พ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางหาว ได้ร่วมกันต่อสู้ขับไล่ขอมสืบทอดโชคลงจากเมืองสุโขทัยได้สำเร็จ อันแสดงนัยสำคัญว่าเป็นการปฏิเสธอิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบขอม ที่เคยแพร่หลายอยู่แต่เดิมออกไป เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่อันเป็นเอกลักษณ์แห่งชนชาติตน คือ ความเป็นคนสุโขทัยนั่นเอง ภายหลังจากเหตุการณ์ข้างต้น พ่อขุนบางกลางหาวได้ขึ้นครองราชย์ เถลิงพระนามว่า “พ่อขุนศรี-อินทราทิตย์” ปกครองเมืองสุโขทัยเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง

ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ.1822-1841) ปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองของเมืองสุโขทัยหลายประการ พระองค์ทรงประดิษฐ์อักษรไทย (ลายสือไท) ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.1826 ทรงสร้างขดานหินมนังศิลาบาตร เมื่อปี พ.ศ.1835 สำหรับพระสงฆ์เทศนาธรรมไพเราะประชาชน ยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงโปรดให้สร้างกระดิ่งไว้สำหรับบำบัดทุกข์ บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล การเมืองมั่นคงผูกสัมพันธ์ไมตรีกับแว่นแคว้นต่างๆ

ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือพระยาสิทธิ (พ.ศ.1890-1911) ทรงรวบรวมเมืองต่างๆ ภายในแคว้นแคว้นสุโขทัย ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์ ทรงใช้ศาสนาเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมือง อาทิ เมืองน่าน หลวงพระบาง และกรุงศรีอยุธยา ที่สำคัญเมื่อปี พ.ศ.1905 ทรงออกผนวชและจำพรรษาที่วัดป่ามะม่วงนอกเมืองสุโขทัยทางทิศตะวันตก ทรงมีความรอบรู้ทางด้านศาสนา ดังเช่นเมื่อปีพุทธศักราช 1888 เมื่อครั้งยังทรงเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย ทรงนิพนธ์ “เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง” เรื่องราวจักรวาลวิทยาทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ บรรดางานศิลปกรรมที่งดงามต่างๆ อาทิ รอยพระพุทธรูป พระพุทธรูป เจดีย์ และวัดวาอารามหลายแห่ง ล้วนมีหลักฐานชี้ชัดหรือบางแห่งเป็นที่น่าเชื่อถือว่าสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาสิทธิสุโขทัยยังดำรงฐานะเป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองในตำแหน่งพระมหาธรรมราชาสืบต่อมาอีกคือ พระมหาธรรมราชาที่ 2 พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไท) และพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल) ตามลำดับ แม้สถานภาพทางการเมืองจะไม่ค่อยมั่นคง แต่ชาวสุโขทัยก็ยังยึดมั่นในพระพุทธรูปศาสนา ดังเช่นที่ปรากฏตามหลักฐานการสร้างวัดและงานศิลปกรรมทางศาสนา มาโดยตลอด

2.1.9.2 เมืองศรีสัชนาลัย (พุทธศตวรรษที่ 18 - 20)

บริเวณที่ราบริมแม่น้ำยมและที่ลาดเชิงเขาพระศรีเขาใหญ่ เขาสุวรรณคีรี เขาพนมเพลิง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากมีแม่น้ำและภูเขาเป็นปราการล้อมรอบ ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์จากแม่น้ำยมและคลองเล็กคลองน้อยที่ไหลเชื่อมโยงในพื้นที่ ทำให้มีชุมชนก่อตัวขึ้นบริเวณนี้ตลอดมา จากหลักฐานที่พบ เช่น ขวานหินขัดที่บ้านท่าชัย ตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย ในตัวเมืองโบราณศรีสัชนาลัย และที่บริเวณเขาเขนเขากา อำเภอศรีนคร ทำให้ทราบว่าบริเวณพื้นที่ตั้งเมืองศรีสัชนาลัยและบริเวณโดยรอบปรากฏชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ ในสังคมเกษตรกรรมที่รู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์และดำรงชีวิตบนพื้นราบริมน้ำ เป็นหลักแหล่งแล้ว

จากการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณบริเวณวัดชมชื่น วัดพระศรีรัตน มหาธาตุเขลียง และวัดเจ้าจันทร์ เมืองศรีสัชนาลัยพบว่ามีชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา และได้พบโครงกระดูกมนุษย์ จำนวน 15 โครง พร้อมลูกปัดแก้วและแท่งดินเผารูปสี่เหลี่ยมปลายเรียว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 เป็นชุมชนร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลาง ถัดจากขั้นนี้ขึ้นไปเป็นชั้นวัฒนธรรมร่วมสมัยลพบุรี แต่ยังคงนิยมใช้อิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้างและพบร่วมกับกระเบื้องเชิงชายดินเผา ทำเป็นรูปนางอัปสร กระเบื้องกาบกล้วยตามรูปแบบที่นิยมในศิลปะเขมรสมัยบายน หลักฐานที่พบเหล่านี้จะร่วมสมัยกับขุมประตู่วัดพระศรีมหาธาตุเขลียง ซึ่งมีปูนปั้นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 พักตร์ รูปเทพธิดา และนางอัปสรร้ายรำเทียบได้กับศิลปะเขมรสมัยบายน ราวพุทธศตวรรษที่ 18

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 มีหลักฐานเอกสารจีนได้กล่าวถึงชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง เรียกเมืองนี้ว่า "ฉิงเหลียง" เมื่อพิจารณาจากหลักฐานฝ่ายไทย ปรากฏในพงศาวดารโยนก มีคำเรียกพื้นที่บริเวณหนึ่งว่า “แดนเหลียง” สันนิษฐานว่าคือบริเวณที่เป็นเมืองเขลียงศรีสัชนาลัย ก่อนช่วงเวลาที่พักขุนศรีอินทราทิตย์จะเป็นกษัตริย์ปกครองสุโขทัยนั้น มีหลักฐานศิลาจารึกยืนยันว่าในกลุ่มนี้ไม่ได้มีเมืองสุโขทัยกับเมืองเขลียงหรือศรีสัชนาลัยปรากฏขึ้นอยู่ก่อนแล้ว มีพ่อขุนศรีนาวนำถมเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองทั้งสอง เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ลง ขอมสบาดโขลญลำพงใช้กำลังยึดเมืองสุโขทัย ต่อมาพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ไอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถมร่วมกันยึดที่มั่นที่เมือง

ศรีสัชชาลัยและเมืองบางซ่ง แล้วนำทัพกลับลงมายึดเมืองสุโขทัยคืนมาได้ และได้สถาปนาพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย โดยมีพระนามว่า “ศรีอินทราทิตย์” เรียกกันต่อมาในภายหลังว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ผู้ปกครองสุโขทัยและศรีสัชชาลัยต่อมาคือ พ่อขุนบานเมืองและพ่อขุนรามคำแหง โอรัสทั้งสองของพระองค์ตามลำดับ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์สุโขทัยแล้ว พระองค์ทรงพัฒนา พื้นฟู บูรณะบ้านเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศาสนา และศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดีโดยเฉพาะการทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบหรือสังคโลก ส่วนด้านศาสนา พระองค์ได้ขุดพระธาตุขึ้นมาสมโภช และได้ก่อสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุไว้กลางเมือง พร้อมทั้งก่อกำแพงล้อมรอบ สันนิษฐานว่าพระธาตุกลางเมือง ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างนี้ น่าจะเป็นเจดีย์วัดช้างล้อมหรืออาจจะเป็นพระปรารักษ์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียงก็เป็นได้ เมื่อปีพุทธศักราช 1890 พระยาสิทธิไทได้เสด็จนำพลจากเมืองศรีสัชชาลัยไปยึดอำนาจที่สุโขทัยได้และเสวยราชย์เป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยต่อมา พระยาสิทธิไททรงเป็นทั้งนักปกครองและนักปราชญ์ ขณะที่ทรงครองเมืองศรีสัชชาลัยในฐานะอุปราชนั้น ได้ทรงพระราชนิพนธ์ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งเป็นหนังสือที่สะท้อนถึงความคิดเกี่ยวกับภพภูมิต่างๆ ของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา และเมื่อเสวยราชย์ที่กรุงสุโขทัยแล้ว ก็ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ จากพระราชกรณียกิจและพระจริยวัตรดังกล่าว พระองค์จึงมีพระนามว่า พระมหาธรรมราชา พระองค์ได้โปรดให้ก่อสร้างศาสนสถานขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่เมืองศรีสัชชาลัย ในปัจจุบันนี้ยังคงปรากฏหลักฐานที่เป็นโบราณสถานซึ่งก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยของพระองค์อยู่เป็นจำนวนมาก

เมืองศรีสัชชาลัยคงดำรงความเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัยต่อมาอีกหลายชั่วกษัตริย์ แม้เมื่อสุโขทัย ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยา เชื่อพระวงศ์ผู้สูงศักดิ์แห่งราชวงศ์พระร่วงก็คงได้รับเกียรติให้ปกครองดูแลเมืองศรีสัชชาลัยอยู่ตามเดิม

เมืองศรีสัชชาลัยหรือสวรรคโลก เป็นเมืองสำคัญของกรุงศรีอยุธยาในช่วงสมัยแรกๆ ในการผลิตภาชนะเครื่องเคลือบสังคโลกจัดส่งไปขายยังดินแดนโพ้นทะเล เช่น ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย เป็นต้น นับเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา สมัยหลังเมื่อมีการจัดระบบการปกครองปรับปรุงเรื่องเชื้อสายราชวงศ์ให้เข้าอยู่ในระบบราชการเรียบร้อยแล้ว กรุงศรีอยุธยาได้เป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมืองเข้ามาปกครองเมืองสวรรคโลก มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นนอก ระดับเมืองโท

ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อปี พ.ศ.2310 เมืองต่างๆ ถูกปล่อยทิ้งร้างเนื่องจากถูกข้าศึกโจรผู้ร้ายรบกวน แต่หลังจากบ้านเมืองสงบลงแล้ว เมืองสวรรคโลกได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ที่บ้านเมืองเก่าซึ่งอยู่ใต้ลงมาจากเมืองเดิม ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านวังไม้ขอนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันที่ตั้งตัวอำเภอสวรรคโลกอยู่ฝั่งแม่น้ำยมตรงกันข้ามกับบ้านวังไม้ขอน ส่วนชื่อเมืองศรีสัชชาลัยถูกนำไปใช้เป็นชื่อตั้งอยู่อีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีเขตการปกครองท้องที่ครอบคลุมส่วนที่เป็นเมืองศรีสัชชาลัยโบราณ ซึ่งพื้นที่เมืองโบราณศรีสัชชาลัยในปัจจุบันอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชาลัย

2.1.9.3 เมืองกำแพงเพชร (นครชุม กำแพงเพชร ชากังราว พุทธศตวรรษที่ 20– 22)

บริเวณพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านบึงหญ้า แหล่งโบราณคดีเขากะล่อน และแหล่งโบราณคดีบ้านคลองเมือง ซึ่งพบโบราณวัตถุ เช่น เครื่องมือหินขัด เครื่องปั้นดินเผา และโครงกระดูกมนุษย์ เป็นต้น

ที่เมืองโบราณไตรตรังษ์บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ได้พบโบราณวัตถุเก่าแก่ถึง วัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16) เป็นจำนวนมาก เช่น ลูกปัด แก้ว เศษภาชนะดินเผาแบบไม่เคลือบ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชิ้นส่วนตะเกียงดินเผา เป็นแบบที่พบโดยทั่วไปตามแหล่งชุมชนสมัยทวารวดี ในเขตภาคกลาง หลักฐานดังกล่าว ได้แสดงถึงการเป็นที่ตั้งชุมชนบนเส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านเมืองในที่ราบลุ่มภาคกลางกับชุมชนที่อยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป เช่น เมืองหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

ศิวาจารย์สุโขทัยหลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) และศิวาจารย์หลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ได้กล่าวถึงบทบาทของเมืองสำคัญในระดับนครของแคว้นสุโขทัยในระยะแรก ประกอบด้วย เมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย ในเขตลุ่มแม่น้ำยม เมืองสระหลวงสองแควในเขตลุ่มแม่น้ำน่าน โดยไม่กล่าวถึงเมืองนครชุมและกำแพงเพชรในเขต ลุ่มแม่น้ำปิงเลย แต่อย่างไรก็ดี เมืองโบราณที่เหลือร่องรอยคูน้ำคันดินบนสองฝั่งแม่น้ำปิงก็น่าจะก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนต้น ได้แก่ เมืองไตรตรังษ์ เมืองคณฑี และเมืองเพนทคร

ในสมัยสุโขทัย การสถาปนาเมืองสำคัญบริเวณสองฝั่งแม่น้ำปิง เกิดขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท เมืองนครชุมบนฝั่งตะวันตก ริมคลองสวนหมากน่าจะเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญมาก่อน ศิวาจารย์หลักที่ 3 (จารึกนครชุม) กล่าวว่าเมื่อ พ.ศ.1900 พระมหาธรรมราชาลิไทได้เสด็จมาสถาปนาพระมหาธาตุและปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้มาจากลังกาทวีปไว้ที่กลางเมืองนครชุม นอกจากนี้ ยังทรงประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่เขานางทอง เมืองบางพาน แต่เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้งในศิวาจารย์และโบราณสถานจะพบว่าบทบาทของเมืองนครชุมในฐานะเมืองศูนย์กลางบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงดำรงอยู่ในระยะเวลาค่อนข้างสั้น เพราะต่อมาได้มีการย้ายศูนย์กลางมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งเมืองกำแพงเพชร

หลังจากพระมหาธรรมราชาลิไทสวรรคต เมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัยได้แตกแยก บางเมืองเข้าเป็นพันธมิตรกับกรุงศรีอยุธยา บางเมืองยังอยู่กับแคว้นสุโขทัยดั้งเดิม ในขณะเดียวกัน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพขยายอำนาจขึ้นมาปราบปรามหัวเมืองต่างๆ หลายเมืองในดินแดนแคว้นสุโขทัยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เมืองกำแพงเพชรได้มีบทบาทในฐานะศูนย์กลางของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิงนักวิชาการบางท่านเชื่อว่าการจัดตั้งเมืองกำแพงเพชรเป็นนโยบายของกรุงศรีอยุธยาเพื่อตั้งอำนาจจากเมืองนครชุม ซึ่งเคยเป็นหัวเมืองของสุโขทัยมาก่อน โดยเจ้าเมืองกำแพงเพชรน่าจะมีเชื้อสายผสมระหว่างราชวงศ์สุโขทัยกับฝ่ายอยุธยา

ชื่อเมืองกำแพงเพชรปรากฏในศิวาจารย์หลักที่ 38 (จารึกกฎหมายลักษณะโจร) กล่าวพระนามจักรพรรดิราชได้ขึ้นเสวยราชสมบัติที่เมืองกำแพงเพชร เมื่อพุทธศักราช 1940

ศิวาจารย์หลักที่ 46 (จารึกวัดตาเถรชิงหนิง) กล่าวถึงพระมหาธรรมราชา โอรสของพระมหาธรรมราชาลิไทและสมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาดา ได้นิมนต์พระเถระผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชร เพื่อมาอำนวยการสร้างวัดศรีพิจิตรกิตติถาวรารามที่กรุงสุโขทัย ในปี พ.ศ.1947 ตอนต้นของจารึกหลักนี้ ได้กล่าวถึงอำนาจอันยิ่งใหญ่ของพระมหาธรรมราชา แต่การนิมนต์พระเถระผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชรย่อมชี้ให้เห็นว่า สุโขทัยยอมรับบทบาทของเมืองกำแพงเพชรในฐานะเมืองศูนย์กลางด้านการศึกษาและศิลปกรรม

เมื่อดินแดนสุโขทัยอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาในกลางพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว เมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นหัวเมืองหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในกลุ่มของเมืองเหนือ ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านในการป้องกันข้าศึกจากทางเหนือ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยาได้จัดการปกครองให้เมืองกำแพงเพชรอยู่ในฐานะเมืองพระยามหานคร เช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก ศรีสัชนาลัย และสุโขทัย ใน

การศึกสงครามระหว่าง กรุงศรีอยุธยา กับ เชียงใหม่ ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมืองกำแพงเพชรมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือตามเส้นทางแม่น้ำปิงของกรุงศรีอยุธยา

บทบาทด้านการทหารของเมืองกำแพงเพชร ปรากฏมาตลอดในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในการทำสงครามกับพม่า เมื่อทัพหลวงจากกรุงศรีอยุธยายกทัพไปตีพม่าหรือเมืองเชียงใหม่ จะเลือกตั้งทัพที่เมืองกำแพงเพชร และพม่าเองก็ทราบถึงความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเมืองกำแพงเพชร เมื่อยกทัพจะเข้าตีกรุงศรีอยุธยาก็จะยึดเมืองกำแพงเพชรเป็นฐานกำลังและเตรียมสะสมเสบียงอาหาร ในบางครั้งถึงขั้นพักพลตั้งทำนา ดังเช่นในปี พ.ศ.2128 จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรได้กล่าวไว้ว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชได้ประดิษฐานพระอิศวรไว้ในเมืองกำแพงเพชร เมื่อพุทธศักราช 2053 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ศิลาจารึก ยังได้กล่าวถึงการซ่อมแซมวัดวาอารามทั้งในเมืองและนอกเมือง ตลอดจนได้บูรณะปรับปรุงถนนและระบบการชลประทานคลองส่งน้ำที่นำน้ำจากเมืองกำแพงเพชรไปยังเมืองบางพาน การทำนุบำรุงสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเมืองกำแพงเพชรครั้งนี้ถือว่าเป็นพระราชกุศล แต่พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทั้งสองพระองค์ คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และพระอาทิตย์วงศ์ก่อนได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาอุปราชภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310 แล้วเมืองกำแพงเพชรได้ลดบทบาทและคงจะร้างไปในที่สุด ผู้คนในเมืองกำแพงเพชรคงจะแตกกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ หรือหัวเมืองใหญ่ อยู่ใกล้เคียง เมื่อบ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้วมีการอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำปิงนอกตัวเมืองเก่าทางทิศตะวันออก ภายในเขตกำแพงเมืองจึงปรากฏร่องรอยโบราณที่รกร้างอยู่ทั่วไป

ราชอาณาจักรสุโขทัย ปกครองโดยราชวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถม ครองศรีสันดาลย์สุโขทัย (ประมาณ พ.ศ.1762-1792) และราชวงศ์พระร่วง ปกครองสุโขทัยระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 18-20

(1) พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	(เสวยราชย์ พ.ศ.1792-ไม่สามารถระบุได้)
(2) พ่อขุนบานเมือง	(พ.ศ.ไม่สามารถระบุได้ - 1822)
(3) พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	(พ.ศ.1822 - 1841)
(4) พระยาเลอไทย	(พ.ศ.1842 - ไม่สามารถระบุได้)
(5) พระยารั้วนำถม	(ไม่สามารถระบุได้ - 1890)
(6) พระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือพระยาสิทธิไทย	(พ.ศ.1890 - 1911)
(7) มหาธรรมราชาที่ 2	(พ.ศ.1911 - 1942)
(8) พระมหาธรรมราชาที่ 3 หรือพระยาไสลือไทย	(พ.ศ.1943 - 1962)
(9) พระมหาธรรมราชาที่ 4 หรือบรมपालมหาธรรมราชา	(พ.ศ.1962 - 1981)

(อ้างอิงจาก : ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร อ้างโดย ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก กระทรวงวัฒนธรรม)

2.2 ศึกษาแนวทางการปรับปรุงบรรยากาศในการรับรู้สุนทรียภาพของเมืองและการรักษาความงามและเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ (Romantic City)

ปัจจุบันการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการที่ภูมิทัศน์ บดบังทัศนียภาพโดยรอบโบราณสถาน รูปแบบการปรับภูมิทัศน์ที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ขาดการสร้างบรรยากาศและสุนทรียภาพของเมืองประวัติศาสตร์ ส่งผลในด้านลบต่อบรรยากาศในการรับรู้ สุนทรียภาพของเมืองและบริบทโดยรอบพื้นที่ที่เชื่อมโยงโบราณสถานเกี่ยวเนื่องจนถึงเขตอุทยาน ประวัติศาสตร์ (World Heritage Cluster) ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงสมควรที่จะดำเนินการหาแนวทางการทำความเข้าใจและการสร้างบรรยากาศในการรับรู้สุนทรียภาพของเมืองการปรับปรุงภูมิทัศน์ในอนาคต ให้เป็นแบบแผนในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับบริบทโดยรอบเมืองมรดกโลก การบูรณาการร่วมกับแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

2.2.1 ภูมิทัศน์เมืองและการรับรู้

2.2.1.1 ภูมิทัศน์เมือง

คำว่า “ภูมิทัศน์เมือง” (Townscape) นั้นถูกใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ.1880 โดยใน ความหมายตามพจนานุกรมฉบับอ็อกฟอร์ด ได้ระบุว่าคือบางส่วนของเมืองที่มีความเก่าแก่โรมันติกหรือ เมืองในอังกฤษที่ยังไม่ถูกทำลาย ต่อมาความหมายของภูมิทัศน์ได้เปลี่ยนไปและมีความใกล้เคียงกับในปัจจุบันโดยโทมัสชาร์ป (Thomas Sharp, 1948) ซึ่งได้ผลักดันให้คำดังกล่าวเป็นชื่อเรียกกฎหมายที่ใช้ สำหรับการพัฒนาปรับปรุงเมือง นอกจากนี้ในช่วงก่อนยุค 1950s คำว่า “ภูมิทัศน์” ยังหมายถึงการ ออกแบบชุมชนเมืองที่เน้นการรับรู้สภาพแวดล้อมโดยการมองเห็น ดังนั้นในการปรับปรุงพัฒนาเมือง ดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ตอบรับและสอดคล้องกับการรับรู้ของผู้คนโดยผ่าน ทางการจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพในสภาพแวดล้อมนั่นเอง (Cullen, Gordon, Topic UDO52: 1) อาจกล่าวได้ว่าภูมิทัศน์เมือง คือภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆซึ่งปรากฏแก่ สายตาและก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้องค์ประกอบและคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมือง ถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนนและกลุ่มอาคารในพื้นที่เมืองคือองค์ประกอบสำคัญที่กำหนด คุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมืองที่เรารับรู้ได้แก่วัสดุที่ใช้ (Materials) ขนาดสัดส่วน (Proportions) และเส้นรอบรูป (Profiles) ขององค์ประกอบทางกายภาพ (Ashihara, Yoshinobu, 1983: 39)

2.1.2.2 การรับรู้ภูมิทัศน์เมือง

เฮนรีวินเซนต์ฮับบาร์ด (Henry Vincent Hubbard) ได้ให้นิยามของความงามไว้ ว่า ความงามคือการรับรู้ได้ถึงความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างสิ่งต่างๆที่เรามองเห็น. นิยามดังกล่าว สามารถใช้อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างเมืองกับธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ได้ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่าง แต่ละส่วนของเมืองและในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อเมืองกับวิถีชีวิตของผู้คน โดยระบบย่อยต่างๆเหล่านี้ จะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดระบบหลัก ซึ่งเป็นระบบแห่งความกลมกลืนของเมืองทั้งเมือง ทั้งนี้เราอาจ พิจารณาความงามของเมืองได้จาก

- 1) ความสัมพันธ์ในระดับเมืองกับธรรมชาติ
- 2) ความสัมพันธ์ระดับภายในเมืองที่เกิดจากองค์ประกอบแต่ละส่วนของเมือง
- 3) วิถีชีวิตประจำวันของคนในเมือง (Spreiregen, P.D., 1965: 107-114) ใน

ที่นี้จะพิจารณาว่าเมืองมีองค์ประกอบอะไรบ้างและเรารับรู้ภาพของเมืองได้อย่างไร

2.2.1.3 การศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

ในการศึกษาลักษณะทางกายภาพเมืองจะพิจารณาในแง่ของการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบแต่ละส่วนและประเมินเงื่อนไขขององค์ประกอบโดยพิจารณาจากรูปทรงลักษณะตำแหน่งที่ตั้งซึ่งองค์ประกอบทางกายภาพที่จะพิจารณาเพื่อศึกษาสุนทรียภาพของเมืองในที่นี้ได้แก่

1) สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ(Landform and Nature) โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์เมืองและตัวสถาปัตยกรรมใน 3 ขั้นตอนคือ

- ภูมิทัศน์เมืองที่ตอบรับกับสภาพภูมิประเทศทั้งในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอย
- เพื่อประเมินความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างงานสถาปัตยกรรมเมืองกับพื้นที่ธรรมชาติ
- เพื่อการตัดสินใจว่าพื้นที่ใดควรปล่อยให้คงอยู่ตามธรรมชาติเพื่อช่วยเสริมสร้างคุณค่าให้กับเมือง

2) รูปร่างขนาดและความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) วิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นว่าประโยชน์ใช้สอยแต่ละพื้นที่ของเมืองมีความสัมพันธ์กับทางสัญจรพื้นที่เปิดโล่งหรือไม่อย่างไร รวมทั้งความต่อเนื่องระหว่างแต่ละชุมชนในเมือง ขนาดและความหนาแน่นของเมืองช่วยให้เห็นการกระจายตัวของประชากรในเมือง รวมไปถึงลักษณะวิธีการขนส่งที่เชื่อมพื้นที่ความหนาแน่นต่างๆให้ประสานกัน

3) กระสวนและลักษณะของเนื้อเมือง (Pattern, Grain and Texture)

- Urban Pattern มีทางสัญจรรูปทรงอาคารและที่ว่างเป็นตัวกำหนดรูปแบบกระสวนเมือง
- Urban Grain ความหยاب-ละเอียดพิจารณาจากมวลขนาดของอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กตามลำดับ
- Urban Texture พื้นผิวที่เกิดจากสัดส่วนของการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่ละเอียดอ่อนและองค์ประกอบที่หยาบทั้งนี้พื้นผิวจะมีลักษณะสม่ำเสมอหรือไม่นั้นพิจารณาได้จากรูปแบบ-ขนาดของอาคารภายในย่าน

4) พื้นที่เมืองและพื้นที่ว่าง(Urban Spaces and Open Spaces)

- Urban Spaces คือที่เว้นว่างของเมืองรูปแบบสามัญที่เกิดจากการจัดวางอาคารซึ่งโดยทั่วไปเกิดจากรูปด้านหน้าของอาคารและพื้นผิวดิน(Floor) ของเมืองซึ่งอาจมีทั้งลักษณะช่องทางตามแนวยาว(Linear Corridors) หรือแบบเป็นจุดโอเอซิส
- Open Spaces คือที่เว้นว่างของเมืองรูปแบบธรรมชาติที่เปิดโล่งซึ่งหมายถึงธรรมชาติที่ถูก
- นำเข้ามาภายในอาทิสวนสาธารณะหรือที่โล่งที่ล้อมรอบตัวเมืองอยู่ สัดส่วนของที่ว่างดังกล่าวมักถูกกำหนดโดยไม้ยืนต้นไม้พุ่มหินและพื้นดินมากกว่าขนาดความกว้าง-ยาวคุณค่าสุนทรียภาพของพื้นที่สาธารณะเหล่านี้อยู่ที่การสร้างความสะดวกให้เกิดขึ้นท่ามกลางความหนาแน่นของ

พื้นที่ปลูกสร้างในเมืองโดยที่ควรมีขนาดไม่โล่งหรือคับแคบจนเกินไปกับการใช้งาน (Williams, S.H., 1954: 103)

5) เส้นทาง(Routes)เป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการมองเห็นภูมิทัศน์เมืองและเป็นตัวกำหนดรูปทรงเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่งเส้นทางมีหลายประเภทที่ควรพิจารณาได้แก่

- ถนนสายประธาน(Surface Arteries)ในแง่ของรูปทรงความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์เมืองรูปร่างของที่ตั้งอาคารลักษณะการพาดผ่านพื้นที่ชุมชน รวมถึงอุปกรณ์ประดับถนน
- ถนนซอย (Local Street)ในแง่ของสัดส่วนของถนนมีความสัมพันธ์กับขนาดชุมชนเพียงใดมีความขัดแย้งระหว่างการสัญจรของยานยนต์กับคนเดินเท้าหรือไม่

6) รายละเอียดอื่นๆ(Details) ศึกษาลักษณะสภาพของป้าย-สัญญาณต่างๆ อุปกรณ์ประกอบถนนซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่

7) ปัจจัยเชิงนามธรรม(Nonphysical Aspects) เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นเมืองซึ่งไม่ใช่องค์ประกอบทางกายภาพ อาทิ ประวัติศาสตร์บทบาทหน้าที่ของเมืองตลอดจนเทศกาลประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง

8) ย่านต่างๆของเมือง(The Districts of a City)ย่านคือพื้นที่ย่อยๆของเมืองซึ่งลักษณะกระสวนและขนาดของย่านจะดูได้จากลักษณะกระสวนของทางสัญจรภายในย่านเราอาจพิจารณาลักษณะของย่านได้จาก

- ลักษณะทางกายภาพของย่าน อาทิรูปแบบความหนาแน่นของอาคารสิ่งปลูกสร้าง, รูปแบบของทางสัญจร, ขนาดของย่านที่รวมถึงรูปร่างความหนาแน่นที่ว่างจุดหมายตา
- กิจกรรมที่เกิดขึ้นตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายในย่านและความต่อเนื่องระหว่างแต่ละย่านที่ประกอบกันเป็นระบบของเมือง

2.2.2 สุนทรียภาพ (Aesthetics)

สุนทรียภาพ(Aesthetics)เป็นคำในภาษกรีกเดิมหมายถึงการรับรู้ทางความรู้สึก (senseperception) จนกระทั่งในศตวรรษที่ 18 บวมการ์เทน (Buamgarten) นักปรัชญาชาวเยอรมันได้ให้ความหมายใหม่โดยหมายถึงการรับรู้และชื่นชมความงามเป็นที่ทราบดีว่าสุนทรียภาพเป็นเรื่องของอัตวิสัย(Subjective) ซึ่งแต่ละคนย่อมให้คุณค่าสุนทรียภาพแตกต่างกันไป (Whittick, A., 1974: 11)ดังเช่นความหมายของสุนทรียภาพในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ที่ให้ความหมายไว้ว่า.ความเข้าใจและความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ.(ราชบัณฑิตยสถาน, 2539: 827)ในความหมายทั่วไปคำว่าสุนทรียภาพมักจะใช้ร่วมกับคำว่าความสวยงาม (Beauty) แม้ว่าความสวยงามเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพแต่ในสาขาวิชานี้ถือว่าสุนทรียภาพมีความหมายกว้างและครอบคลุมมากกว่ากล่าวคือนักสุนทรียศึกษามีความเห็นว่สุนทรียภาพอาจจะไม่ใช่ความสวยงามเพียงอย่างเดียวความเศร้าโศก (Tragic) ความน่าเกลียด(Ugly) ความขบขัน(Comic) และความน่าพิศวง(Sublime) ก็ทำให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ได้เช่นเดียวกัน (ฐานิศวรรเจริญพงศ์, 2543: 58)รวมถึงลักษณะของอารมณ์หรือความรู้สึกน่าสนใจ(interested) ความไม่น่าสนใจ(disinterested)ความเพลิดเพลินใจ(pleasure) กินใจ (empathy) ลืมตัว (attention span) (ทวีเกียรติไชยงยศ,2538: 3)

การรับรู้สุนทรียภาพเมือง นักทฤษฎีสถาปัตยกรรมหลายท่านอาทิจอร์จซานตายนานา(George Santayana), ลูนิ่งแพร์ค(LuningPrak)และนอร์เบอร์กชูลส์(Norberg-Schulz) ได้ให้กรอบความคิดเกี่ยวกับการรับรู้สุนทรียภาพโดยจำแนกประสบการณ์สุนทรียออกเป็น (ฐานันท์เจริญพงศ์, 2543: 61-62)

สุนทรียภาพเชิงประสาทสัมผัส(Sensory Aesthetics) โดยมีความหมายถึงคุณค่าเชิงสุนทรียภาพในส่วนของรูปทรงที่รับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสปกติ (sensory aspect) ซึ่งมีความงามจากคุณสมบัติในตัวเองซึ่งมีรากฐานมาจากกายวิภาคและจิตวิทยามนุษย์จึงมีความเป็นปรนัยไม่ขึ้นอยู่กับเวลาและบุคคลหรือสังคม

สุนทรียภาพเชิงรูปทรง(Formal Aesthetics) สุนทรียภาพเชิงรูปทรงหมายถึงมิติของรูปทรงศิลปกรรมที่รับรู้ได้จากคุณลักษณะภายในตัวของมันเองที่แยกออกจากมิติของการใช้สอยและการสื่อความหมายอื่น

สุนทรียภาพเชิงสัญลักษณ์(Symbolic Aesthetics) สุนทรียภาพเชิงสัญลักษณ์นั้นเป็นสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความรวมถึงอารมณ์สุนทรีย์ที่ไม่ได้เกิดจากคุณลักษณะสุนทรียภาพของวัตถุนั้นโดยตรงแต่เป็นคุณลักษณะในตัววัตถุที่ทำให้ผู้สัมผัสได้รับอารมณ์ใดๆซึ่งขึ้นอยู่กับสภาวะการณส่วนตัวของผู้สัมผัสเอง

ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ ทั้ง 3 ลักษณะนี้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบที่ต่างกัน ในสภาพแวดล้อมซึ่งอธิบายในเชิงของสภาพแวดล้อมเมืองได้ดังนี้

2.2.2.1 สุนทรียภาพเชิงประสาทสัมผัส(Sensory Aesthetics)

เป็นประสบการณ์ทางสุนทรียะที่รับรู้โดยผ่านทางประสาทสัมผัสปกติของร่างกายซึ่งรับรู้ได้หลายทางจากสภาพแวดล้อมเดียวกันอาทิการรับรู้ถึงสีสัมผัสของพื้นที่เสียงที่เกิดขึ้นความเย็นสบายของลมที่พัดผ่านเป็นต้น ประสบการณ์ประเภทดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยครั้งเกือบตลอดเวลาซึ่งเราไม่จำเป็นต้องตระหนักกับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้นเรามีความพร้อมต่อการรับรู้หรือไม่และเราได้รับผลกระทบอย่างไรความแตกต่างของประสบการณ์หรือรสนิยมทางสุนทรียะในแต่ละบุคคลมีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ในวัยเด็ก (Childhood) และสภาพแวดล้อมรอบตัวองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้สภาพแวดล้อมนั้นๆกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์ สุนทรียะเชิงประสาทสัมผัส (Sensory Aesthetics) อาทิพืชพันธุ์ธรรมชาติจำพวกไม้ดอก - ไม้ยืนต้น, เสียง - กลิ่นของน้ำทะเลนอกจากนี้องค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งช่วยกระตุ้นอาจอยู่ในรูปของพื้นผิวของสภาพแวดล้อมอาทิพื้นผิวทางสัญจรตลอดจนเรื่องของสีเสียงต่างๆที่เกิดขึ้น (Lang, J.,1994: 320-321) ในการรับรู้เชิงประสาทสัมผัส (Sensory Perception) .สี. เป็นองค์ประกอบหลักของสีก่อให้เกิดผลต่อการมองเห็นและอารมณ์ของมนุษย์โดยตรงทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุเพศและสุขภาพของผู้รับรู้ในอีกทางหนึ่งประสบการณ์ในอดีตเป็นตัวแปรสำคัญต่อความชอบ-นิยมนิสิตที่ต่างกันในแต่ละบุคคลบทบาทของสีที่มีผลต่อคุณค่าสุนทรียภาพนั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้งและการเข้าคู่กันของสีที่มีอยู่(Yau, Victoria, 1994: 151)หากพิจารณาในเชิงขององค์ประกอบเมืองที่มีผลกับการรับรู้สุนทรียภาพเชิงประสาทสัมผัส(Sensory Aesthetics) แล้วองค์ประกอบทางกายภาพที่ควรพิจารณาได้แก่สีสนวัสดุและพื้นผิวของอาคารบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างทางสัญจรอุปกรณ์ประกอบถนนป้ายโฆษณาพืชพันธุ์ธรรมชาติที่ประกอบกันเป็นภูมิทัศน์ของเมืองว่ามีลักษณะอย่างไรและส่งผลกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกอย่างไร

2.2.2.2 สุนทรียภาพเชิงรูปทรง (Formal Aesthetics)

เป็นประสบการณ์ทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นจากการรับรู้กระสวนของรูปทรงเรขาคณิตในสภาพแวดล้อมคุณลักษณะของกระสวนเหล่านี้ได้แก่สัดส่วน (Proportions), จังหวะ (Rhythms), สมดุล (Balance points), ความเปรียบต่าง (Contrast), มาตรฐาน (Scale), ลำดับศักดิ์ (Hierarchy), ลำดับ (Sequence) และการสื่อความหมาย (Expressions) ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเหล่านี้หากตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการรับรู้ของเกสตัดอลต์ ว่าด้วยการจัดระเบียบการมองแล้วอาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์สุนทรียภาพเชิงรูปทรงที่เกิดขึ้นแปรผันโดยตรงกับลำดับชั้นของระเบียบ (degree of order) ของรูปทรงเรขาคณิตในสภาพแวดล้อมระเบียบดังกล่าวมีทั้งที่เรียบง่ายและซับซ้อนซึ่งพบได้ในรูปทรงที่สมมาตรและอสมมาตรตามลำดับระดับ ความซับซ้อนของระเบียบดังกล่าวเป็นสิ่งที่เป็นอัตวิสัยนั่นคือแต่ละบุคคลย่อมมีความสามารถในการรับรู้ความซับซ้อนที่ต่างกันไป อาทิ ในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนมาก ๆ กลุ่มนักออกแบบแนวปฏิเสธรโครงสร้าง (Deconstructionists) ก็อาจรับรู้ถึงระเบียบที่มีอยู่ได้ดีกว่า แต่อย่างไรก็ตามในสภาพแวดล้อมที่มีการจัดระเบียบโดยใช้หลักการของสัดส่วน (Proportional System) อย่างเช่นสัดส่วนทองคำ (Golden Section) ซึ่งเป็นระบบที่สัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของสมอง ย่อมทำให้คนโดยทั่วไปเกิดความพึงพอใจได้ (Lang, J., 1994: 322) ถึงแม้สภาวะความเป็นระเบียบคือมูลฐานของความงามเพราะทำให้เกิดองค์รวมที่จิตทำความเข้าใจได้แต่ระดับของสุนทรียภาพที่เกิดจากสภาวะความเป็นระเบียบนั้น เป็นระดับที่อาจจะต่ำที่สุดเพราะมีความง่ายเกินไปที่จิตจะทำความเข้าใจ ทั้งนี้มีคำอธิบายว่าเป็นเพราะจิตมีแนวโน้มที่จะแสวงหาคำตอบ ดังนั้นการที่จิตจะมีความสุขเมื่อสามารถทำความเข้าใจในสิ่งที่สลับซับซ้อนได้จึงก่อให้เกิดอารมณ์ปิติที่สูงกว่า

ดังนั้นการจัดให้มีสมดุลแบบสมมาตรจึงมีคุณค่าทางสุนทรียภาพในระดับที่ต่ำกว่าสมดุลแบบอสมมาตรซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากกว่าแต่หากขาดความสมดุลก็จะเป็นปัญหาของการขาดสภาวะความเป็นระเบียบขององค์ประกอบนั้นย่อมไม่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพเป็นเพียงการวางอยู่ด้วยกันขององค์ย่อยเท่านั้น (ฐานิศวรรเจริญพงศ์, 2543: 70)

ทฤษฎีของกลุ่มเกสตัดอลต์พอจะสรุปได้ว่าการรับรู้โดยการมองนั้นเป็นกระบวนการของจิตที่จะแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ย่อยเพื่อสร้างขึ้นเป็นองค์รวมหากพบความสัมพันธ์ก็ทำให้องค์รวมนั้นเป็นรูปทรงที่เข้าใจได้ดังคำกล่าวที่ว่า “The whole is more than the sum of its parts.” ซึ่งกลุ่มเกสตัดอลต์ ได้เสนอว่ารูปทรงที่ง่ายที่สุดหรือรูปทรงมีระเบียบที่สุดช่วยให้ง่ายแก่ความเข้าใจถือเป็นรูปทรงที่ตอบสนองกระบวนการทางจิต (ฐานิศวรรเจริญพงศ์, 2543: 67)

สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์รับรู้สุนทรียภาพเชิงรูปทรงได้คือประสบการณ์ต่อเนื่องเป็นลำดับ (sequential experience) ที่รับรู้โดยการเคลื่อนผ่านสภาพแวดล้อมในสภาพแวดล้อมที่มีความซับซ้อน-หลากหลายหากมีการจัดวางที่ว่างที่มีลักษณะเชื่อมระหว่างแต่ละพื้นที่ย่อยๆช่วยให้เกิดการรับรู้ถึงการเคลื่อนผ่านจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งซึ่งตัวเชื่อมเหล่านี้มีลักษณะคุณสมบัติคล้ายกับประตูหรือทำเรือ ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมในระดับเมืองที่ซับซ้อนนั้นมนุษย์ไม่สามารถทำความเข้าใจและเข้าใจโครงสร้างของเมืองได้ในครั้งแรกการทำความเข้าใจที่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการตอบสนองความต้องการพื้นฐานมนุษย์ในแง่ของความปลอดภัยทางความรู้สึก (Psychological security) ส่วนการทำความเข้าใจก็เป็นส่วนหนึ่งของ Cognitive needs นั้นเอง

อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ประสบการณ์ที่ต่อเนื่องเป็นลำดับที่ต่างกัไปนั้นคือ ความเร็วในการเคลื่อนผ่านที่ต่างกันซึ่งมี 2 ลักษณะหลักๆคือความเร็วของคนเดินเท้าและคนในยานพาหนะในกรณีของคนเดินเท้าได้มีการศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความต้องการการรับรู้สุนทรียภาพพบว่าผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่โล่งความหนาแน่นน้อยมีความต้องการสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดเชื่อมต่อ(transition) เพื่อดึงดูดความสนใจและตอบสนองความต้องการด้านสุนทรียภาพน้อยกว่าผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองซึ่งมีความหนาแน่นสูง (Lang, J.,1994: 324-325)

เมืองเป็นที่รวมของพื้นที่ใช้งานอันหลากหลายซึ่งในแต่ละประเภทนั้นมีรูปแบบกระสวนของรูปทรงเรขาคณิตที่ต่างกันไปและต่างก็มีคุณค่าสุนทรียภาพเฉพาะตัวแต่ทั้งนี้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะต้องมีความน่าสนใจของกระสวนของรูปทรงเรขาคณิตที่มีไม่มากจนสับสนแต่ไม่ควรมีน้อยจนน่าเบื่อซึ่งการสร้างระเบียบในสภาพแวดล้อมเพื่อให้สนองตอบความต้องการด้านสุนทรียภาพอาจทำได้โดย

- 1) ความได้สัดส่วนของการใช้องค์ประกอบที่ซ้ำกัน
- 2) การใช้ความต่อเนื่องของเส้น
- 3) การคำนึงถึงปริมาณขององค์ประกอบที่เห็นในระยะต่างๆหรือ
- 4) การทำให้เกิดความน่าสนใจด้วยมุมมองอาทิการใช้องค์ประกอบมาปิดกัน

มุมมองให้มีความซับซ้อนมากขึ้นซึ่งกรณีนี้เมืองที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเขาหรือหุบเขาที่มีความได้เปรียบในเรื่องของความหลากหลายและความน่าสนใจของมุมมองวิธีการเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างระเบียบ (order) ให้กับกระสวนที่มีในสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์สุนทรียเชิงรูปทรง (Lang,J.,1994: 332-333)

2.2.2.3 สุนทรียภาพเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Aesthetics)

ประสบการณ์สุนทรียเชิงสัญลักษณ์ถือเป็นส่วนประกอบสำคัญของประสบการณ์ที่มนุษย์มีต่อสภาพแวดล้อมมนุษย์เลือกสิ่งที่จะนำมาใช้กับที่อยู่สภาพแวดล้อมของตนโดยคำนึงถึงคุณค่าในเชิงความหมายเป็นหลักถึงแม้บางครั้งอาจเป็นไปโดยจิตใต้สำนึกแต่การตัดสินใจส่วนใหญ่จะเป็นไปโดยตระหนักนอกรู้นอกจากนี้การให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับความต้องการพื้นฐานประเภทการได้รับการยอมรับ (Affiliation needs) และการได้รับความนับถือยกย่อง(Esteem needs) อีกด้วยการที่จะรังสรรค์สภาพแวดล้อมให้เกิดประสบการณ์สุนทรียประเภทดังกล่าวจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมค่านิยมรวมถึงคติความเชื่อศาสนา ประเพณีของคนในพื้นที่ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวจะได้มากก็โดยการวิเคราะห์จากสิ่งที่ผู้คนในพื้นที่ได้เลือกแล้วเท่านั้น (Lang, J.,1994: 325-326, 333) พื้นที่ที่เสมือนเป็นสัญลักษณ์สำคัญใจกลางเมืองหลายแห่งในทวีปยุโรปมักจะมีเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบจำพวกถนนสายเก่าแก่ของเมือง, จัตุรัสกลางเมืองและสถาปัตยกรรมที่สำคัญลักษณะที่โดดเด่นอาทิรูปแบบถนนที่คดเคี้ยวของเมืองในยุคกลาง, ขนาดความสูงและสีสันอาคารบ้านเรือนที่บ่งบอกถึงกลิ่นอายของบรรยากาศในอดีตเป็นต้นในแง่ของพื้นที่ประกอบกิจกรรมนั้นหลายๆเมืองประกอบด้วยย่านซึ่งมีกิจกรรมเฉพาะหรือพื้นที่รวมกิจกรรมต่างๆในรูปแบบของถนนซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่บรรจุหน้าที่ดังกล่าวของเมืองไว้เช่นกันถนนหลายสายถือเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหลายเมืองอาทิถนนวอลล์สตรีทถนนฟิฟท์อเวนิวเมืองนิวยอร์ก, ถนนบอนด์สตรีทถนนฟิฟท์สตรีทกรุงลอนดอนรวมถึงสัญลักษณ์ของเมืองในรูปแบบของที่หมายตา (UrbanIcons) อาทิต่อนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพเมืองนิวยอร์กสิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญซึ่งแสดงได้ถึงความเป็นเมืองนอกจากสัญลักษณ์ในเชิงรูปธรรมเหล่านี้แล้วทัศนคติความรู้สึกที่ผู้คนมีต่อเมืองก็ถือเป็นสัญลักษณ์ในเชิงนามธรรมได้อีกด้วย (Sarrinen, T. F., 1976: 106-108)

2.2.3 ระเบียบวิธีการศึกษาสุนทรียภาพของสภาพแวดล้อม

2.2.3.1 วิธีการวัดคุณค่าสุนทรียภาพ

เป็นที่ทราบกันว่าสุนทรียภาพเป็นเรื่องของอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งแต่ละคนย่อมมีความเข้าใจและความรู้สึกที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะหรือการให้คุณค่าทางสุนทรียภาพแตกต่างกันดังนั้นการศึกษาสุนทรียภาพเมืองซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมประเภทหนึ่งจึงใช้วิธีการวัดโดยมีผู้สังเกตการณ์เป็นเครื่องมือในการวัดคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่มองเห็นและคุณค่าที่เกิดขึ้นในใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมนั้นผู้ใช้งานในสภาพแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นผู้ให้ค่าในการวัดโดยทั่วไปจำแนกได้ 2 วิธีการคือ (การตัดสินใจโดยใช้ความชื่นชอบ) Preference Judgment และการประเมินเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Appraisal) ความแตกต่างของทั้ง 2 วิธีการอยู่ที่วิธีการที่ 1 ใช้การวัดความชอบ-ไม่ชอบที่บุคคลมีต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งวิธีการดังกล่าวค่อนข้างที่จะเกิดความลำเอียงได้จากหลายๆปัจจัยไม่ว่าจะเป็นอคติส่วนตัว, รสนิยมซึ่งทำให้เกิดผลการตอบสนองที่หลากหลายอย่างมากสำหรับวิธีการที่ 2 ค่อนข้างที่จะมีกรอบในการพิจารณาที่ชัดเจนกว่าโดยผู้สังเกตการณ์จะให้ค่าภายใต้กรอบซึ่งเป็นกลุ่มตัววัดเชิงจิตวิทยาที่ผู้ทำการศึกษาได้กำหนดมาแล้วความแปรผันจึงเกิดได้น้อยกว่าวิธีที่ 1 จึงทำให้วิธีที่ 2 เหมาะสำหรับการศึกษาเพื่อตัดสินใจเชิงสาธารณะมากกว่า (Brush, R. O., 1976: 47-50)

การศึกษาแบบวิธีการประเมินเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Appraisal) ทำได้หลายลักษณะตัวอย่างเช่นในการศึกษาความชอบทัศนียภาพของชาร์เฟอร์ (Shafer. s Scenic Preference) วัดโดยให้ผู้สังเกตการณ์จัดเรียงภาพถ่ายทัศนียภาพธรรมชาติจำนวน 100 ภาพตามระดับความชอบส่วนตัวโดยผู้สังเกตการณ์เป็นกลุ่มนักทัศนมาตรในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสกอตแลนด์ซึ่งภาพถ่ายดังกล่าวถ่ายโดยช่างภาพมืออาชีพและได้มาตรฐานความงามเชิงศิลปะ (Brush, R. O., 1976: 51) หรือการศึกษาโดยนำเสนอแบบจำลองของสภาพแวดล้อมในลักษณะของภาพถ่ายเช่นกันและให้ผู้สังเกตการณ์ประเมินให้ค่าคะแนนสำหรับคุณสมบัติแต่ละประเภทภายในช่วงที่กำหนดให้ซึ่งเรียกว่าวิธี "Semantic-differential" ข้อจำกัดของวิธีการดังกล่าวคือเมื่อนำผลการประเมินมาทำการวิเคราะห์ปัจจัย (factor analysis) แล้วผลการวิเคราะห์จะบอกแต่เพียงคุณสมบัติของสภาพแวดล้อมได้ภายในกรอบที่เราได้กำหนดไว้เท่านั้นโดยไม่สามารถบอกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมได้ทั้งหมดดังนั้นในการศึกษานี้สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงก็คือ เกณฑ์ที่ใช้ประเมินนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติที่เป็นจริงของสภาพแวดล้อมและมีความชัดเจนรวมทั้งเข้าใจได้ง่ายสำหรับผู้ประเมิน อาทิการตัดสินใจระหว่างสว่าง-มืดจะตัดสินได้ชัดเจนกว่าสวยงาม-น่าเกลียดนอกจากนี้ควรคำนึงถึงตัวผู้ประเมินด้วยว่าเป็นผู้มีผลได้ผลเสียกับสภาพแวดล้อมที่เราากำลังศึกษาอยู่หรือไม่เพราะนั่นย่อมก่อให้เกิดอคติต่อการวัดได้ (Wohlwill, J.F., 1976: 60-64)

2.2.3.2 มิติวัดคุณค่าสุนทรียภาพเมือง

คุณค่าสุนทรียภาพเมืองขึ้นอยู่กับคุณภาพขององค์ประกอบเมืองที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้นั้นบรันสวิค (Brunswick) เห็นว่าขึ้นอยู่กับตัวแปรที่สำคัญ 2 ตัวคือลักษณะภูมิศาสตร์ทางสังคมและบริบทของสิ่งแวดล้อมสำหรับมิติหรือคุณสมบัติที่ใช้ในการวัดคุณภาพของสภาพแวดล้อมเมืองที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้โดยการมองเห็นมี 4 ประเภทคือ (Nasar, J. L., 1989: 38-39)

1) มิติความเป็นธรรมชาติโดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นตัวแปรที่พิจารณาอาทิอาคารที่โดดเด่น, ลักษณะความเป็นเมืองและความสวยงามของธรรมชาติ

2) มิติของความซับซ้อน (Complexity) เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่แสดงถึงความ
 ร้ารวการระดับประดา

3) มิติของการเปิดโล่ง (Openness) เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่แสดงถึงความ
 หนาแน่น,ความกว้างขวาง

4) มิติของความชัดเจน-ระเบียบของสภาพแวดล้อม (Clarity/Order)

จากความสัมพันธ์ของมิติการรับรู้ทั้ง 4 ประเภทที่ส่งผลต่อความรู้สึกซึ่งวัดได้จาก
 มิติของการประเมินสภาพแวดล้อมอาจกล่าวได้ว่าการประเมินคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับ
 ลักษณะทางกายภาพสามารถจำแนกตัวแปรได้ 3 ลักษณะดังนี้ (Nasar, J. L., 1989: 41-46)

1) ตัวแปรเชิงเปรียบเทียบและตัวแปรในการจัดระเบียบ (Collative and
 Organizing Variables)เป็นการประเมินคุณค่าในลักษณะของการเปรียบเทียบระหว่างแต่ละองค์ประกอบ
 ของสิ่งเร้าซึ่งมี 2 ลักษณะหลัก ๆ คือ

- การเปรียบเทียบข้อมูลข่าวสารของสิ่งเร้าโดยพิจารณาว่ามีความ
 ซับซ้อน(Complexity)หรือมีระเบียบ (Order)ของสภาพแวดล้อม
 อย่างไม่อย่างใดอย่างหนึ่งหากมีความซับซ้อนมากก็มีระดับของกระตุ้นมากเช่นกัน
 ทั้งนี้คุณค่าของสุนทรียภาพของสภาพแวดล้อมจะมีค่ามากที่สุดต่อเมื่อ
 ระดับการกระตุ้นอยู่ในระดับปานกลางไม่มากหรือน้อยเกินไปและ
 สามารถถึงความสนใจได้ในขณะที่สื่อสารให้กับผู้รับรู้สัญญาณชี้แนะที่
 บ่งบอกถึงความสอดคล้อง(Compatibility) ในสภาพแวดล้อมที่เป็น
 ธรรมชาตินั้นพบว่ามีความแปรผกผันกับความเปรียบต่างของสี, วัสดุ
 พื้นผิว, ขนาดและรูปทรงของอาคารที่มีต่อธรรมชาติโดยรอบและใน
 สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นเมืองการพิจารณาความสอดคล้องของ
 อาคารจะดูจากลักษณะของพื้นผิวอาคารเป็นหลักได้แก่วัสดุ, รูปแบบ
 อาคาร(Style), หลังคาและรูปทรงโดยรวม
- การเปรียบเทียบในแง่ของความแปลกใหม่/คุ้นเคย
 (Novelty/Familiarity) ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อด้านดังกล่าวอาจอายุ
 อาชีพ เป็นต้น

2) ตัวแปรในเชิงของพื้นที่ (Spatial Variables) ในที่นี้ลักษณะทางกายภาพ
 ของพื้นที่ซึ่งมีผลต่อการรับรู้แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

- พื้นที่แบบเปิดโล่ง (Prospect) คนส่วนใหญ่จะชื่นชอบพื้นที่ลักษณะ
 ดังกล่าวแต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาต่อไปถึงลักษณะของพื้นที่เปิดโล่งและ
 องค์ประกอบที่สร้างการโอบล้อมร่วมด้วย
- พื้นที่แบบปิดบัง (Refuge)พื้นที่แบบลึกลับ (Mystery) ตามทฤษฎี
 แล้วพื้นที่ลักษณะดังกล่าวมีผลทำให้คุณค่าทางสุนทรียภาพเพิ่มขึ้น
 เนื่องจากช่วยสร้างความน่าสนใจและน่าติดตามแก่นมนุษย์

3) ตัวแปรในเชิงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและในเชิงความหมาย (Ecological/Content Variables) แบ่งออกเป็น

- ความเป็นธรรมชาติพิจารณาระหว่างทัศนียภาพของสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติและแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งแบบธรรมชาติจะมีลักษณะนุ่มนวลกว่า, มีความเข้มข้นน้อยกว่า, ไม่มีรูปทรงการเคลื่อนไหวตลอดจนเสียงที่แน่นอน
- ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของรูปแบบตัวแปรดังกล่าวเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับอาคารสถาปัตยกรรมจากการศึกษาพบว่าอาชีพมีผลต่อการตัดสินใจในแง่ดังกล่าวรวมไปถึงช่วงวัย, การศึกษาและเพศอีกด้วย (Nasar, J. L., 1989: 53)

2.2.3.3 วิธีวัดการตอบสนอง

ประเด็นของการวัดการตอบสนองในการศึกษาสุนทรียภาพที่ผ่านมายังไม่มีการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าไรนักโดยส่วนใหญ่แล้ววิธีการที่ใช้คือการกำหนดช่วงค่าคะแนนของคำคุณศัพท์ซึ่งไม่ได้มีการกำหนดมาตราส่วนในการวัดที่ตายตัวถึงแม้ว่าวิธีดังกล่าวจะทำให้การศึกษาสามารถเกิดอคติในการประเมินได้อาทิแนวโน้มที่ผลการประเมินจะกระจุกตัวที่ค่ากลาง (central tendency effects) หรือแนวโน้มที่ผลการประเมินจะเกาะกลุ่มอยู่ที่ค่าเต็มๆ (tendency to responds in round numbers) อย่างไรก็ตามยังมีวิธีวัดการตอบสนองในลักษณะอื่นที่เราอาจเลือกใช้ได้อาทิการวัดเชิงจิตวิทยา (Physiological Measures)ⁱ, การวัดเชิงพฤติกรรม (Behavioral Measures)ⁱⁱ แต่สำหรับการศึกษาสุนทรียภาพเมืองซึ่งมีองค์ประกอบที่หลากหลายวิธีวัดการตอบสนองที่เหมาะสมที่นำมาพิจารณาคือการวัดเชิงความหมายของคำ (Verbal Measures) วิธีการวัดประเภทนี้ใช้เกณฑ์ที่อยู่ในรูปของคำศัพท์ต่างๆที่เป็นคู่คำเปรียบเทียบ, ความหมายในเชิงเดียวกันในระดับต่างๆกันซึ่งการให้ค่าจะแบ่งออกเป็นช่วงที่เท่าๆกัน นอกจากนี้อาจโยงวิธีการวัดดังกล่าวให้สัมพันธ์ในเชิงของอรรถประโยชน์ได้อีกด้วยอาทิคุณเต็มใจจะจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าที่พักในพื้นที่ที่มีทัศนียภาพต่างๆกันด้วยเงินจำนวนเท่าใดบ้างแต่วิธีการวัดประเภทหลังนี้ไม่อาจใช้ได้ในกรณีของสภาพแวดล้อมที่องค์ประกอบมีความแตกต่างกันมาก (Wohlwill, J.F., 1976: 69-70)

2.2.3.4 การเลือกตัวอย่างของสภาพแวดล้อม

สิ่งสำคัญในการเลือกตัวอย่างของสภาพแวดล้อมที่จะศึกษาอย่างเป็นระบบคือตัวแทนดังกล่าวจะต้องมีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ซึ่งในทางปฏิบัติมักจะมีปัญหาอยู่เสมอถึงแม้ว่าการเลือกตัวอย่างสภาพแวดล้อมโดยการสุ่มตัวอย่าง (random sample of environments) อาจถูกวิพากษ์ในแง่ที่ว่าความลำเอียงที่อาจเกิดขึ้นได้ในขั้นตอนที่เกี่ยวกับการใช้ภาพถ่ายซึ่งได้มีความพยายามใช้วิธีการอื่นที่จะทำให้ตัวแปรมีความเป็นระบบมากกว่านี้แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาในลักษณะอื่นตามมาเช่นกัน ดังกล่าวแล้ววิธีการสุ่มตัวอย่างจึงยังคงนำมาใช้ได้โดยอาจทำการแบ่งสภาพแวดล้อมออกเป็นหน่วยเล็กๆ และทำการสุ่มตัวอย่างในเชิงสถิติจากแต่ละหน่วยนั้นๆซึ่งวิธีการดังกล่าวเหมาะที่จะใช้กับการศึกษาในพื้นที่ที่ขอบเขตแน่ชัดอาทิพื้นที่เมืองเดี่ยวๆ วิธีการสุ่มตัวอย่างนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง ดังนี้ (Wohlwill, J.F., 1976: 64-66)

1) การสุ่มตัวอย่างในกรณีที่ผู้ศึกษาได้กำหนดลักษณะของตัวแปรที่จะศึกษาไว้แล้วและทำการเลือกพื้นที่ที่จะศึกษามาและทำการประเมินค่าตัวแปรของแต่ละพื้นที่ที่ได้เลือก

2) โดยการจัดคุณสมบัติซึ่งเป็นตัวแปรของสภาพแวดล้อมแต่ละชนิด ออกเป็นระดับต่าง ๆ กันอาทิในการศึกษาคุณลักษณะทางภูมิศาสตร์ผู้ศึกษาอาจแบ่งแยกลักษณะของภูมิประเทศทั้งธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นออกเป็นประเภทต่างๆโดยมีคำบรรยายประกอบแต่ละประเภท เพื่อให้การสรุปตัวอย่างสามารถเลือกได้ครอบคลุมสภาพแวดล้อมทั้งหมดโดยรวมทั้งวิธีนี้อาจนำมาปรับใช้ในการประเมินสุนทรียภาพโดยใช้หลักการเดียวกัน

2.2.3.5 วิธีการนำเสนอแบบจำลองสภาพแวดล้อม

การนำเสนอสภาพแวดล้อมที่จะศึกษาโดยใช้ภาพถ่ายซึ่งมีความต่างระหว่างข้อมูลที่นำเสนอกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงปัญหาที่เกิดขึ้นในการนำเสนอคือข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องในด้านการเคลื่อนไหวและด้านเสียงของสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้การศึกษามีความเป็นระบบมากขึ้นได้มีการนำเสนอในลักษณะของภาพยนตร์แทนภาพถ่ายแต่อย่างไรยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องของเสียงอยู่ด้วยความต่างระหว่างสภาพแวดล้อมจริงกับสภาพแวดล้อมที่ถูกจำลองในลักษณะของภาพถ่ายทำให้เกิดปัญหาในการกำหนดค่าสหสัมพันธ์ที่เหมาะสมทั้งนี้เพราะค่าเฉลี่ยจากการประเมินสภาพแวดล้อมทั้ง 2 แบบย่อมต่างกัน (Wohlwill, J.F., 1976:66-67) การศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระหว่างการใช้ภาพถ่ายกับการสัมภาษณ์ผู้คนที่คุ้นเคยในพื้นที่จริงโดยออสเตนดอร์ป(Oostendorp,1978) พบว่าระดับการตอบสนองที่เกิดขึ้นมีค่าใกล้เคียงกันมากดังนั้นการนำเสนอแบบจำลองด้วยสไลด์ภาพสีหรือภาพถ่ายสียังถือเป็นวิธีที่สามารถยอมรับได้ (Nasar, J.L., 1989: 38)

นอกจากนี้ควรคำนึงในเรื่องของการเลือกตำแหน่งและจุดมองโดยการสรุปตัวอย่าง เพราะบางครั้งภาพที่ออกมาขาดจุดเด่นหรือความพอเหมาะขององค์ประกอบในภาพทำให้การตัดสินใจของผู้สังเกตการณ์อาจเป็นไปตามความรู้สึกมากกว่าที่จะเป็นการให้ค่าโดยใช้มาตรฐานสากลในเชิงความงามของตัวทัศนียภาพเอง (Brush, R. O., 1976: 51-52) รวมถึงมิติในการถ่ายทอดภาพที่มีผลต่อการประเมินคุณค่าอาทิจากการศึกษาของแคริค(Craik) (1972: 56) พบว่าการประเมินในทางบวกจะเกิดขึ้นกับภาพที่มีลักษณะของแนวมองที่ตรงไปข้างหน้าตามทาง, ภาพที่เห็นไปได้ไกลกว่า 3 ไมล์, ภาพในมุมกว้างรวมถึงลักษณะของหมู่เมฆที่ปรากฏในภาพและการประเมินในทางลบจะเกิดขึ้นกับภาพที่มีลักษณะของการปิดล้อมซึ่งปิดกั้นแนวมองด้านหน้า (Brush, R. O., 1976: 55-56)

2.2.4 แนวความคิดเรื่องสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

2.2.4.1 มรดกทางวัฒนธรรม(Cultural heritage)

(Feilden and Jokilehtⁱⁱⁱ)1998:11ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภทมิได้เป็นเพียงโบราณสถาน อาคาร พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศเป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

2.2.4.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม(Cultural landscape)

(Feildenและ Jokilehto^{iv}) 1998 ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมว่าเป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์,ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา ได้กำหนดลักษณะของCultural Landscapeที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1) เป็นการออกแบบภูมิทัศน์(Landscape Design)ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์เช่นสวน(Park land)

2) เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม เศรษฐกิจ และความเชื่อมโยงในศาสนา รวมถึงซากสัตว์ โบราณ (Fossil Landscape)

3) เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเชื่อมโยงในศาสนา ศิลปะ ,หรือ กลุ่ม วัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity)ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.2.5 แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์

การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และพื้นที่เมือง (Historic Towns and Urban Areas) (ICOMOS 2011) “เมืองประวัติศาสตร์และพื้นที่เมืองเป็นประจักษ์พยานที่มีชีวิตจากอดีต พื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของมนุษย์ การปกป้องและบูรณะพื้นที่เหล่านี้กับสังคมร่วมสมัย เป็นพื้นฐานของการวางผังเมืองและการพัฒนาพื้นที่” มีแนวทางของการอยู่ร่วมกันของเมืองประวัติศาสตร์ที่ตอบสนองกับสังคมร่วมสมัย โดยมียุทธศาสตร์ เช่น การคำนึงถึงองค์ประกอบที่ต้องได้รับการสงวนรักษา (elements to be preserved) ได้แก่ ความแท้ (authenticity) ของรูปแบบเมือง (urban pattern) ความสัมพันธ์ของเมืองกับพื้นที่โดยรอบ วัฒนธรรม รูปแบบทางสังคม ฯลฯ ควบคู่กับการใช้งานใหม่และกิจกรรมใหม่ ที่เหมาะสมกับรูปแบบของเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) และสถาปัตยกรรมร่วมสมัยเพื่อแทนที่อาคารที่หมดสภาพและต้องถูกสร้างทดแทน ที่ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ และพื้นที่สาธารณะ ต้องเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และเพลิดเพลินในเมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งคำนึงระบบสาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองการใช้ชีวิตประจำวันที่เข้ากับบริบทเมืองและการสัญจรในเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องไม่ถูกตัดขาดโดยถนนแต่จะต้องเพิ่มการเข้าถึงที่ดีขึ้น และต้องส่งเสริมการเดินและการสัญจรแบบช้า ระบบขนส่งมวลชนทางรางต้องไม่ทำลายพื้นที่ประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแผนการอนุรักษ์ (Conservation Plan) ต้องมีพื้นฐานของการวางแผนทั้งเมืองที่บูรณาการเพื่อปกป้องพื้นที่ประวัติศาสตร์และส่งเสริมการใช้ชีวิตประจำวัน

2.2.5.1 แนวทางการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน ควรคำนึงถึงเอกลักษณ์ของเมือง ทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจรวมเข้าด้วยกัน โครงการก่อสร้างที่ส่งผลกระทบในทางลบที่มีต่อภูมิทัศน์เมือง โดยไม่ได้คำนึงเอกลักษณ์เฉพาะและวิถีชีวิตของเมือง ได้ทำลายบรรยากาศการรับรู้ทางสุนทรียภาพที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมือง ทั้งนี้แนวทางการจัดการภูมิทัศน์เมืองที่เสริมสร้างการพัฒนาและการอนุรักษ์อย่างสอดคล้องกัน ควรยึดถือปฏิบัติ ดังนี้ (เกริก กิตติคุณ, ภูมิทัศน์เมือง, หน้า 82 – 93)

1) การบริหารจัดการในเชิงแผนและนโยบายของหน่วยงานในท้องถิ่นการวางแผนเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ทัศนียภาพเมือง ควรเป็นแผนในระดับแผนปฏิบัติการที่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน ระยะเวลาของโครงการต่าง ๆ และการจัดตั้งงบประมาณ โดยมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน อันจะทำให้การจัดเตรียมงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงานทั้งหมดจากรัฐบาล รวมทั้งแหล่งเงินทุนภายในและจากต่างประเทศ จากกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยควรเน้นที่การศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อเสนอแนะวิธีการการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง มากกว่านำมาใช้ในการของงบประมาณเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

2) การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อสภาพภูมิทัศน์เมืองเพื่อบรรลุผลที่ได้จากการการวางแผน ควรได้รับการสนองตอบจากชุมชน และสังคมท้องถิ่น โดยไม่ทำให้ขีดความสามารถที่จะสนองตอบต่อความจำเป็นต้องการในอนาคตหายไป โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมืองให้เกิดขึ้น แนวทางการจัดการสภาพภูมิทัศน์เมือง ควรให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและแผนงานที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์การจัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาภูมิทัศน์เมือง ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่ระดับองค์กรหน่วยงานของรัฐ จนถึงในระดับชุมชนขนาดเล็ก การพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง ต้องใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ปัญหา ร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

3) การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นกลไกของรัฐเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมืองมาตรการทางกฎหมายที่บังคับใช้เพื่อควบคุมภูมิทัศน์เมืองที่มีคุณค่าให้คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และส่งเสริมการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองให้เป็นไปตามหลักการสุนทรียภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นทั้งของหน่วยงานของรัฐและเอกชน การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นกลไกของรัฐ ที่ออกตามพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวง รวมทั้งข้อบัญญัติของท้องถิ่น ที่บังคับใช้เฉพาะในขอบเขตพื้นที่การปกครองตามลักษณะความต้องการบังคับใช้ของท้องถิ่น การควบคุมเมืองเป็นไปตามผังที่ได้กำหนดไว้ในอนาคตของเมือง การวางและจัดทำผังเมือง ของกรมโยธาธิการและผังเมืองจะให้ความสำคัญกับมาตรการควบคุมทางกฎหมายผังเมืองที่ออกตามพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวง รวมทั้งข้อบัญญัติของท้องถิ่น ที่บังคับใช้เฉพาะในขอบเขตพื้นที่การปกครองตามลักษณะความต้องการบังคับใช้ของท้องถิ่น รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางผังเมืองได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ.2518 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่ พ.ศ.2547 เป็นต้น และการใช้มาตรการควบคุมการบังคับใช้ทางกฎหมายทั้งในส่วนเทศบัญญัติและข้อบังคับของท้องถิ่น เพื่อให้เป็นไปตามแผนการดำเนินงานของสภาพภูมิทัศน์ที่ได้กำหนดไว้

2.3 ศึกษาแนวทางส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์(Creative Tourism) เชื่อมโยงแหล่งมรดกโลก (World Heritage Cluster)

ที่ผ่านมาประเทศไทยมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนากการท่องเที่ยวแต่เพียงในแง่เศรษฐกิจ ด้วยการหยิบยกเอาการท่องเที่ยวมาเป็นวาระแห่งชาติเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ ทำให้กระแสการท่องเที่ยวตื่นตัวเป็นอย่างมาก แต่ก็เพียงในแง่เศรษฐกิจเท่านั้น ผลที่ตามมาคือ คำถามที่ว่า ชุมชนมีความพร้อมในการเข้าสู่กระแสการท่องเที่ยวหรือไม่ มีการเตรียมรับมือกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาบริโภคทรัพยากรในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด และสุดท้ายมีความคุ้มค่าในระยะยาวของการพัฒนากการท่องเที่ยวหรือไม่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ชื่อย่อ อพท. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่บทบาทเป็นหน่วยงานในการกำหนดนโยบาย และแผนการบริหารการพัฒนา ในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงหาเครื่องมือในการพัฒนากการท่องเที่ยว ชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ด้วยแนวคิดจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์หรือ Creative Tourism ที่ยึดกับนิยามขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ว่า “การท่องเที่ยวงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับ

แนวทางการพัฒนาให้ชุมชนนั้นๆ เกิดความยั่งยืน โดยมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในชุมชน ในเชิงการเรียนรู้และการทดลองให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่เป็นอยู่จริงในชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนจะต้องสามารถจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการรักษาความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนและผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ ทั้งในรูปแบบที่เป็นผลประโยชน์ตอบแทน อิงตามระบอบทุนนิยมและความยั่งยืนของการพัฒนาในชุมชน”

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์หรือ Creative Tourism คือ “การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความได้เปรียบ ด้วยการสร้างมูลค่า (Value Creation) ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย (Thainess) วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยเรามีอยู่แล้ว และไม่ว่าจะใช้ไปมากสักเท่าไร ก็ไม่ทำให้ต้นทุนนี้หมดไป แต่กลับยังเป็นผลดีที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้

2.3.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์(Creative Tourism)

2.3.1.1 จุดเริ่มต้นของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” (The Origin of ‘Creative Tourism’)^V

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ถือได้ว่าเป็นกระบวนทัศน์ (New Travel Paradigm) และทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน จากการท่องเที่ยวแบบเดิมในยุคแรก ๆ ที่ให้ความสนใจกับการพักผ่อน หย่อนใจ (Sun-Sea-Sex Tourism) มาสู่การเดินทางท่องเที่ยวในยุคที่สอง ที่ให้ความสนใจกับวัฒนธรรม (Cultural Tourism) และใส่ใจกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว (Sustainable Tourism) และยุคที่สาม ในกระแสการท่องเที่ยวที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่คำนึงถึงความยั่งยืนเป็นสำคัญ โดยเน้นย้ำถึงความผูกพัน (Engaged) ของนักท่องเที่ยว (ผู้มาเยือน-Visitor-Guest) กับผู้ถูกท่องเที่ยว (เจ้าบ้าน-Host) ประสบการณ์แท้/ปฏิบัติการจริงที่มาจากการเรียนรู้ในพื้นที่ท่องเที่ยว (Active Participation) และเป็นผลให้เกิดความจดจำ-ประทับใจอย่างลึกซึ้ง ในพื้นที่ของการท่องเที่ยว (Understanding Specific Cultural of the Place)

ปีพ.ศ.2547 (ค.ศ.2004) เพื่อดำเนินการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก UNESCO จึงเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของการร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชน เอกชน สาธารณะและประชาคม

เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก มีทั้งหมด 7 กลุ่ม เมืองหนึ่งเมืองใดที่จะเข้าร่วมเป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ภายใต้การประกาศรับรองโดยยูเนสโกจะต้องเลือกเสนอตนเองได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้นจากกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ 1) วรรณกรรม (Literature) 2) งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk art) 3) งานออกแบบ (Design) 4) ดนตรี (Music) 5) อาหาร (Gastronomy) 6) ภาพยนตร์ (Cinema) 7) สื่อศิลปะ (Media Arts)

ในโครงการเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของ UNESCO นอกจากจะมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาในระดับนานาชาติและเพื่อตั้งหลักตอบรับกับผลกระทบในระดับโลกโดย ความพยายามที่จะเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกันแล้ว ยังได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถรับและเข้าเป็นส่วนหนึ่ง ของวัฒนธรรมเมื่อนั้น ๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้และเป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเอง โครงการ

เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวแนวใหม่ของ UNESCO จึงเน้นถึงความผูกพัน (Engaged) ความจริงแท้ผ่านประสบการณ์ (Authentic Experience) ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ไปเยือน (active understanding of the specific cultural features of a place)

2.3.1.2 คุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ Properties of Creative Tourism

- 1) ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (Each engaging the other)
- 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross - cultural engagement/ Cultural experience)
- 3) มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deep meaning/ understanding of the specific cultural of the place)
- 4) ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hands - on experience)
- 5) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ ส่งผ่าน - ส่งต่อประสบการณ์ (Exchange information/ tranformation and tranformative experiences)
- 6) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม (More participate than observe)
- 7) นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Co - creating tourism experience)
- 8) ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์, ประสบการณ์จริง (Authentic both process and product/ genuine experience)
- 9) จดจำประทับใจ, เข้าใจ (Memorable/ I hear and I forget, I see and I remember, I do and I understand)
- 10) การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (Tailor - made approach)

2.3.2 แนวความคิดในการออกแบบพัฒนา

2.3.2.1 แนวคิดความหมายของสิ่งแวดล้อมเมือง

การ์ดอน คัลเลน (Gordon Cullen, 1961, p.8) สถาปนิกผู้ศึกษาภูมิทัศน์เมือง ได้ให้ความหมายภูมิทัศน์เมืองว่า สิ่งแวดล้อมตามเส้นทางและพื้นที่นอกอาคารที่สามารถมองเห็นและรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะและรูปทรงที่โอบล้อมจุดที่เรายืนอยู่ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ภูมิทัศน์เมืองจากการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งภายในเมือง เกี่ยวข้องกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมืองโดยการมองเห็น และการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ตอบรับและสอดคล้องกับการรับรู้ของคนโดยผ่านทางการจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพในสภาพแวดล้อมของเมือง

เควินลินซ์ (Kevin Lynch, 1977, p. 46) สถาปนิกชาวอเมริกันนักวางผัง ได้ให้นิยาม ภูมิทัศน์เมือง ว่าเป็นการรวมองค์ประกอบในการรับรู้ของเมืองจากผู้พบเห็น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ ทางสัญจร (Paths) ขอบเขต (Edges) ย่าน (Districts) จุดศูนย์รวม (Nodes) และจุดหมายตา (Landmarks) โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ จะสร้างมโนทัศน์ในการรับรู้เมืองของผู้สังเกต หากสภาพแวดล้อมของเมืองมีการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจน และ ส่งผลให้เมืองนั้นๆ มีความน่าประทับใจต่อผู้พบเห็นในที่สุด

อาชิฮารา โยชิโนบุ (Ashihara Yoshinobu, Translated by Lynne E. Riggs, 1983, p.39) ให้ความหมายของภูมิทัศน์เมือง คือ ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ซึ่งปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้องค์ประกอบ โดยคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนนและ กลุ่มอาคารในพื้นที่เมือง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองในปัจจุบันสำคัญที่มี ผลต่อภูมิทัศน์เมือง ได้แก่ วัสดุที่ใช้ (Materials) ขนาดสัดส่วน (Proportions) และเส้นรอบรูป (Profiles)

2.3.2.2 แนวความคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ในอดีตการอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มี ความสำคัญ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุจากความสำคัญของบริบทและสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

1) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) Feilden and Jokileht^{vi} (1998:1) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน , อาคาร , พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

2) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) Feilden and Jokileht^{vii} (1998:1) ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่า (เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์วิทยา สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์ หรือมานุษยวิทยา ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscape ที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

- เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)
- เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
- เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโตมีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุและสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุหรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.3.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์^{viii} นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่งหรือหลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะแตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง

ย่านประวัติศาสตร์^x หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย :

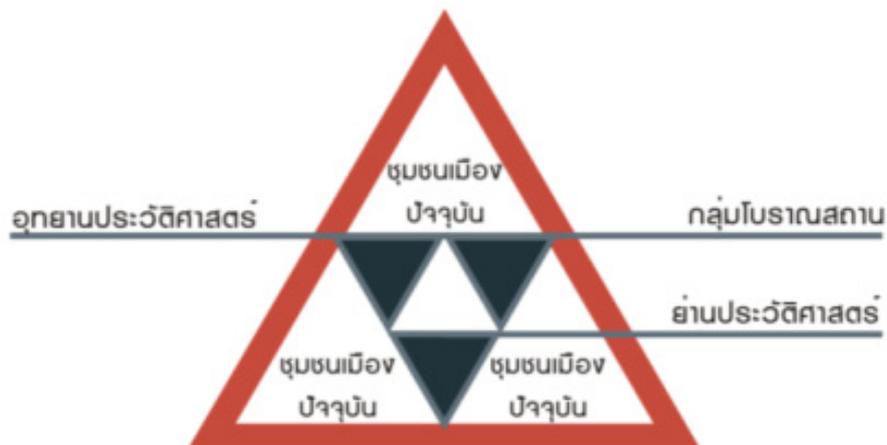
“เมืองโบราณสถานที่แสดงภาพของเมืองหลวงสมัยสุโขทัยอย่างสมบูรณ์”

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย :

“เมืองโบราณที่แวดล้อมด้วยสภาพแวดล้อมแบบชนบทและชุมชนเกษตรกรรม”

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร :

“เมืองโบราณที่มีการพัฒนาร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง”

ภาพที่ 2.2 แสดงการพิจารณาประเภทของย่านและเมืองประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

“เมืองโบราณสถานที่แสดงภาพของเมืองหลวงสมัยสุโขทัยอย่างสมบูรณ์”

ภาพที่ 2.3 แสดงการพิจารณาประเภทของย่านและเมืองประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
“เมืองโบราณที่แวดล้อมด้วยสภาพแวดล้อมแบบชนบทและชุมชนเกษตรกรรม”

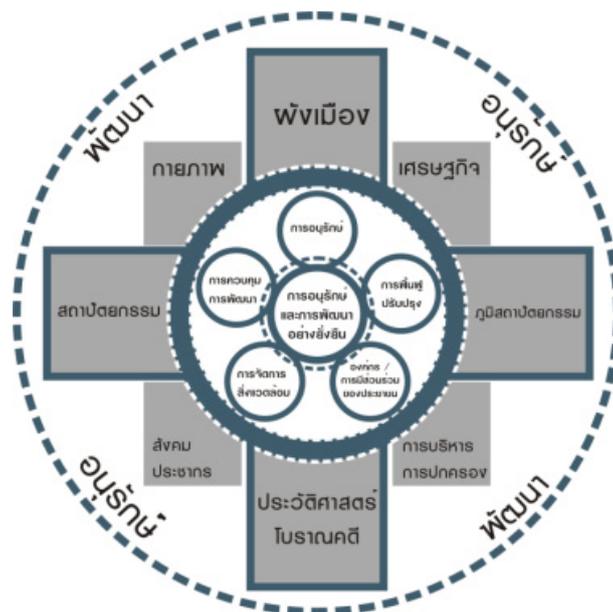
ภาพที่ 2.4 แสดงการพิจารณาประเภทของย่านและเมืองประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
“เมืองโบราณที่มีการพัฒนาร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง”

ภาพที่ 2.5 แผนภูมิแสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และย่านประวัติศาสตร์

2.3.2.4 แนวคิดการอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง

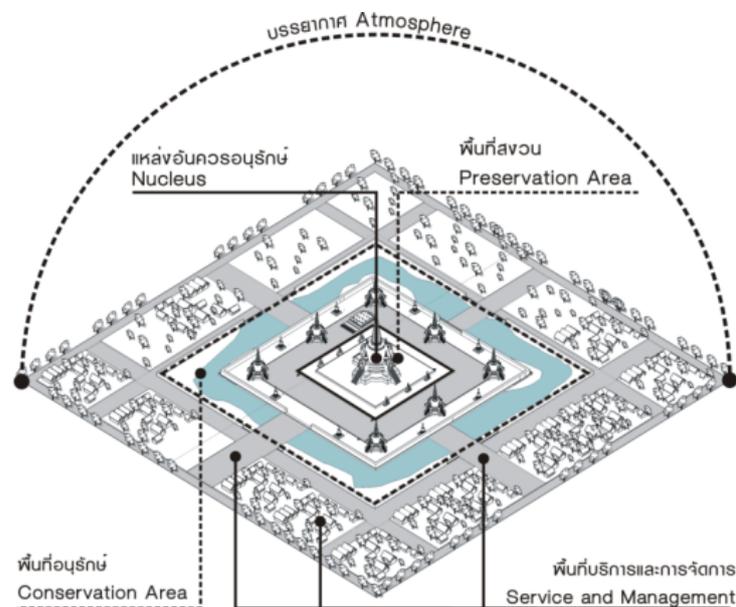
Feilden^xกล่าวว่า Integrated Conservation หมายถึงการรวมเอาการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นเป้าหมายในการวางแผนเมือง เช่น การพิจารณาโครงสร้างประวัติศาสตร์เท่ากับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการวางแผน รวมถึงการอนุรักษ์และการฟื้นฟูอาคารรวมไปถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และการบริการทางสังคมที่เหมาะสมที่คำนึงถึงพื้นที่ เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว กระบวนการนี้ควรปฏิบัติร่วมกับผู้อยู่อาศัย

ภาพที่ 2.6 แนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และการเชื่อมโยงเมืองเก่า

2.3.2.5 ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจ จากลักษณะทางกายภาพของหลักฐาน ที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อม สามารถตัดทอนพื้นที่ออกมาตามเราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมด หรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้ แต่ก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมือง คูเมืองคลอง เป็นเส้นขอบเขต หรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้น เนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล้อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น

ภาพที่ 2.7 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

เนื้อแท้ของการปฏิบัติการอนุรักษ์นั้นเป็นการยากที่จะสามารถบ่งบอกได้ว่า จะมีขอบเขตของการอนุรักษ์ที่แน่นอน การกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่ใดที่หนึ่งสำหรับการอนุรักษ์ก็เป็นอันตราย เนื่องจากจะไปจำกัดการโตของเมืองและประชากรที่อยู่ในเมือง ในการอนุรักษ์บางพื้นที่ จำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งเมืองจึงประสบผลสำเร็จ โดย Workett^{xii} ได้กล่าวไว้ใน Character of town ไว้ว่าการอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด เพราะเมืองแต่ละเมือง แต่ละชุมชนล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ ซึ่งควบคู่ไปกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพื่อความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนั้น การคัดเลือกอาคาร ย่าน หรือที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของเมืองนั้นสามารถแทนได้เช่นกัน

2.4 ศึกษาแนวทางพัฒนาโครงการท่องเที่ยวที่หลากหลายเชื่อมโยงชุมชนประวัติศาสตร์ชุมชนวัฒนธรรม ชุมชนตลาด และชุมชนริมน้ำ ด้วยรูปแบบที่หลากหลายทั้งทางบกและทางน้ำ

2.4.1 แหล่งและคุณค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์

2.4.1.1 ร่องรอยหลักฐานในพื้นที่โดยรอบเส้นทางเชื่อมโยงโบราณ

ข้อมูลแหล่งและคุณค่าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์รวมถึงร่องรอยต่างๆ ในพื้นที่โดยรอบเส้นทางเชื่อมโยงโบราณของบริเวณพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชรนั้น ประเด็นสำคัญซึ่งจะทำให้เกิดการบูรณาการอย่างยั่งยืนโดยสามารถเชื่อมโยงพื้นที่ทั้งสามบริเวณให้มีความสอดคล้องกันนั้น ต้องศึกษาเมืองหรือชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ระหว่างเมืองทั้งสามแล้วทำการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่างๆ และพัฒนาจุดแข็งของพื้นที่นั้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกสุโขทัยและเมืองบริวาร

ข้อมูลหลักฐานที่สำคัญและควรนำมาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงาน คือ ข้อมูลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” ไว้เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้ทรงสำรวจร่องรอยโบราณสถานโบราณวัตถุ และสถานที่ต่างๆ ตลอดเส้นทางพระราชดำเนินตามที่อธิบายไว้ในหนังสือเท่าที่ทรงค้นหาได้ หลังจากนั้นทรงวินิจฉัยชี้แจงสถานที่ทรงเสด็จด้วยการเปรียบเทียบกับหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือพงศาวดารเหนือ หลักศิลาจารึก และพระราชพงศาวดาร รวมทั้งการสอบถามด้วยพระองค์เอง จากผู้รู้ในพื้นที่เสด็จประพาสตลอดเส้นทางจากเมืองกำแพงเพชรถึงเมืองศรีสัชชนาลัย หนังสือเรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” ได้พระราชนิพนธ์ขึ้นภายหลังเสด็จกลับจากประพาสในครั้งนั้น นับได้ว่าเป็นเอกสารชิ้นแรกเกี่ยวกับเมืองกำแพงเพชรเมืองสุโขทัยและเมืองศรีสัชชนาลัย ที่ได้ทำแผนที่พร้อมบันทึกข้อความและรูปภาพตลอดเส้นทางเสด็จประพาสอย่างเป็นระบบโดยทรงบรรยายลักษณะของเมืองโบราณ คู่น้ำคันดิน โบราณสถานต่างๆ พร้อมทั้งได้พระราชทานข้อคิดเห็นพร้อมด้วยเหตุผลที่ทรงได้วินิจฉัยไว้ ตลอดจนจนถึงความเป็นอยู่ เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนตลอดเส้นทางที่เสด็จประพาส ทำให้หนังสือมีความถูกต้องแม่นยำ เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไปว่าเป็นหนังสือ ที่ใช้ประกอบในการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ให้ความรู้ทางอักษรศาสตร์ได้อย่างมีความถูกต้องแม่นยำ และเป็นแนวทางช่วยให้เห็นสภาพโบราณสถานก่อนการขุดแต่งบูรณะสามารถใช้เป็นเอกสารอ้างอิงตลอดเวลาที่มีการศึกษาเกี่ยวกับเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชชนาลัยได้จนถึงปัจจุบัน อีกทั้งเป็นหนังสือที่มีคุณค่าด้านการท่องเที่ยวแหล่งชุมชนโบราณ ส่งผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุและสถานที่ต่างๆ ยังคงสภาพเยี่ยงในอดีตซึ่งผ่านมากกว่า 100 ปี (โสภณ อาชวเมธากุล 2555)

ทิวา ศุภจรรยา (2527) ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบแนวถนนพระร่วง จากพระราชนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงและแผนที่สำรวจ โดยกรมศิลปากร พ.ศ.2510 กับแผนที่ภูมิประเทศรูปถ่ายทางอากาศ และภาพจากดาวเทียมโดยใช้วิธีการแปลตีความ พร้อมทั้งเดินสำรวจในแนวถนนพระร่วง ในปี พ.ศ.2525 พร้อมทั้งอธิบายถึงสภาพภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาบริเวณถนนพระร่วง

ดังนั้น เมื่อทำการศึกษาข้อมูล “เที่ยวเมืองพระร่วง” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้แล้วนั้น มาเปรียบเทียบกับข้อมูลในปัจจุบัน พบว่าตามแนวเส้นทางเสด็จนั้นจะปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเมืองโบราณหรือพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หลายแหล่ง ซึ่งสามารถใช้กลุ่มเมืองโบราณเหล่านี้พัฒนาให้เป็นจุดหรือแหล่งท่องเที่ยวตามเสด็จ “เที่ยวเมืองพระร่วง” หรือ แหล่งท่องเที่ยวพื้นที่เชื่อมโยงมรดกโลก สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชรได้

2.4.2 สังคมและวัฒนธรรมในสมัยสุโขทัย

2.4.2.1 ด้านการปกครอง

กษัตริย์มีฐานะเป็นผู้ปกครอง เป็นศูนย์รวมของอำนาจการบริหารทุกชนิดของราชอาณาจักร ลักษณะการปกครองทั่วไปนั้น เป็นการปกครองตามระบบซึ่งให้ผู้ปกครองเมืองต่างๆ มีความเป็นอิสระของตนมีการบริหารงานภายในของตน แต่ยอมรับนับถือกษัตริย์สุโขทัยเป็นหลัก ถ้าหากกษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจและมีความเข้มแข็ง เมืองต่างๆ ก็จะเข้ามาอยู่ในอำนาจ แต่ถ้ากษัตริย์อ่อนแอและเกิดความวุ่นวายในพระราชวงศ์แล้ว เมืองต่างๆ เหล่านั้นก็แยกตัวเป็นอิสระทันที ในสมัยสุโขทัยมีการออกกฎหมายโดยนำเอากฎในพระธรรมศาสตร์มาใช้ให้เข้ากับรูปคดีร่วมกับราชศาสตร์ควบคู่กันไปที่ปรากฏหลักฐาน ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน และกฎหมายลักษณะลักพา เป็นต้น

2.4.2.2 ด้านเศรษฐกิจและการค้า

การค้าขายในสมัยสุโขทัยนั้นกล่าวว่า พลเมืองมีอิสระเสรีในการค้าขาย ดังที่ปรากฏในจารึก หลักที่ 1 “ว่าเจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใครค้าช้างค้า ใครจักใครค้าม้าค้า” อาณาจักรสุโขทัยได้พยายามหาทางจัดการปรับปรุงด้านเศรษฐกิจของตนเพื่อให้มีอำนาจด้านเศรษฐกิจและมั่นคง พอที่จะสามารถใช้เป็นเครื่องต่อรองทางการเมืองได้ เศรษฐกิจที่สำคัญในสมัยสุโขทัยนั้น คือ แหล่งแร่ธาตุ ผลผลิตจากการเพาะปลูก รวมทั้งการทำอุตสาหกรรมต่างๆ ที่สำคัญคือ เครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องสังคโลก

2.4.2.3 ด้านศาสนา

ในช่วงก่อนการสถาปนาราชธานีสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ปรากฏหลักฐานโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมแบบขอมที่มีการนับถือศาสนาฮินดู เช่น ศาลตาผาแดง วัดศรีสวาย และพุทธศาสนาแบบมหายาน เช่น ที่วัดพระพายหลวง ต่อมาเมื่อมีการสถาปนาราชธานีสุโขทัยในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ปรากฏหลักฐานว่าชาวสุโขทัยนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาทเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้มีมนต์พระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองสุโขทัยด้วย รวมทั้งกล่าวถึงวัดที่สร้างขึ้นในอรัญญิก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน่าจะรับมาจากนิกายมหายานของสำนักอุทุมพรคีรีในประเทศศรีลังกา พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยนั้นได้รับการนับถือจากพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลตลอดสมัยสุโขทัย ผู้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดวาอาราม ตลอดจนถาวรวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาขึ้นมากมาย ที่สำคัญคือ พระมหาธรรมราชาลิไท ได้ทรงออกผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อปีพุทธศักราช 1905 ด้วยในสมัยสุโขทัย แม้จะปรากฏหลักฐานว่ามีการนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ศาสนาฮินดูและความเชื่อแบบดั้งเดิมก็ยังคงได้รับการนับถือในลักษณะที่เป็นส่วนเสริมในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ด้วยเช่นกัน

2.4.2.4 ด้านศิลปกรรม

สมัยก่อนสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมแบบเขมร เช่น ศาลตาผาแดง วัดพระพายหลวง วัดศรีสวาย ซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาทหรือปราสาทนยามก่อด้วยศิลาแลงสมัยสุโขทัยได้มีการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมจนกลายเป็นเอกลักษณ์ คือ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือยอดดอกบัวตูม นอกจากนี้ ยังมีเจดีย์ทรงระฆัง และเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด เป็นต้น

2.4.3 แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมและประเพณี

2.4.3.1 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีงานประเพณีที่สำคัญๆ มีดังนี้

1) งานประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ เป็นงานประเพณีที่สืบสานศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของชาติไทยให้คงอยู่เป็นสถานที่ที่เป็นต้นตำหรับการจัดงานประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ ผู้มาเที่ยวชมจะได้สัมผัสกับบรรยากาศย้อนยุค 700 ปี ชมวิถีชีวิตของความเป็นคนไทย พิธีเผาเทียน เล่นไฟ ลอยกระทงพระราชทาน การแสดงแสงเสียง งานข้าวขวัญ วันเล่นไฟ และอื่นๆ อีกมากมาย จัดในวันขึ้น 13-15 ค่ำเดือนสิบสองของทุกปี ณ บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

2) งานวันพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นการจัดงานเพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่มีต่อประชาชนชาวไทยคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้วันที่ 17 มกราคม ของทุกปีเป็นวันรำลึกถึง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงกำหนดจัดงาน ณ บริเวณอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

3) งานพระแม่ย่าและงานกาชาดเป็นการจัดงานเทศกาลประเพณี เพื่อให้ประชาชนได้สักการะพระแม่ย่า นมัสการ 9 พระพุทธสดุดีแผ่นดินและสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 5 เป็นงานรื่นเริงที่จัดขึ้นในฤดูหนาวให้ประชาชนได้พักผ่อนชมมหรสพและซื้อสินค้าจำเป็นในครัวเรือนในราคาถูก งานสักการะพระแม่ย่าและงานกาชาด จัดประมาณ 1 สัปดาห์ ช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ ของทุกปี ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดสุโขทัย

4) งานแข่งขันเรือพายเทโวโรหณะ การแข่งขันเรือพายได้กำหนดจัดในช่วงเทศกาลออกพรรษา หรือเรียกว่าเทศกาลเทโวโรหณะ โดยวัดราชธานีจัดเป็นประจำมาช้านาน ต่อมา ปี 2540 วัดราชธานีได้มอบหมายให้เทศบาลเมืองสุโขทัยธานีเป็นผู้ดำเนินการจัดงานมาจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมภายในงานประกอบด้วย การแข่งขันเรือพาย การประกวดเรือสวยงาม เรือความคิดสร้างสรรค์ เรือหัวใบท้ายบอด การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน การประกวดกองเชียร์ของชุมชนต่างๆ และการแสดงของนักเรียน นักศึกษาและชุมชนต่างๆ

2.4.3.2 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยมีงานประเพณีที่สำคัญๆ มีดังนี้

1) ประเพณีงานลานวัฒนธรรม กำฟ้าบ้านเฮา (เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว) กำฟ้า เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวได้อนุรักษ์สืบทอด มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในปีหนึ่งจะทำในเดือน 3 จำนวน 3 ครั้ง คำว่า “กำ” หมายความว่า ชาวบ้านจะหยุดการทำงานทุกอย่าง ช่วงจัดงาน ตั้งแต่ขึ้น 3 , 9 , 14 ค่ำ เดือน 3 เป็นต้นไป ณ ลานอเนกประสงค์เขื่อนเรียงหิน หมู่ที่ 2 ตำบลหาดเสี้ยว

2) ประเพณีแห่ช้างบวชนาคชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว (เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว) เป็นประเพณีงานบุญอันยิ่งใหญ่ จัดต่อเนื่องกันมานับร้อยปีของชาวไทยพวนหาดเสี้ยวที่จัดงานบวชให้ลูกหลานด้วยวิธีแห่นาค ด้วยขบวนช้างตามความเชื่อในเรื่องพระเวชสันดรชาดกที่ก่อนออกผนวชได้ให้ทานช้างปัจฉิมยาเคนทร์ และหลังจากออกผนวชก็เสด็จกลับเมืองด้วยขบวนช้างศึก ขบวนแห่มีการตกแต่งช้าง แต่งกายนาคอย่างวิจิตรพิสดาร ผู้ร่วมขบวนแห่จะแต่งกายเครื่องนุ่งห่มผ้าพื้นเมือง ไทยพวนที่มีสีสันต่างๆ งามตาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จัดเป็นขบวน มีแตรวง มีปี่แต่ (กลองยาว) และตีกลองกุ่มลุ่มซุ่ม นำขบวนแห่ไปรอบหมู่บ้านแห่ข้ามลำน้ำยม โดยจัดเป็นงานประเพณีในวันที่ 7 เมษายน ของทุกปี

3) งานเทศกาลส้มเขียวหวานและอาหารตำบลแม่สิน (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สิน) เป็นการจัดงานของชาวตำบลแม่สิน ซึ่งเป็นช่วงที่มีผลผลิตส้มเขียวหวานออกเป็นจำนวนมาก ซึ่งการจัดงานจะมีการประกวดส้มเขียวหวาน ประกวดเทพีส้มเขียวหวาน ประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง ประกวดอาหารพื้นบ้านและมหรสพอื่นๆ ช่วงการจัดงานเดือนมีนาคมของทุกปี

4) งานประเพณีสงกรานต์น้ำโอยทานสงกรานต์ศรีสัชชนาลัย (อำเภอศรีสัชชนาลัย) ได้จัดขึ้นตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่ว่า “คนสุโขทัยมักทรงศีล มักโอยทาน” โดยกำหนดจัดงานระหว่างวันที่ 8-12 เมษายน ของทุกปี ที่บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย และลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระยาสิทธิ โดยมียกกรรมที่สำคัญคือ พิธีบวงสรวงพระมหาธรรมราชาลิไทและพระบูรพมหากษัตริย์ศรีสัชชนาลัย-สุโขทัย พิธีบวงสรวงหลักเมือง มีการถวายสลากภัต การตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง พระภิกษุที่เดินลงมาจากวัดเขาพนมเพลิง การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ขบวนแห่ข้างพ่อเมือง ขบวนแห่ของดีศรีสัชชนาลัย การปล่อยนก ปล่อยปลา การแสดงแสง-เสียงตำนานเมืองศรีสัชชนาลัย การละเล่นและการแข่งขันกีฬาไทย ประกวดว่าวพระร่วงพระลือ นิทรรศการพระเครื่อง ประกวดอาหารพื้นฐาน เป็นต้น

5) งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นโฮงสงฆ์น้ำเจ้าหมื่นดั่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึก) เป็นประเพณีสำคัญของชาวตำบลบ้านตึก ซึ่งในอดีตเป็นที่ตั้งของอำเภอดั่ง(ศรีสัชชนาลัย) จัดขึ้นเพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตความผูกพันคนกับช้าง และเพื่อสักการะเจ้าหมื่นดั่งทหารเอกพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นผู้ครองเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่) โดยกำหนดจัดงานในวันที่ 19 เมษายนของทุกปี มีกิจกรรม คือ ในตอนเช้าตรูหลังสงกรานต์ 7 วัน เจ้าของช้างและความขี้ขลาดจะอาบน้ำช้าง เพื่อทำพิธีบายศรีสู่ขวัญต่อหน้าช้างและกราบดินช้างเพื่อทดแทนบุญคุณที่ได้ใช้งานตลอดปี ในตอนบ่ายเริ่มพิธีแห่ผ้าขึ้นโฮง (คำว่า โฮง ภาษาเหนือ แปลว่า ศาล) โดยขบวนหมู่บ้านทุกหมู่บ้านพร้อมด้วยขบวนช้างเคลื่อนไปสักการะเจ้าปู่เขามัง และโฮงเจ้าหมื่นดั่ง จากนั้นขบวนช้างทุกเชือกแห่ไปยังอนุสาวรีย์เจ้าหมื่นดั่ง มีการรำถวาย มีการชกมวยไทย ซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้ที่หมื่นดั่งโปรดปราน มีการเลี้ยงขันโตกช้าง และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

6) งานของดีศรีสัชชนาลัยและเทศกาลอาหาร (อำเภอศรีสัชชนาลัย) นอกจากจะเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ยังเป็นอำเภอที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลไม้ขึ้นดี ได้แก่ กล้วย กล้วยหอม นอกจากนั้น ยังมีหัตถกรรมพื้นเมืองที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ อันได้แก่ทองโบราณ เครื่องเงินโบราณ เครื่องปั้นดินเผาผลิตภัณฑ์จากตอไม้ ผ้าทอหาดเสี้ยว ซึ่งหัตถกรรมพื้นเมืองของอำเภอศรีสัชชนาลัย ทำรายได้อันดับ 1 ของจังหวัดสุโขทัย เพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น อำเภอศรีสัชชนาลัยกำหนดจัดงานของดีศรีสัชชนาลัยในเดือนกันยายนของทุกปีซึ่งเป็นช่วงฤดูที่มีผลไม้ออกจำหน่าย โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การจัดขบวนแห่รถบุปผชาติการประกวดผลไม้ประเภทต่างๆ การประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง การประกวดเทพีสัชชนาลัยการแข่งขันกีฬาพื้นฐาน นิทรรศการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งแสดงหัตถกรรมพื้นบ้านของศรีสัชชนาลัยทุกประเภท

7) งานประเพณีแห่องค์กฐินทางน้ำและแข่งเรือ (เหือช่วง) ของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว (เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว)เป็นการทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งถือกันว่า การทอดกฐินได้บุญมาก ผู้มีฐานะดีพอที่จะทอดได้ต่อบทอดด้วยกันทุกคน โดยผู้มีจิตศรัทธาปรารถนาจะทอดกฐิน ต้องเขียนหนังสือแสดงความจำนงจะทอดกฐิน ในวัน เดือน ปี นั้นๆ ไป ติดประกาศไว้ที่วัด เรียกว่า จองกฐิน ช่วงการจัดงานตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นต้นไป จนถึงกลางเดือน 12 จัดงาน ณ ลานเอนกประสงค์เขื่อนเรียงหินหมู่ที่ 2 ตำบลหาดเสี้ยว

8) งานย้อนอดีตศรีสัชชาลัย นุ่งผ้าไทย ใส่เงิน ทองโบราณ (อำเภอศรีสัชชาลัย) งานย้อนอดีตศรีสัชชาลัย นุ่งผ้าไทย ใส่เงิน ทองโบราณ จัดขึ้น ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร(วัดพระปรางค์) อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชาลัยและใกล้เคียงในเดือนธันวาคมของทุกปี รูปแบบภายในงานจะเป็นเมืองย้อนอดีตศรีสัชชาลัย ประกอบไปด้วยชุมชนต่างๆ ของอำเภอที่มีหลากหลายชุมชนซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้ร่วมกิจกรรมวิถีชีวิต วิถีไทย ของศรีสัชชาลัย ในด้านวัฒนธรรม ประเพณีการเล่นพื้นบ้านต่างๆ ของหมู่บ้านวิถีไทย การแสดงศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านศรีสัชชาลัยในอดีต วิวัฒนาการพื้นผ้าพื้นเมืองศรีสัชชาลัย จากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ร่วมรับประทานอาหารมือปาแลง(โตก) ชิมขนมพื้นบ้านอาหารพื้นเมืองร่วมเวียนเทียนแบบทักษิณาวรรต ณ วัดพระปรางค์ การจัดแสดงและจำหน่ายสินค้า OTOP และสินค้าชุมชนหลายอย่างอาทิ เช่น ผ้าพื้นเมืองศรีสัชชาลัย เงิน ทองลายโบราณ

2.4.3.3 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรมีงานประเพณีที่สำคัญๆ มีดังนี้

1) ประเพณีนบพระ-เล่นเพลง ตั้งแต่สมัยโบราณ บริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดกำแพงเพชรเป็นที่ตั้งของเมืองต่างๆ หลายเมือง เช่น เมืองนครชุม เมืองชากังราว เมืองคนที เมืองไตรตรังษ์ เมืองเทพนครและเมืองพาน ต่อมาในภายหลังเมืองต่างๆ ได้ล่มสลายไปตามความเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองและกาลเวลาจนกระทั่งเหลือแต่เมืองชากังราว และกลายเป็นจังหวัดกำแพงเพชรในปัจจุบัน ในสมัยแผ่นดินพระเจ้าลิไทหรือพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงสุโขทัย เป็นสมัยที่ศาสนาพุทธรุ่งเรืองมากมีการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วทุกหัวระแหง จากศิลาจารึกนครชุมที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบว่าได้มีการอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศศรีลังกามาบรรจุไว้ในองค์เจดีย์ที่วัดพระบรมธาตุเจดีย์ราม ต่าบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พร้อมทั้งได้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกไว้ที่ด้านหลังองค์เจดีย์ด้วย ซึ่งปรากฏให้เห็นตราบเท่าทุกวันนี้ เป็นประเพณีของชาวไทยสมัยโบราณ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสามหรือวันมาฆบูชา เจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดินก็จะนำผู้ครองนคร เจ้าเมืองน้อยใหญ่ พร้อมทั้งเหล่าไพร่ฟ้าข้าราชบริพารและประชาชน จัดตกแต่งขบวนเป็นพยุหยาตราพากันไปนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระบรมธาตุ เป็นประจำ เรียกสั้นๆ ว่าพากันไป “นบพระ” และเนื่องจากการเดินทางติดต่อคมนาคมในสมัยก่อนเป็นไปด้วยความยากลำบากต้องเดินทางด้วยเท้า พาหนะก็มีแต่ช้าง ม้า วัว ควาย และเกวียนเท่านั้น กว่าที่จะเดินทางไปถึง และนมัสการพระบรมธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้วก็มืดค่ำ จึงจำเป็นต้องค้างพักแรมกันในบริเวณวัดต่อจนรุ่งเช้าของอีกวันหนึ่งจะได้กลับเป็นธรรมดาของชาวไทยทั่วไป ซึ่งเมื่ออารมณ์ศิลปินประจำใจ เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาจากต่างท้องถิ่นกันด้วย จึงจัดการแสดงการเล่นต่างๆ ประกวดประชันแข่งขันกันตามขนบธรรมเนียมประเพณีของ แต่ละหมู่บ้านเรียกกันว่า “เล่นเพลง”

2) ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่นิยมปลูกกล้วยไข่กันมาก จนกลายเป็นพืชผลเศรษฐกิจทำรายได้เข้าจังหวัดปีหนึ่งๆ ประมาณ 100 ล้านบาท ทำให้กำแพงเพชรเป็นเมืองที่มีฉายาว่า “เมืองกล้วยไข่” วิธีการส่งเสริมทางการตลาดกล้วยไข่ที่หน่วยราชการและผู้ประกอบการทำสวนกล้วยไข่ช่วยกันจนประสบความสำเร็จมากทางหนึ่ง นั่นคือ การจัดกิจกรรมของงานให้เกี่ยวข้องกับกล้วยไข่ โดยยึดแนวคิดนิยมทางพื้นฐานพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธนิยมทำบุญเดือน 10 หรือ “สารทไทย” สำหรับชาวกำแพงเพชรที่ฟื้นฟูประเพณีโบราณให้สอดคล้องกับการส่งเสริมการขายกล้วยไข่ของตนในฤดูกาลนี้ ก็เพราะกล้วยไข่มีผลผลิตออกชุกในช่วงเดือนกันยายนนี้พอดี และของหวานที่นิยมทำกันในงานสารทไทยนี้ก็คือ “กระยาสารท” รสชาติค่อนข้างหวานจัด จึงต้องรับประทานกับกล้วยไข่เป็น “เครื่องเคียง” ที่สำคัญมาก “งานประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง” จึงเกิดขึ้นอย่างง่าย ๆ เป็นครั้งแรก เมื่อปี 2524 ในงานประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง นอกจากจะมีกิจกรรมหลากหลาย มี

กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่าง คือ การทอดผ้าป่าแถว ที่แต่เดิมเกิดขึ้นที่วัดบางตำบลในเมือง โดยจะจัดพิธีทอดผ้าป่าแถวในวันลอยกระทง ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำของทุกปี แต่ภายหลังได้มีการนำพิธีทอดผ้าป่าแถวมาเป็นกิจกรรมหนึ่งในงานประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง เริ่มจัดครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2526 ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เป็นการจำลองพิธีทอดผ้าป่าแถวที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชรอีกทางหนึ่ง

3) เทศกาลกินกล้วยเดี่ยว เทียวเมืองกำแพงเพชร งานมหกรรมอาหารพื้นบ้าน “เทศกาลกินกล้วยเดี่ยวเทียวเมืองกำแพงเพชร” กล้วยเดี่ยวเป็นอาหารจานด่วนยอดนิยมของคนกำแพงเพชรที่มีความอร่อยหลากหลายประเภท เช่น บะหมี่ซำกักราว กล้วยเดี่ยวไทยโบราณ กล้วยเดี่ยวไก่ ผัดไทย และผัดซีอิ้วจังหวัดกำแพงเพชรจึงได้จัดงานดังกล่าวขึ้นเป็นประจำทุกปีราวต้นเดือนธันวาคม มีการออกร้านกล้วยเดี่ยวและร้านอาหารพื้นเมือง ที่ขึ้นชื่อให้นักท่องเที่ยวเลือกรับประทานได้ตามใจชอบท่ามกลางบรรยากาศอันร่มรื่น และทัศนียภาพอันงดงามของบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง

4) แข่งเรือยาวประเพณีลำน้ำปิง จังหวัดกำแพงเพชร มีแม่น้ำเป็นสายเลือดไหลผ่านหล่อเลี้ยงชาวกำแพงเพชรชั่วนานนับพันปีประชาชนตลอดฝั่งแม่น้ำได้อาศัยลำน้ำปิง เป็นแหล่งประกอบอาชีพและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอดีต และจุดเด่นของลำน้ำปิงที่ไหลผ่านในจังหวัดกำแพงเพชรได้ชื่อว่าสวยงามที่สุด เนื่องจากมีน้ำใสสะอาดหาดทรายขาวและมีความกว้างทัศนียภาพงดงามกระแสน้ำไม่เชี่ยว เนื่องจากมีฝายน้ำล้นท่อทองแดงและฝายน้ำล้นวังบัว เป็นตัวหยุดกระแสน้ำให้สงบ จากความงดงามและศักยภาพของสายน้ำดังกล่าว องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร จึงได้ฟื้นฟูประเพณีแข่งขันเรือยาวในแม่น้ำปิงซึ่งถ้ายุทธราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่บริเวณท่าน้ำหน้าลานอนุรัักษ์วัฒนธรรมไทย

5) วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือนสามของทุกปี ประเพณีที่สำคัญคือ งานนมัสการพระพุทธบาทจำลองที่วัดเสด็จและงานนมัสการพระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุ นครชุม

6) ประเพณีตรุษไทย ตรงกับวันสิ้นเดือนสี่ของทุกปี ชาวกำแพงเพชรเรียกกันว่าวันตรุษ แรม 14 ค่ำ ช่วงเวลาเย็นจะมีการก่อพระเจดีย์ทรายตามวัดต่างๆ เสร็จแล้วพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร ต่อมาในเวลากลางวันมีการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่น พวงมาลัย เข้าเจ้าเช่น เข้าอีจู้ เล่นแม่ศรี มอญซ่อนผ้า เป็นต้น

7) ประเพณีสงกรานต์ ในวันที่ 13 14 15 เมษายนของทุกปี เป็นเทศกาลวันสงกรานต์ ประชาชนชาวกำแพงเพชรจะมีการทำบุญและสนุกสนานกับประเพณีนี้ มีกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การก่อพระเจดีย์ทรายน้ำไหล การทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระพุทธรูป การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเพื่อเป็นการขอศีลขอพรจากผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และการนำผ้าไปห่มเจดีย์พระบรมธาตุ นครชุม การสังเวยเจ้าพ่อหลักเมือง

8) วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ประเพณีที่สำคัญคือ การก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดเสด็จรวมทั้งวัดอื่นๆ บางวัดมีการก่อพระเจดีย์ข้าวเปลือก ในเทศกาลนี้ตามวัดต่างๆจะมีการจัดเทศนาเรื่องพระปฐมสมโพธิ 20 กัณฑ์ ทั้งกลางวันกลางคืนจนจบ

9) วันปฐิมพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ประชาชนจะไปจำบุญที่วัดเพื่อถวายผ้าสบงหรือผ้าอาบน้ำฝน โดยเรียกกันว่า เทศก 3 วันยก

10) เทศกาลบุญมหาชาติ ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 จัดให้มีการเทศน์คาถาพัน และในวันขึ้น 15 ค่ำ มีเทศน์มหาชาติเรื่องพระเวสสันดรชาดกทำนองหลวงทั้ง 13 กัณฑ์

11) เทศกาลบุญบาตรข้าวต้ม ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จัดให้มีการ
 12) เทศน์คาถาพันที่วัดเสด็จ รุ่งขึ้นมีการทำบุญตักบาตรข้าวต้มลูกโยน ข้าวต้มมัด และมีเทศน์มหาชาติชาดก 13 กัณฑ์ เช่นเดียวกับเทศกาลบุญมหาชาติ เทศกาลนี้เรียกว่า บุญบาตรข้าวต้ม หรือบุญปวารณาพรรษา

13) พิธีทอดผ้าป่าแถวและลอยกระทง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ประเพณี การทอดผ้าป่าของชาวกำแพงเพชรมีวิธีที่แตกต่างจากที่อื่นๆ คือ เมื่อใครอยากจะทำทอดเมื่อไหร่ก็ทอดเอา พุทธศาสนิกชนจะนำเครื่องปัจจัยไทยทานถวายตามศรัทธา จะบรรจุในชะลอมหรือภาชนะอื่นๆที่เห็นว่า เหมาะสม ไปวางเรียงแอบไว้ข้างพุ่มไม้ที่วัดปกเป็นแถว โดยมีชื่อเรียกผ้าป่ารูปแบบนี้ว่า ผ้าป่าแถว จากนั้น จึงจุดธูปเทียนบูชา เมื่อถึงเวลาทางวัดก็จะให้บรรดาผู้ที่เป็นเจ้าของผ้าป่ามาจับฉลากรายนามพระภิกษุที่ ได้รับนิมนต์ไว้ แล้วนำนามพระที่ได้ไปปิดไว้ที่ผ้า จากนั้นพระสงฆ์จะชักผ้าตามชื่อสลาก เมื่อเสร็จจากการ ทอดผ้าป่าแถวแล้วทุกคนก็จะมุ่งสู่ม้าน้ำปิงเพื่อประกอบพิธีลอยกระทงต่อไป

นอกจากนี้ในจังหวัดกำแพงเพชรยังมีประเพณีการละเล่นพื้นเมืองดั้งเดิมที่ยัง ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เช่น การเล่นระบำลูกช่วง นางดั่ง แม่ศรี คล่องซ่าง มอญซ่อนผ้า ลีเก รำวง เพลงฉ่อย การละเล่นเหล่านี้นิยมเล่นกันในวันตรุษ คือ สิ้นเดือน 5 เริ่มเล่นก่อนสิ้นเดือนจนถึงขึ้นเดือนใหม่ มักเล่นช่วง เย็นและเวลากลางคืน

2.5 ศึกษามาตรการทางกฎหมาย (Zoning Ordinance) ในการควบคุมสภาพแวดล้อมของ เมืองมรดกโลกที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตชุมชน

2.5.1 กรอบและมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง

2.5.1.1 พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และฉบับที่ 2 พ.ศ.2535

จากการศึกษาพบว่า มาตรการของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นมาตรการในการอนุรักษ์โบราณสถานแบบ “ห้ามเปลี่ยนแปลง สภาพ” โดยเป็นการปกป้องเฉพาะตัวโบราณสถานและพื้นที่ภายในขอบเขตที่ขึ้นทะเบียนแล้ว เท่านั้น เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่สามารถกระทำการใดๆ ได้ยกเว้นอธิบดีกรมศิลปากรที่มีอำนาจ “สั่งให้พนักงาน เจ้าหน้าที่หรือบุคคลใด ๆ ทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้ คงสภาพเดิมได้”^{xii} ภายหลังจากการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินเป็นเขต โบราณสถานแล้วรวมถึงการจัดทำบัญชีและประกาศเป็นโบราณสถานแล้ว^{xiii} พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็น กฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับโบราณสถานโบราณวัตถุที่พบในพื้นที่เมืองเก่า จึงเป็นกฎหมายที่ ปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพที่สุดสามารถใช้เป็นหลักในการขึ้นทะเบียน โบราณสถานโบราณวัตถุ เพื่อความสะดวกในการดูแลจัดการภายในพื้นที่ สำคัญที่ได้บัญญัติไว้ใน หมวดที่ 1 เกี่ยวกับโบราณสถาน

2.5.1.2 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ฉบับที่ 2 , พ.ศ.2535 , ฉบับที่ 3 พ.ศ.2543

กฎหมายฉบับนี้ช่วยในการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กำหนดมาตรการต่างๆภายในเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวจึงจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกันรวมทั้งการออกกฎกระทรวงเพื่อควบคุมการก่อสร้างอาคารการใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดบางประเภทด้วยการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์เพื่อการก่อสร้างอาคารนั้นสามารถใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการควบคุมดูแลได้ซึ่งกฎหมายเกี่ยวกับอาคารนั้นประกอบด้วย

- (1) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522
- (2) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่2) พ.ศ.2535
- (3) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่3) พ.ศ.2543
- (4) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่4) พ.ศ.2550

ทั้งนี้พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522ได้ให้อำนาจแก่ราชการส่วนท้องถิ่นได้แก่เทศบาลสุขาภิบาลองค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดให้เป็นราชการส่วนท้องถิ่นในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นหมายถึงกฎซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจนิติบัญญัติของราชการส่วนท้องถิ่นเช่นเทศบัญญัติข้อบังคับตำบลข้อบัญญัติจังหวัดเป็นต้นในการควบคุมอาคาร

2.5.1.3 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 ฉบับที่ 2 พ.ศ.2525 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518

เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการวางผังเมืองโดยตรงเนื้อหาประกอบด้วย11หมวด84 มาตราโดยกล่าวถึงคณะกรรมการผังเมืองการสำรวจเพื่อวางและจัดทำผังเมืองรวมหรือผังเมืองเฉพาะการบังคับใช้ผังเมืองรวมการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะคณะกรรมการบริหารการผังเมืองส่วนท้องถิ่นการรื้อย้ายหรือตัดแปลงอาคารการอุทธรณ์บทเบ็ดเสร็จและบทกำหนดโทษพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์และวิธีการวางผังเมืองเท่านั้นพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518ถือเป็นกฎหมายสำคัญในการให้อำนาจหน่วยงานของรัฐในการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ซึ่งหน่วยงานหลักที่บังคับใช้กฎหมายผังเมืองคือกรมโยธาธิการและผังเมืองและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นพระราชบัญญัติฉบับนี้เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดค่านิยมเกี่ยวกับการผังเมืองไว้ในกำหนดเขตผังเมืองในปัจจุบันนั้นมีการดำเนินการดังนี้

- 1) การกำหนดผังเมืองรวมกรมโยธาธิการและผังเมืองจะเป็นผู้ดำเนินการซึ่งขอบเขตที่กำหนดอาจเป็นพื้นที่จังหวัดอำเภอตำบลหรือคาบเกี่ยวกันในระหว่างพื้นที่ดังกล่าวการกำหนดเขตผังเมืองรวมกระทำโดยกฎกระทรวงชั้นตอนและวิธีการวางผังเมืองจึงถือเป็นสาระสำคัญในการวางผังและจัดทำผังเมืองรวมโดยจะมีอายุการใช้บังคับ5ปีเมื่อประกาศใช้บังคับผังเมืองรวมดังกล่าวแล้วทำให้ผู้ที่เป็นเจ้าของหรือครอบครองที่ดินในเขตผังเมืองรวมไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการหรือเอกชนจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎกระทรวงเว้นแต่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินนั้นได้ใช้ประโยชน์ที่ดินมาก่อนก็สามารถใช้ต่อไปได้แต่ถ้าคณะกรรมการผังเมืองเห็นว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปจะมีผลกระทบต่อชุมชนในเรื่องของสุขภาพอนามัยความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแล้วก็มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้นได้และเพื่อให้การใช้บังคับตามผังเมืองรวมดังกล่าวบรรลุผลกฎกระทรวงดังกล่าวจึงได้กำหนดให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการก่อสร้างอาคารหรือประกอบกิจการในเขตผังเมืองรวมปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

2) การกำหนดผังเมืองเฉพาะเนื่องจากการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะเป็นกรณีของการใช้อำนาจที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนค่อนข้างรุนแรงเพราะจะมีผลเป็นการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้และเป็นผังที่ได้ให้อำนาจแก่หน่วยงานของรัฐค่อนข้างมากและมีขั้นตอนวิธีการดำเนินงานที่สลับซับซ้อนทั้งยังกำหนดให้การประกาศใช้บังคับต้องจัดทำเป็นพระราชบัญญัติจึงยังไม่ปรากฏว่าได้มีการดำเนินการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 แต่อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้สามารถกำหนดพื้นที่เมืองเก่าให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์เมืองได้ในกฎกระทรวงผังเมืองรวมหรือกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพื่อดำเนินโครงการต่างๆโดยประกาศเป็นผังเมืองเฉพาะซึ่งต้องออกเป็นพระราชบัญญัติการผังเมืองเฉพาะดังปรากฏรายละเอียดของการสำรวจเพื่อวางและจัดทำผังเมืองรวมหรือผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ 2 การวางและจัดทำผังเมืองรวมในหมวดที่ 3 และการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ 5 ซึ่งในมาตรา 28 อนุมาตราที่ 3 ข้อ (ฉ) และ (ซ) ได้มีการระบุอย่างชัดเจนถึงสาระสำคัญของแผนผังเมืองหรือแผนผังบริเวณว่าสามารถออกแผนผังกำหนดบริเวณของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญของเมืองเก่า

2.5.1.4 พระราชบัญญัติ ระเบียบ คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร

1) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ.2546 เป็นระเบียบที่กำหนดกรอบและโครงสร้างองค์กรในการอนุรักษ์เมืองเก่าเช่นการกำหนดนิยามและความหมายของเมืองเก่าการจัดตั้งและขอบเขตการดำเนินงานความรับผิดชอบของคณะกรรมการและการจัดตั้งคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยหน่วยงานส่วนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการได้โดยตรง

2) ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528 ระเบียบนี้ถือว่าเป็นกฎบัตรของประเทศไทยเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานซึ่งได้อำนาจกรมศิลปากรในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลรักษาโบราณสถานอันเป็นสมบัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติในการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องทั้งทางด้านศิลปะประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งให้มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจสังคมและประเพณีและวัฒนธรรมโดยสามารถตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่พิจารณาควบคุมดูแลการอนุรักษ์โบราณสถานได้ทั้งนี้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา10และมาตรา11แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ในการออกระเบียบดังกล่าว

2.5.1.5 กฎหมายฉบับอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น

1) พระราชบัญญัติการชูดินและถมดิน พ.ศ.2543 ให้ใช้บังคับในท้องที่ใดก็เพื่อประโยชน์ในการป้องกันอันตรายที่จะเกิดจากการชูดินถมดิน ถ้าการชูดินหรือถมดินอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของบุคคล หรือก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชนโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา6ซึ่งบัญญัติว่าเพื่อประโยชน์ในการป้องกันการพังทลายของดินหรือสิ่งปลูกสร้างตลอดจนการอื่นที่จำเป็นเพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

2) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข ปี พ.ศ.2535พระราชบัญญัตินี้มุ่งหมายให้มีการควบคุมดูแลเกี่ยวกับเรื่องสิ่งปฏิกูล อาหารสุสกข์ลักษณะของอาคาร ควบคุมกิจการต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ เช่น ตลาด สถานที่จำหน่ายสุราสถานที่จำหน่ายอาหาร สถานที่สะสมอาหาร เป็นต้น

3) พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 นี้ มีขึ้นเพื่อรวบรวมหน่วยงานที่มีหน้าที่หลักในการดำเนินการป้องกัน บรรเทา ฟื้นฟูสาธารณภัยและอุบัติเหตุ เข้าไว้ด้วยกัน พร้อมทั้งกำหนดอำนาจหน้าที่ สำหรับการอำนวยความสะดวกและการบริหารจัดการการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีทิศทางเดียวกัน

4) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการควบคุมสภาพแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว การดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้จะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 : เป็นการกำหนดเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะกระทำในพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันควรอนุรักษ์เช่น พื้นที่อนุรักษ์เกษตรกรรมเขตสงวนเพื่อการท่องเที่ยว ฯลฯ โดยมีเจตนาเพื่อป้องกันและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

ลักษณะที่ 2 : เป็นการกำหนดเขตควบคุมมลพิษจะดำเนินการสำหรับพื้นที่ที่เกิดปัญหามลพิษซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำ เสีย ขยะมูลฝอย สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เพื่อให้ปัญหานั้นๆได้รับการแก้ไขที่รวดเร็วทันการณ์

5) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน เมือง ปี พ.ศ.2535 พระราชบัญญัตินี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดให้ผู้ครอบครองอาคาร ห้องแถว ห้างร้าน โรงงาน โรงแรมโรงมหรสพ หรือภัตตาคาร ดูแลรักษาความสะอาดทางเท้าหน้าอาคาร พระราชบัญญัตินี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทางด้านผังเมืองได้ในกรณีที่ผู้ครอบครองอาคารปล่อยให้อาคารห้างร้าน โรงงาน โรงแรม โรงมหรสพ หรือภัตตาคาร เกิดความทรุดโทรม มีสภาพที่ชำรุด เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจสั่งให้ผู้ครอบครองจัดการรื้อถอนได้

6) พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 นี้ควบคุมการเดินเรือและการล่องลำ ลำ น้ำ ในพื้นที่นอกจากนี้ยังกำหนดวิธีการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการเดินเรือ ซึ่งมีสาระที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมขนส่ง การใช้ที่ดินการควบคุมการก่อสร้างอาคารและสิ่งแวดล้อม กฎหมายฉบับนี้มีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการก่อสร้าง คือ ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างใด ล่องลำ เข้าไปเหนือน้ำ ในน้ำหรือใต้น้ำ ของแม่น้ำ ลำ คลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำ ไทย

7) พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ.2509 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ เพื่อควบคุมสถานบริการ ไม่ให้ประกอบกิจการมุ่งไปในทางที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย ศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาติ

8) พระราชบัญญัติการจัดสรรที่ดิน พ.ศ.2543เป็นกฎหมายที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมที่ดินมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการในการคุ้มครองผู้ซื้อที่ดินจัดสรร โดยเฉพาะการได้สิทธิในที่ดินจัดสรรและการกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบบำรุงรักษาสาธารณูปโภคและบริการสาธารณะ

2.5.2 กรอบมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง

2.5.2.1 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964) กฎบัตรนี้ประกาศในปี พ.ศ.2507 โดยเน้นความรับผิดชอบร่วมกันในการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของแท้ดั้งเดิม เพื่อส่งมอบสู่อนุชนในรุ่นต่อไป เมืองเก่าจึงจัดเป็นพื้นที่สำคัญที่ต้องดำเนินมาตรการในการอนุรักษ์เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้เพิ่มพูนความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมตามกาลเวลา ซึ่งกฎบัตรดังกล่าวได้ให้แนวทางในการอนุรักษ์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากโบราณสถานในลักษณะของการปรับการใช้สอยได้ ดังนั้น หลักการโดยสรุปจะเห็นว่าการรักษาความเป็นของแท้เป็นเรื่องสำคัญ เมื่อจะบูรณะจะต้องมีหลักฐาน ไม่ควรบูรณะตามการคาดคะเนหรือตามการสันนิษฐาน อย่างไรก็ตาม กฎบัตรนี้ก็ยกอนุญาตให้ใช้วัสดุ หรือเทคนิควิธีการใหม่ๆ ที่ไม่ทำลายคุณค่าความเป็นของแท้ได้ นอกจากนี้กฎบัตรดังกล่าวยังได้ให้ความสำคัญกับการบันทึกกรรมทั้งการเผยแพร่รายงานดังกล่าวด้วย เนื่องจากการบันทึกเป็นการสร้างหลักฐานสำหรับการบูรณะที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและการเก็บรักษา รวมทั้ง การเผยแพร่รายงานดังกล่าวจะช่วยให้หลักฐานดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนด้วย

2.5.2.2 กฎบัตรฟลอเรนซ์ว่าด้วยการสงวนรักษาสวนประวัติศาสตร์ (Historic Gardens - The Florence Charter 1981) กฎบัตรนี้ได้รับการรับรองโดยสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศในปี พ.ศ.2524 ในข้อ 6 ได้ให้นิยามไว้ว่า "...คำว่า "สวนประวัติศาสตร์" สามารถนำมาใช้กับทั้งสวนขนาดเล็ก และสวนสาธารณะขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสวนที่เป็นระเบียบแบบแผนหรือเป็น "สภาพภูมิทัศน์"... " ดังนั้น ในส่วนของพื้นที่สีเขียว และแหล่งธรรมชาติในเมืองเก่าจึงสามารถประยุกต์ใช้แนวทางตามกฎบัตรนี้ทั้งในเรื่องของการบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การบูรณปฏิสังขรณ์ การใช้สอย และการปกป้องคุ้มครองโดยกฎหมายหรือโดยการบริหาร มาใช้ในการบริหารจัดการธรรมชาติในเมืองเก่าได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการรักษาความเป็นธรรมชาติเดิมแท้ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้พันธุ์ไม้ดั้งเดิมในการปลูกทดแทน และด้วยวิธีการดั้งเดิม ซึ่งสำหรับเมืองเก่าแล้วการใช้พันธุ์ไม้พื้นถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีความเหมาะสมมากกว่าการใช้พันธุ์ไม้จากต่างถิ่น

2.5.2.3 กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น(Charter on the Built Vernacular Heritage 1999) กฎบัตรนี้ได้ผ่านความเห็นชอบของที่ประชุมสามัญสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ ในปี พ.ศ.2542 โดยสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นจัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของเมืองเก่าที่สะท้อนภาพของพัฒนาการของเมืองเก่าได้เป็นอย่างดี กฎบัตรดังกล่าวได้ให้หลักการที่สำคัญในการอนุรักษ์ดังนี้

1) การอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญหลายสาขาวิชา ในขณะที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และความจำเป็นที่ต้องเคารพต่อลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชน

2) ชี้นำงานร่วมสมัยที่อยู่บนสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น กลุ่มของสิ่งก่อสร้างหรือชุมชนพื้นถิ่นควรเคารพคุณค่าทางวัฒนธรรมและลักษณะตามแบบดั้งเดิมของสิ่งเหล่านั้นด้วย

3) มีเพียงน้อยครั้งมากที่สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นจะสามารถสื่อได้จากโครงสร้างเพียงอย่างเดียว การอนุรักษ์จึงจะดีที่สุดเมื่อทำการบำรุงรักษาและสงวนรักษาไว้ซึ่งลักษณะที่แสดงความเป็นตัวแทนของกลุ่มของสิ่งก่อสร้างและชุมชนเป็นรายภูมิภาคไป

4) มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่ผสมผสานกลมกลืนอยู่กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์นี้ต้องนำมาใช้ในการพิจารณาในการพัฒนาวิธีการในการอนุรักษ์

5) สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นมิได้รวมเฉพาะรูปทรงทางกายภาพ เนื้อวัสดุของสิ่งก่อสร้าง โครงสร้างและที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างนั้นๆ เท่านั้น แต่รวมถึงแนวทางที่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ถูกใช้สอยและเป็น ที่เข้าใจ รวมทั้งจารีตประเพณีและการรวมกลุ่มเชิงนามธรรมซึ่งผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งก่อสร้างนั้นด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากฎบัตรดังกล่าวค่อนข้างเกี่ยวข้องกับชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ทั้งกับสิ่งที่เป็น นามธรรมและรูปธรรม การอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นจึงเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ย่านเก่า หรือเมืองเก่าอย่าง หลีกเลียงมิได้ การประยุกต์ใช้หลักในการอนุรักษ์ตามกฎหมายฉบับนี้จึงสามารถเป็นไปได้กับการอนุรักษ์เมืองเก่า ด้วย

2.5.2.4 กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990) กฎบัตรนี้ได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสามัญของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศในปี พ.ศ.2533 โดยมี เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเมืองเก่า โดยในกฎบัตร ดังกล่าวได้ให้นโยบายเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองที่ผืนดินกลมกลืน กฎหมายและการเงิน การสำรวจ การ บำรุงรักษาและการอนุรักษ์ การนำเสนอ การให้ข้อมูลและการปฏิสังขรณ์ คุณสมบัติทางวิชาชีพของผู้ที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีและความร่วมมือระหว่างประเทศ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในเมืองเก่าได้

2.5.2.5 กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (International Cultural Tourism Charter 1999) กฎบัตรนี้ผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมสภาการโบราณสถาน ระหว่างประเทศ ในปี พ.ศ.2542 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็น การท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวแหล่งท่องเที่ยวด้วย เพื่อให้เกิดการ ท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.5.2.6 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) กฎบัตรนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์เมืองเก่า โดยมีสาระสำคัญที่ สามารถสรุปโดยสังเขปได้ 11 ข้อ ดังนี้

1) กฎบัตรนี้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ทั้งใหญ่และเล็ก ทั้งเมือง ใจกลาง เมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ รวมถึงสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ทั้งที่มนุษย์สร้างและธรรมชาติ

2) การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองจะต้องรวมเป็นส่วนหนึ่งของ นโยบายหรือแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม

3) คุณลักษณะที่ต้องสงวนรักษาไว้ ประกอบด้วย

- รูปแบบแผนผังของเมืองจากการแบ่งพื้นที่ดินและโครงข่ายถนน
- ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและพื้นที่สีเขียวและพื้นที่โล่ง
- รูปลักษณ์ภายนอกภายในอาคาร
- ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือชุมชนเมืองและแหล่งที่ตั้ง สภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง
- การใช้สอยที่หลากหลายที่มีอยู่ในเมือง

4) การวางแผนการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ควรมีการศึกษาในหลายสาขาวิชา คือ

- แผนการอนุรักษ์ต้องให้ความสำคัญกับทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย โบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม เทคนิควิทยา สังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์
- ระบุวัตถุประสงค์หลักของแผนการอนุรักษ์ให้ชัดเจน เพื่อให้มาตรการทางกฎหมายการบริหารและการเงินบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น
- แผนการอนุรักษ์ควรมีเป้าหมายในการสร้างความต่อเนื่องที่กลมกลืนระหว่างชุมชนเมืองประวัติศาสตร์และเมืองในส่วนอื่นๆ
- แผนการอนุรักษ์ควรกำหนดว่าอาคารใดควรรักษาไว้ อาคารใดควรรักษาไว้ภายใต้ข้อแม้บางประการ อาคารใดที่น่าจะรื้อถอนได้ในกรณีพิเศษจริงๆ
- ต้องเก็บข้อมูลสภาพที่เป็นอยู่โดยละเอียด
- แผนการอนุรักษ์ควรได้รับการสนับสนุนจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ประวัติศาสตร์นั้นๆ

5) ต้องมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

6) การใช้สอยและกิจกรรมใหม่ควรเข้ากันได้กับลักษณะของเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ การประยุกต์การใช้สอยพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันต้องมีการปรับปรุงสาธารณูปโภคด้วยความระมัดระวัง

7) การปรับปรุงการพักอาศัยควรเป็นวัตถุประสงค์พื้นฐานข้อหนึ่งของการอนุรักษ์

8) ควรมีการควบคุมการจราจรภายในเมืองหรือชุมชนเมืองประวัติศาสตร์และวางผังกำหนดพื้นที่จอดรถเพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านี้สร้างความเสียหายแก่สิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือสภาพแวดล้อม

9) ต้องไม่มีการก่อสร้างเส้นทางหลักตามผังเมืองผ่านเข้าไปในพื้นที่ประวัติศาสตร์

10) เมืองประวัติศาสตร์ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยธรรมชาติ และสิ่งรบกวนต่างๆ เช่น ภาวะมลพิษและแรงสั่นสะเทือนต่างๆ จะต้องนำมาตรการในการป้องกันและซ่อมแซมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

11) ควรมีแผนงานการเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และควรมีมาตรการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการอนุรักษ์

จะเห็นได้ว่ากฎบัตรต่างๆ ที่กล่าวถึงนี้มีหลักการและแนวทางในการปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าได้ การศึกษาว่าด้วยกฎระเบียบ ข้อกำหนด และกฎหมายที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่เมืองเก่าจึงได้พิจารณาทั้งข้อกำหนด ระเบียบ และวิธีปฏิบัติ ทั้งในส่วนที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ควบคุม บริหารจัดการแหล่งโบราณสถานในพื้นที่เมืองเก่าและส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในบริบทของกฎหมายที่เกี่ยวข้องในระดับสากล และกฎหมายไทยโดยมีการพิจารณาร่วมกันในประเด็นของสิทธิขั้นพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของความเป็นมนุษย์รอบประเพณี การมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจทางการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550

2.5.3 ความสอดคล้องกับผังการพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร

2.5.3.1 ความสอดคล้องกับผังพัฒนาของชุมชนสุโขทัย

1) ศึกษาผังเมืองรวมเมืองสุโขทัย พ.ศ.2552

จากผังระบบชุมชนเมืองเก่าศูนย์กลางของจังหวัดสุโขทัย เทศบาลตำบลเมืองเก่า เป็นชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 4 ซึ่งเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็กมีบทบาทและหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการ และศูนย์กลางการให้บริการทางสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่พื้นที่ชุมชนโดยรอบบริเวณด้านทิศตะวันตกของจังหวัดสุโขทัย โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการกระจายความเจริญลงสู่พื้นที่ชุมชนชนบทตามลำดับศัภย์ของเมือง (Urban Hierarchy) ในจังหวัดสุโขทัย ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน หัตถกรรมพื้นบ้าน สนับสนุนการจัดทำตลาดกลางสินค้าเกษตร เพื่อรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ ชุมชนเมืองเก่ายังเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จึงมีบทบาทของชุมชนที่สำคัญ คือ การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการให้บริการนักท่องเที่ยวของจังหวัดและประเทศ

แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทท้ายกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองสุโขทัย พ.ศ.2552 กฎหมายฉบับนี้เป็นฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 ประกาศบังคับใช้ใน ปี พ.ศ.2552 ในพื้นที่เขตผังเมืองรวมสุโขทัย ในท้องที่ตำบลปากแคว ตำบลตาลเตี้ย ตำบลบ้านสวน ตำบลธานี ตำบลบ้านกล้วย ตำบลบ้านหลุม และตำบลยางซ้าย อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุขปโภค บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตผังเมืองรวม ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผังเมืองรวมตามกฎกระทรวงนี้ มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่งและบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ ดำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่า เพื่อส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดและของประเทศโดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

- พัฒนาย่านที่อยู่อาศัย แหล่งพาณิชย์กรรม และปรับปรุงพื้นที่ปูบริเวณที่ไม่เป็นระเบียบ
- พัฒนาและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่สาธารณะและย่าน
- พัฒนาสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขการให้เพียงพอ และได้มาตรฐาน
- กำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและควบคุมรูปแบบ
- ทางสถาปัตยกรรมของอาคารบริเวณย่านสำคัญ
- ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวก
- สะดวกด้านการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

2) แนวทางผังเมืองชุมชนเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย

จากการศึกษาเพื่อจัดทำผังเมืองชุมชนเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ศึกษาโดยสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุโขทัย ได้จัดทำแนวทางผังเมืองชุมชนเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ครอบคลุมท้องที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองเก่า ในการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินการคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุข โภค การบริการสาธารณะและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณแนวเขตผังเมืองชุมชนเมืองเก่า ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบชุมชนเมืองของจังหวัดสุโขทัยและอนุภาคตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพสามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างบริการสาธารณะ ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- เพื่อให้ชุมชนเมืองเก่าให้เป็นศูนย์กลางทางด้านการบริหาร การปกครอง และการบริการสาธารณะของตำบลเมืองเก่า
- ส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย
- ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน
- สนับสนุนบริการทางสังคม ด้วยการพัฒนาระบบสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการให้เพียงพอและได้มาตรฐาน

โดยมีการจำแนกที่ดินการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตผังเมืองรวม 11 ประเภท ดังนี้ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ที่ดินประเภทปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ที่ดินประเภทปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา และที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการ

3) การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณคลองแม่รำพันในผังเมืองรวมเมืองสุโขทัย ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยสถาบันราชการ การสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบของที่ดินประเภทนั้นในแต่ละบริเวณที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด
- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการเป็นส่วนใหญ่สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบห้าของที่ดินประเภทนั้นในแต่ละบริเวณ

- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณสุขปศุโรค และสาธารณสุขการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบของที่ดินประเภทนั้นในแต่ละบริเวณที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด
- ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เฉพาะที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการ หรือเกี่ยวข้องกับการนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณสุขประโยชน์เท่านั้น ที่ดินประเภทนี้ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการ หรือเกี่ยวข้องกับการนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การอยู่อาศัย เกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การสาธารณสุขปศุโรคและสาธารณสุขการ หรือสาธารณสุขประโยชน์เท่านั้น
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่นการท่องเที่ยว อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ การสาธารณสุขปศุโรค และสาธารณสุขการเท่านั้นที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด
- การใช้ประโยชน์ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเฉพาะที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ ให้มีที่ว่างตามแนวขนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำไม่น้อยกว่า 20 เมตร ส่วนที่ดินริมฝั่งแม่น้ำ ที่มีใช้ที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ ล้ำคลอง ลำราง หรือแหล่งน้ำสาธารณะ ให้มีที่ว่างตามแนวขนานริมฝั่งตามธรรมชาติของแม่น้ำ ล้ำคลอง ลำราง หรือแหล่งน้ำสาธารณะไม่น้อยกว่า 6 เมตร ทั้งนี้ เว้นแต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการคมนาคมทางน้ำหรือการสาธารณสุขปศุโรค

4) โครงการคมนาคมการกำหนดบทบาทหน้าที่ตามลักษณะการให้บริการของถนน (Functional Classification) พบว่า บริเวณชุมชนศูนย์กลางหลักของชุมชนเมืองเก่า มีถนนสายหลักของชุมชน ทำหน้าที่เส้นทางเชื่อมระหว่างเมืองด้วย แต่ยังคงถนนสายรองที่ใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนอย่างเป็นระบบและรองรับการพัฒนาในอนาคต ตามแผนผังแสดงโครงการคมนาคมขนส่งชุมชนเมืองเก่าได้กำหนดประเภทของถนนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- ถนนเดิมปรับปรุง หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมขนาดเขตทางกว้างเพียงพออยู่แล้ว เพียงแต่ทำการปรับปรุงผิวจราจรให้เหมาะสม เพื่อรองรับระบบคมนาคมภายในชุมชนให้ดีขึ้นในอนาคต
- ถนนเดิมขยาย หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมแต่ขนาดเขตทางไม่ได้มาตรฐาน อาจจะมีปัญหาทางการจราจรในอนาคต จึงจำเป็นต้องเพิ่มขนาดเขตทางและผิวจราจรให้มากเท่าที่จะขยายได้ โดยพิจารณาจากสภาพและลักษณะของถนนเป็นเกณฑ์

- ถนนโครงการ หมายถึง ถนนที่ได้กำหนดขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่ชุมชน และปรับปรุงระบบการคมนาคมภายในพื้นที่ชุมชนให้ครบวงจร

2.5.3.2 ความสอดคล้องกับผังการพัฒนาของชุมชนศรีสัชชาลัย

1) ศึกษาแนวทางผังเมืองชุมชนเทศบาลตำบลศรีสัชชาลัย จากการศึกษาเพื่อจัดทำผังเมืองชุมชนศรีสัชชาลัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย ศึกษาโดยสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุโขทัย ได้จัดทำแนวทางผังเมืองชุมชนเทศบาลตำบลศรีสัชชาลัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย ครอบคลุมท้องที่ตำบลศรีสัชชาลัย และตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองเก่า ในการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุขปโภค การบริการสาธารณะ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณแนวเขตผังเมืองชุมชนศรีสัชชาลัย ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบชุมชนเมืองของจังหวัดสุโขทัยและอนุภาค ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผังเมืองรวมนี้ มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพสามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงข่ายบริการสาธารณะซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

- เพื่อให้ชุมชนเมืองเก่าให้เป็นศูนย์กลางทางด้านการบริหาร การปกครอง และการบริการสาธารณะของอำเภอศรีสัชชาลัย
- ส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนศรีสัชชาลัย เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย
- ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน
- สนับสนุนบริการทางสังคม ด้วยการพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคและสาธารณูปการ ให้เพียงพอและได้มาตรฐาน

2) นโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- การใช้ประโยชน์ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง หรือแหล่งน้ำสาธารณะ ให้มีที่ว่างตามแนวขนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำ ลำคลอง หรือแหล่งน้ำสาธารณะไม่น้อยกว่า 6 เมตร เว้นแต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการคมนาคมขนส่งทางน้ำหรือการสาธารณสุขปโภค
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยว การอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ การสาธารณสุขปโภคและสาธารณูปการเท่านั้น

3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ตามลักษณะการให้บริการของถนน (Functional Classification) พบว่า บริเวณชุมชนศูนย์กลางหลักของชุมชนศรีสัชชาลัย มีถนนสายหลักของชุมชน ทำหน้าที่เส้นทางเชื่อมระหว่างเมืองด้วย แต่ยังคงขาดถนนสายรองที่ใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนอย่างเป็นระบบ และรองรับการพัฒนาในอนาคต ตามแผนผังแสดงโครงการคมนาคมขนส่งในพื้นที่วางผังเมืองรวมชุมชนศรีสัชชาลัย ได้กำหนดประเภทของถนนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- ถนนเดิมปรับปรุง หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมขนาดเขตทางกว้างเพียงพออยู่แล้ว เพียงแต่ทำการปรับปรุงผิวจราจรให้เหมาะสม เพื่อรองรับระบบคมนาคมภายในชุมชนให้ดีขึ้นในอนาคต
- ถนนเดิมขยาย หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมแต่ขนาดเขตทางไม่ได้มาตรฐาน อาจจะมีปัญหาทางด้านการจราจรในอนาคต จึงจำเป็นต้องเพิ่มขนาดเขตทางและผิวจราจรให้มากเท่าที่จะขยายได้ โดยพิจารณาจากสภาพและลักษณะของถนนเป็นเกณฑ์
- ถนนโครงการ หมายถึง ถนนที่ได้กำหนดขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนและปรับปรุงระบบการคมนาคมภายในพื้นที่ชุมชนให้ครบวงจร

2.5.3.3 ความสอดคล้องกับผังการพัฒนาของผังเมืองรวมเมืองกำแพงเพชร

1) ศึกษาแนวทางผังเมืองรวมเมืองกำแพงเพชร

ผังเมืองรวมเมืองกำแพงเพชรฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 ประกาศบังคับใช้ในปี พ.ศ.2542 ได้ทำการขยายอายุประกาศไป 3 ครั้ง ดังนี้ ขยายอายุ 5 ปี เมื่อปี พ.ศ.2547 ขยายอายุครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.2552 และขยายอายุครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ.2553 ในขณะที่การศึกษาโครงการผังเมืองรวมอยู่ในขั้นตอนจัดทำเอกสารเสนอกระทรวงมหาดไทย ในพื้นที่เขตผังเมืองรวมเมืองกำแพงเพชร ท้องที่ตำบลหนองปลิง ตำบลทรงธรรม ตำบลสระแก้ว ตำบลนครชุม ตำบลในเมือง ตำบลเทพนคร และตำบลท่าขุนราม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุข การบริการสาธารณะและสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตตามข้อ 1 ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐ กระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องและยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินโครงข่ายคมนาคมขนส่งและบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพสามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคตรวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมและสามารถพัฒนาชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง เศรษฐกิจการศึกษา และการคมนาคมขนส่งของอำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
- ส่งเสริมและพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ให้สอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนและยุทธศาสตร์การพัฒนา
- ส่งเสริมและสามารถพัฒนาชุมชนเมืองให้เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการทางการเกษตรของจังหวัดกำแพงเพชร
- ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ
- ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และประเพณี ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชร

- พัฒนาการบริการทางสังคม การสาธารณสุขปโบคและสาธารณสุขการให้
เพียงพอและได้มาตรฐาน
- อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) นโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อก่อสร้างอาคาร ที่อยู่ติดกับบริเวณโบราณสถาน
ภายในระยะ 50 เมตร ให้มีความสูงของอาคารไม่เกิน 6 เมตร และเกิน
กว่าระยะ 50 เมตร จนถึงระยะ 100 เมตร ให้มีความสูงของอาคารไม่เกิน
9 เมตร การวัดความสูงของอาคารให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงพื้น
ดาดฟ้าสำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยา ให้วัดจากระดับพื้นดินที่
ก่อสร้างถึงยอดผนังชั้นสูงสุด
- การใช้ประโยชน์ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง หรือแหล่งน้ำสาธารณะ ให้มี
ที่ว่างตามแนวนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำ ลำคลอง หรือ
แหล่งน้ำสาธารณะไม่น้อยกว่า 6 เมตร เว้นแต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการ
คมนาคมขนส่งทางน้ำหรือการสาธารณสุขปโบค
- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่
อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณสุขปโบคและสาธารณสุขการเป็นส่วน
ใหญ่ สำหรับการ ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ
สิบของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ
- ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ให้ใช้ประโยชน์
ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรม การอยู่อาศัย สถาบันราชการ การ
สาธารณสุขปโบคและสาธารณสุขการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการ ใช้ประโยชน์
ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละ
บริเวณ
- ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
เฉพาะที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือ
เกี่ยวข้องกับการนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือ
สาธารณสุขประโยชน์เท่านั้น สำหรับที่ดินประเภทนี้ ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของ
หรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อ
นันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับการนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
การอยู่อาศัย เกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การ
สาธารณสุขปโบคและสาธารณสุขการ หรือสาธารณสุขประโยชน์เท่านั้น
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการสงวนและ
คุ้มครองดูแล รักษาหรือบำรุงป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธาร และ
ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายเกี่ยวกับป่า
ไม้การสงวนคุ้มครองสัตว์ป่า และการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น ที่ดินประเภทนี้ ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัยเกษตรกรรม หรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การสาธารณูปโภค และสาธารณูปการหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ตามลักษณะการให้บริการของถนน (Functional Classification) ตามแผนผังแสดงโครงการคมนาคมขนส่งในพื้นที่วางผังเมืองรวมเมืองกำแพงเพชร ได้กำหนดประเภทของถนนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- ถนนเดิมปรับปรุง หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมขนาดเขตทางกว้างเพียงพออยู่แล้ว เพียงแต่ทำการปรับปรุงผิวจราจรให้เหมาะสม เพื่อรองรับระบบคมนาคมภายในชุมชนให้ดีขึ้นในอนาคต
- ถนนเดิมขยาย หมายถึง ถนนที่มีอยู่เดิมแต่ขนาดเขตทางไม่ได้มาตรฐาน อาจจะมีปัญหาทางด้านการจราจรในอนาคต จึงจำเป็นต้องเพิ่มขนาดเขตทางและผิวจราจรให้มากเท่าที่จะขยายได้ โดยพิจารณาจากสภาพและลักษณะของถนนเป็นเกณฑ์
- ถนนโครงการ หมายถึง ถนนที่ได้กำหนดขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่ชุมชน และปรับปรุงระบบการคมนาคมภายในพื้นที่ชุมชนให้ครบวงจร

2.6 ศึกษาวิศวกรรมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมและเกิดผลกระทบเชิงบวกต่อมรดกวัฒนธรรม

2.6.1 มาตรฐานการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ตามเส้นทางท่องเที่ยว

2.6.1.1 การปรับปรุงภูมิทัศน์ตามเส้นทางท่องเที่ยวแบ่งได้เป็น 4 ส่วนงานหลัก ได้แก่

1) การปลูกต้นไม้ เพื่อให้ร่มเงา นำสายตา สร้างบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละเส้นทางโดยเลือกใช้ต้นไม้ที่พบในพื้นที่เพื่อความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและดูแลรักษาได้ง่ายและส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการจัดระเบียบพื้นที่หน้าอาคารบ้านเรือนของประชาชน

2) การติดตั้งป้ายบอกทาง เพื่อบอกทางแก่ผู้ขับขี่ว่าสัญญาณอยู่บนเส้นทางที่ถูกต้องหรือไม่ข้อมูลบนป้ายควรมองเห็นได้ในระยะไกลและทำความเข้าใจได้ง่าย โดยบอกข้อมูลชื่อสถานที่ทิศทางและระยะทางจากป้ายไปยังจุดหมายปลายทาง

3) การจัดระเบียบป้ายโฆษณา เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะทางสายตาแก่ผู้ใช้เส้นทางและเพื่อความปลอดภัยในการสัญจร

4) การออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์อื่นๆ เช่น ทางข้าม ทางลอด ทางแยก เพื่อสร้างความสวยงามและเป็นจุดหมายตา

ทั้งนี้ รูปแบบของเส้นทางท่องเที่ยวและเส้นทางจักรยานเป็นไปตามข้อเสนอของ

วิศวกรจราจร

2.6.1.2 การกำหนดตำแหน่งของระยะเว้นว่างสองข้างเส้นทางท่องเที่ยวและเส้นทางจักรยาน

โครงการศึกษาแนวทางการจัดทำโครงการและออกแบบเส้นทางชมทิวทัศน์ โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อกรมทางหลวงชนบท) (รูปที่ 2.9) เสนอว่า

1) ควรมีระยะเว้นว่างห่างจากไหล่ทางไม่น้อยกว่า 1 เมตร สำหรับถนนที่มีความเร็วของการจราจรไม่เกิน 60 กม./ชม. และมีปริมาณการสัญจรไม่หนาแน่นมากนักและมีระยะเว้นว่างเพิ่มขึ้นในเส้นทางที่มีการกำหนดความเร็วของการจราจรมากขึ้นหรือมีปริมาณการสัญจรหนาแน่นกว่าโดยต้องเป็นการเว้นที่ว่างจากไหล่ถนนออกไปก่อนที่จะมีแนวเสาไฟฟ้าสาธารณูปโภคต้นไม้หรือป้ายต่างๆระยะที่เหมาะสมเป็นมาตรฐานระยะเว้นว่างในต่างประเทศ คือ 3 เมตร ในถนนที่มีความเร็วของการจราจรไม่เกิน 90 กม./ชม. ตามมาตรฐานของ AASHTO (American Association of State Highway and Transportation Officials)

2) หากเป็นพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนเช่นพื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติสูงพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งถนนจะส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่ควรมีการเว้นระยะเว้นว่างให้มากขึ้นหรือจัดให้เป็นระบบสาธารณูปโภคแบบฝังใต้ดินเพื่อลดผลกระทบทางสายตา

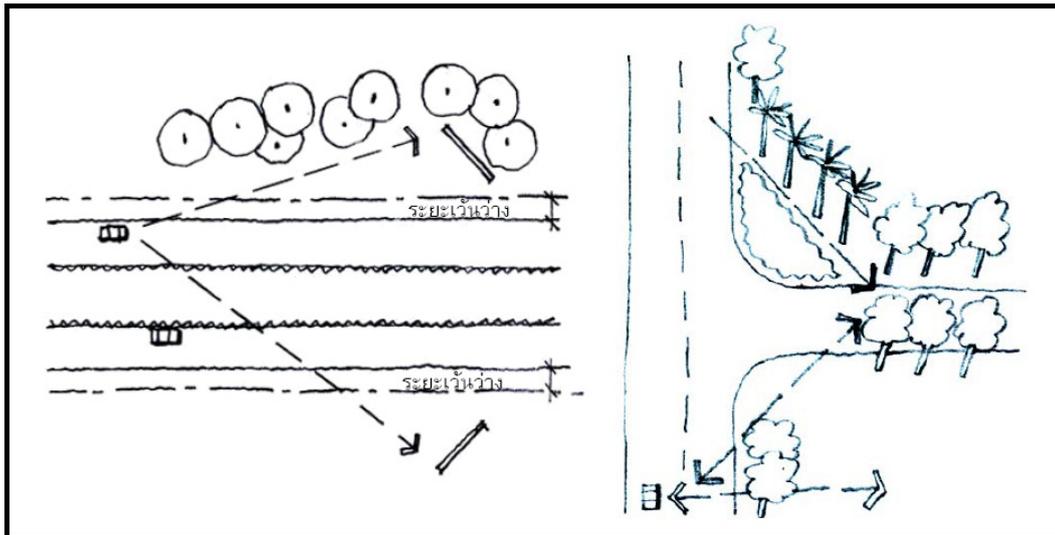
3) ในจุดที่มีการเชื่อมต่อทางเข้าออกจากเส้นทางชมทิวทัศน์ควรมีการเว้นระยะเว้นว่างเพื่อความปลอดภัยไม่ควรมีสิ่งกีดขวางบดบังสายตาไม่ว่าจะเป็นป้ายพิชพรรณหรือโครงสร้างใดๆ เพื่อให้รถหรือคนที่มาจากต่างทิศทางสามารถมองเห็นกันได้ชัดเจนและลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

4) ระยะเว้นว่างข้างไหล่ทางเพื่อความปลอดภัย ก่อนที่จะมีแนวเสาไฟฟ้าสาธารณูปโภคต้นไม้หรือป้ายต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามมาตรฐานถนนของกรมทางหลวงและทางหลวงชนบท คือ

- แบบผิวจราจรกว้าง 2 ช่องจราจรขนาดช่องจราจร 3.00-3.25 ม.ระยะ
- เว้นว่างควรมีความกว้างไม่ต่ำกว่า 1.00 ม. โดยทั่วไปมักจะกว้างประมาณ 1.50-2.00 ม. ในถนนที่มีความเร็วของการจราจรไม่เกิน 60 กม./ชม. และมีปริมาณการสัญจรไม่หนาแน่นมากนัก
- แบบผิวจราจรกว้าง 4-6 ช่องจราจรช่องจราจรกว้าง 3.25-3.50 ม.
- ระยะเว้นว่างนี้ควรมีความกว้างไม่ต่ำกว่า 2.50 ม. อาจมีเกาะกลางหรือไม่มีเกาะกลางก็ได้ขนาดเกาะกลางกว้างประมาณ 3.00 ม.

5) ระยะเว้นว่างที่ทางแยกหรือจุดเชื่อมต่อทางเข้าออกจากเส้นทางชมทิวทัศน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดมุมมองบริเวณทางแยกและทางเข้าให้ผู้ขับขี่สามารถสังเกตเห็นได้ง่ายจากระยะไกล

6) ระยะเว้นว่างเพื่อลดผลกระทบทางสายตาเป็นการป้องกันไม่ให้ภูมิทัศน์ข้างทาง เช่นต้นไม้ระบบสาธารณูปโภคหรือป้ายต่างๆบดบังการมองเห็นส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพในการขับขี่ของผู้สัญจรโดยอาจเป็นการเว้นเพียงพื้นที่ไหล่ทางในระยะไม่กี่เมตรไปจนถึงการเว้นว่างในระยะไกลในพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนในเรื่องผลกระทบทางสายตาอาจจัดให้เป็นระบบสาธารณูปโภคแบบฝังใต้ดินเพื่อลดผลกระทบทางสายตาและเพื่อให้เป็นพื้นที่เว้นว่างสำหรับมุมมองเปิดโล่งที่มีคุณค่าทางทัศนียภาพอาจกำหนดระยะเว้นว่างหลายสิบหรือร้อยเมตรให้เป็นพื้นที่ที่มีการควบคุมรูปแบบขององค์ประกอบหรือสิ่งก่อสร้างที่มีผลต่อมุมมองในระยะไกล

ระยะเว้นว่างข้างไหล่ทาง

ระยะเว้นว่างบริเวณทางแยก

รูปที่ 2.9 แสดงแนวทางการออกแบบมุมมองเส้นทางชมทิวทัศน์

ที่มา : จากโครงการศึกษาแนวทางการจัดทำโครงการและออกแบบเส้นทางชมทิวทัศน์.

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อกรมทางหลวงชนบท.2552

2.6.2 การออกแบบเพื่อส่งเสริมมุมมองที่สวยงามเป็นพิเศษ

2.6.2.1 เปิดมุมมองสู่สิ่งหมายตา (Landmark) หรือภูมิทัศน์ที่มีลักษณะพิเศษทั้งอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความพิเศษ มีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม บริเวณที่มีสภาพภูมิประเทศตามธรรมชาติที่สวยงามแปลกแตกต่างไปจากสภาพทั่วไป เช่นภูเขาชายทะเลทะเลสาบและบริเวณที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่นอ่างเก็บน้ำ

2.6.2.2 หลีกเลี่ยงการก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างเช่นเสาไฟฟ้าสายไฟฟ้าป้ายโฆษณาป้ายข้อมูล ป้ายบอกทางที่ปิดบังทิวทัศน์หรือสิ่งหมายตา

2.6.2.3 ในกรณีที่ดินไม้ปิดบังมุมมองที่น่าสนใจอาจพิจารณาตัดแต่งกิ่งก้านรูปทรงต้นไม้ ออกบ้างหรือย้ายตำแหน่งไปที่อื่นหรือปลูกเพิ่มเติมเพื่อเสริมให้ทิวทัศน์หรือสิ่งหมายตาเห็นได้เด่นชัดและน่าสนใจด้วยวิธีการต่างๆเช่นการเพิ่มฉากหลังการเน้นกรอบภาพการนำสายตาไปสู่จุดน่าสนใจ เป็นต้น

2.6.3 การปลูกต้นไม้

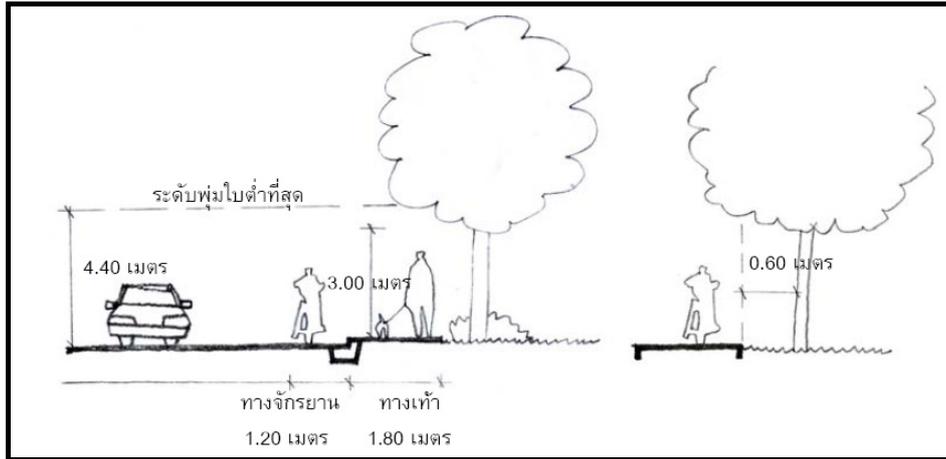
2.6.3.1 ปลูกไม้ยืนต้นบริเวณที่มีพื้นที่ริมไหล่ทางเพียงพอ โดยมีระยะห่างการปลูกประมาณ 4-6 เมตร แล้วแต่ชนิดของพันธุ์ไม้และบรรยากาศที่ต้องการ โดยชนิดของพืชพันธุ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในแบบเบื้องต้น

2.6.3.2 ปลูกไม้พุ่มบริเวณหน้าทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวเพื่อตกแต่งและการรับรู้ของผู้ใช้เส้นทาง

2.6.3.3 มีระยะปลอดภัยจากบริเวณจุดตัด ทางแยก ไม่ปลูกต้นไม้ใหญ่หรือเว้นระยะระหว่างต้นไม้มากขึ้นเพื่อไม่ให้บดบังทัศนวิสัยและอาจพิจารณาตัดแต่งไม้ยืนต้นในปัจจุบันที่บดบังทัศนวิสัย

2.6.3.4 ปลูกไม้พุ่มนำสายตาบริเวณทางแยกและสร้างการรับรู้ของผู้ขับขี่ตามเส้นทาง

2.6.3.5 ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ โดยเฉพาะไม้พุ่ม ไม้คลุมดินริมรั้วของบ้านเรือนประชาชน

รูปที่ 2.10 แสดงการปลูกต้นไม้ริมถนนและทางจักรยาน

ที่มา : จากโครงการศึกษาแนวทางการจัดทำโครงการและออกแบบเส้นทางชมทิวทัศน์.

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อกรมทางหลวงชนบท.2552

2.6.3.6 ออกแบบการปลูกต้นไม้ที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิทัศน์ในแต่ละช่วง ดังนี้

1) เส้นทางผ่านชุมชนปลูกต้นไม้ตามแนวถนนหากมีพื้นที่เพียงพอ ส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการจัดระเบียบพื้นที่หน้าอาคารบ้านเรือนของประชาชน

2) เส้นทางผ่านพื้นที่เกษตรกรรมรักษามุมมองที่เปิดสู่พื้นที่เกษตรกรรม ปลูกต้นไม้ที่ลำต้นสูงให้ความรู้สึกโปร่งโล่ง

3) เส้นทางผ่านพื้นที่อ่างเก็บน้ำเก็บต้นไม้ใหญ่เดิมบริเวณริมน้ำเปิดมุมมองสู่อ่างเก็บน้ำ ปลูกต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาในลักษณะป่าธรรมชาติ หากมีพื้นที่ริมอ่างเก็บน้ำเพียงพอสามารถพัฒนากิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่น บริเวณปิกนิกบริเวณพักผ่อนทิวทัศน์ลานกิจกรรมริมน้ำ ทางเดินริมน้ำ และส่งเสริมให้เป็นจุดแวะท่องเที่ยวได้

4) เส้นทางผ่านพื้นที่โล่งว่างปลูกต้นไม้เสริมเพื่อสร้างความน่าสนใจโดยเลือกใช้ต้นไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ไม้ให้ดอกสีสวยงามตามฤดูกาล ไม้เขียวตลอดปีในลักษณะอุโมงค์ต้นไม้เป็นการสร้างความร่มรื่นและสวยงามแก่ผู้ใช้ทางเท้า โดยปกติริมทางเท้าจะมีพื้นที่ในการปลูกต้นไม้ค่อนข้างจำกัด เนื่องจากมักมีสิ่งก่อสร้างและระบบสาธารณูปโภคกีดขวาง พรรณไม้ที่เหมาะสม ควรมีทรงพุ่มที่ไม่กว้างมาก มีขนาดไม่ใหญ่และสูงจนเกินไป เติบโตช้า มีลำต้นเดี่ยว แตกกิ่งในระดับสูง ดอกมีกลิ่นหอม และมีสีสวยงาม ระบบรากไม่ลึกจนทำลายระบบน้ำประปาและระบบระบายน้ำใต้ผิวดิน ชนิดไม้ที่ควรปลูกตามริมทางเท้า ได้แก่ กั้นกรา ตะแบก ตะเคียนทอง พิกุล มะเกลือ สะเดา สารภี อินทนิลน้ำ อินทนิลบก

5) ควรเป็นพรรณไม้ที่ทนต่อสภาพมลพิษและฝุ่นละออง ความร้อน และความแห้งแล้ง อาจจะใช้ปลูกไม้ผลัดใบ ซึ่งปลูกได้ง่าย มีการเติบโตรวดเร็ว กิ่งก้านเหนียว ไม่เปราะหักง่าย ใบเล็กผอม ให้ดอกสวยงามและอยู่ได้นาน ไม่มีผลขนาดใหญ่ซึ่งจะหล่นจนก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้สัญจร และควรมีระบบรากลึก ไม่ทำลายพื้นผิวจราจร หากมีพื้นที่แคบควรเลือกพรรณไม้ที่มีขนาดเล็ก แต่หากมีพื้นที่กว้างควรเลือกพรรณไม้ที่มีเรือนยอดกว้างเพื่อให้เกิดร่มเงา และเสริมสร้างภูมิทัศน์ตลอดแนวสัญจร ชนิดไม้ที่ควรปลูกตามริมถนน ได้แก่ กระถิง ชี้เหล็ก ชี้เหล็กอเมริกา แคแสด ตะแบก ตะเคียนทอง ประดู่ ปับ พะยอม พิกุล มะเกลือ มะขาม มะฮอกกานี สะเดา เสลา สารภี อินทนิลน้ำ อินทนิลบก และอินทรีชิต

รูปที่ 2.11 แสดงตัวอย่างพันธุ์ไม้ตามริมทางเท้า

รูปที่ 2.12 แสดงตัวอย่างพันธุ์ไม้ตามริมถนนและเกาะกลางถนน

2.6.4 การติดตั้งป้ายบอกทาง

2.6.4.1 ติดตั้งป้ายบอกทางที่ได้รับการออกแบบตามมาตรฐานของกรมทางหลวง ริมถนน ในเขตทางทุกระยะ 500 ม. (รายละเอียดป้ายคูมาตรฐานการออกแบบป้ายเพื่อการท่องเที่ยวในหัวข้อถัดไป

2.6.4.2 ติดตั้งป้ายบอกทางให้เห็นได้เด่นชัดก่อนถึงทางเลี้ยว ทางข้าม ทางแยก ประมาณ 500 เมตรตามข้อกำหนดของกรมทางหลวง

2.6.5 การจัดระเบียบป้ายโฆษณา

ป้ายโฆษณาสามารถทำลายทัศนียภาพที่สวยงามของเส้นทางและเป็นส่วนหนึ่งในการเกิดอุบัติเหตุได้ในกรณีที่มีรูปแบบและการติดตั้งในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม ซึ่งต้องได้รับการควบคุม ในบางพื้นที่ จะมีการกำหนดว่าไม่อนุญาตให้ติดตั้งป้ายใดๆในบริเวณที่สามารถมองเห็นได้จากถนนยกเว้นประกาศของทางราชการและรัฐวิสาหกิจป้ายขององค์กรศาสนาป้ายโครงการอสังหาริมทรัพย์พื้นที่การค้าหรืออุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ตามเส้นทาง

2.6.5.1 ป้ายที่เป็นมลภาวะทางสายตา ได้แก่

- 1) ป้ายที่ติดตั้งในระยะต่ำกว่า 50 ม.จากเขตทางพิเศษเขตทางรถไฟเส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจสายหลักเส้นทางคมนาคมที่มีภูมิทัศน์สวยงามและมีระบบนิเวศเฉพาะและจากริมแม่น้ำ
- 2) ป้ายที่ติดตั้งภายในระยะต่ำกว่า 500 ม.จากทางร่วมทางแยกวงเวียนทางโค้งและที่คับขันตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522
- 3) ป้ายที่บดบังภูมิทัศน์หรือทำให้เกิดมลภาวะทางสายตาหรือบังแดดบังลมและคลื่นสัญญาณ

2.6.5.2 แนวทางในการจัดระเบียบป้ายโฆษณา ลดขนาดจำนวนและความสูงของป้ายและโครงป้ายทุกประเภท

- 1) กำหนดพื้นที่ห้ามติดตั้งป้ายให้ชัดเจนโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แหล่งศิลปกรรมแหล่งธรรมชาติสถานที่สำคัญทางศาสนาและบริเวณเส้นทางคมนาคมสายหลักเส้นทางที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเส้นทางที่มีภูมิทัศน์สวยงามและเส้นทางที่มีระบบนิเวศเฉพาะหรือเปราะบางเพื่อป้องกันมลภาวะทางสายตาและความปลอดภัย
- 2) กำหนดรูปแบบขนาดวัสดุและความสูงเหนือระดับพื้นดินที่อนุญาตให้ติดตั้งป้ายและโครงป้ายเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยความสวยงามและความปลอดภัย
- 3) กำหนดระยะห่างระหว่างป้ายเพื่อป้องกันการติดตั้งป้ายทับซ้อนหรือการตั้งซ้อนเรียงหลายชั้นเพื่อลดความหนาแน่นของป้ายและป้องกันไม่ให้มีการติดตั้งป้ายรกรุงรังไม่เป็นระเบียบทั้งในเขตเมืองตามทางแยกบริเวณเส้นทางคมนาคมสายหลักรวมทั้งพื้นที่นอกเมืองและพื้นที่ชนบทที่มีคุณค่าทางทิวทัศน์ด้วย
- 4) ให้ติดตั้งป้ายโฆษณาได้เฉพาะในพื้นที่ที่มีธุรกิจนั้นอยู่เท่านั้นเช่นป้ายร้านค้าป้ายขายของที่ตั้งหน้าร้านหรือในเขตพื้นที่ของตนเองโดยมีระยะห่างจากเส้นทางท่องเที่ยวไม่ล้ำเข้ามาในเขตทาง

2.6.6 การออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์อื่นๆ

2.6.6.1 อาจเน้นพื้นที่ด้วยการทาสีตกแต่งหรือเปลี่ยนวัสดุพื้นบริเวณทางข้าม ทางลอดทางแยก

2.6.6.2 ตกแต่งโครงสร้างทางข้ามให้มีพื้นผิวที่ดูเป็นธรรมชาติและกลมกลืนกับทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมโดยอาจใช้หินธรรมชาติหรือใช้คอนกรีตทำสีลดสายรุปร่างหรือผิวสัมผัสให้ดูกลมกลืนกับบริบทของพื้นที่หากมีพื้นที่ข้างทางมากพออาจใช้เนินดินประกอบกับโครงสร้างหรือใช้พืชพรรณพื้นถิ่นร่วมด้วยเพื่อสร้างความกลมกลืนต่อเนื่องของมุมมองและบรรยากาศที่ดีของเส้นทาง

2.6.7 มาตรฐานการออกแบบป้ายเพื่อการท่องเที่ยว

ป้ายเพื่อการท่องเที่ยวที่ใช้ในพื้นที่สามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป้ายบอกทาง (Direction Sign) ซึ่งมีทั้งป้ายบอกทางตรง ป้ายบอกทางแยก และป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว (Information Sign) ซึ่งมีทั้งป้ายทางตั้งและป้ายทางนอน

2.6.7.1 ป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยว (Direction Sign)

จากการทบทวนข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องในเรื่องของป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยวที่ติดตั้งริมทางหลวงและทางหลวงชนบท ตามคู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1 ฉบับปี พ.ศ.2531 ของสำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคมสามารถสรุปได้ว่า

1) ป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยวแบบที่ 1 คือ ป้ายบอกทางติดตั้งริมถนนของกรมทางหลวงและกรมทางหลวงชนบท ใช้รูปแบบป้ายตามมาตรฐานป้ายแสดงสถานที่แหล่งท่องเที่ยวในคู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1 ฉบับปี พ.ศ.2531 สำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม ทั้งในเรื่องของขนาด ความสูง สีสีนของป้าย (สีน้ำเงิน) และตัวหนังสือ (สีขาว) โดยปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของป้ายและรูปสัญลักษณ์เพื่อให้เข้ากับเส้นทางที่นำเสนอ และให้กรมทางหลวงเป็นผู้อนุมัติรูปแบบป้ายก่อนการนำไปติดตั้ง

2) ป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยวแบบที่ 2 คือ ป้ายบอกทางติดตั้งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเอกชน รัฐ ชุมชน ออกแบบป้ายโดยใช้สัญลักษณ์และสีตามที่กำหนดในแต่ละเส้นทาง ซึ่งเป็นสีมาตรฐานที่ใช้ทั่วไปตามป้ายจราจรเพื่อให้เห็นตัวหนังสือได้ในระยะไกล ระบุชื่อแหล่งท่องเที่ยว ระยะทางเป็นกิโลเมตร

2.6.7.2 สำหรับป้ายบอกทางติดตั้งริมถนนของกรมทางหลวงและกรมทางหลวงชนบทมีข้อกำหนดในการออกแบบ ดังนี้

1) ป้ายแสดงสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ กิจกรรมและแหล่งชุมชน

- เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- พื้นป้ายสีน้ำเงินมีความยาวเป็นด้านตั้ง
- ภาพสัญลักษณ์แสดงถึงธรรมชาติที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสีน้ำเงิน บรรจุในกรอบหน้าต่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีพื้นป้ายสีขาว
- มีข้อความภาษาไทยและภาษาอังกฤษสีขาวระบุชื่อสถานที่ท่องเที่ยวได้ภาพ
- สัญลักษณ์ และมีตัวเลขหรือเครื่องหมายเพื่อแสดงถึงระยะทางหรือทิศทางที่ชี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยว
- ติดตั้งป้ายชี้ทางก่อนถึงทางแยกที่ทางหลวงตัดกันประมาณ 500 ม.-1 กม. ขอบป้ายห่างจากผิวจราจรไม่น้อยกว่า 0.60 ม.

2) ความสูงของขอบป้ายด้านล่างจากขอบผิวจราจรตามมาตรฐานการติดตั้งป้ายของกรมทางหลวง ดังนี้

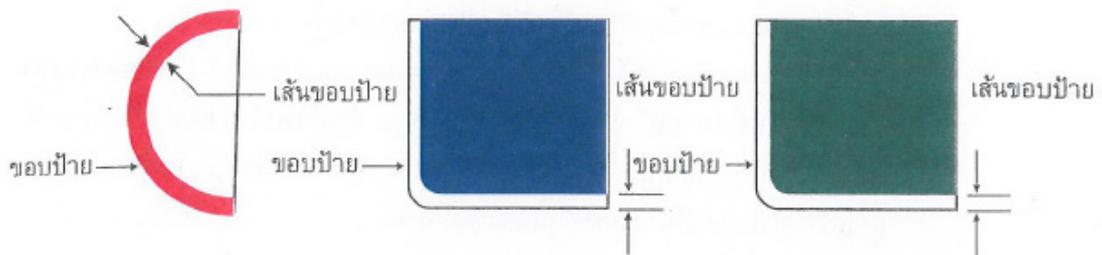
- ป้ายจราจรติดตั้งข้างทางนอกเมือง ต้องสูงอย่างน้อย 1.50 ม. ถ้าติดตั้งป้ายในแนวตั้งเกิน 1 ป้ายบนที่เดียวกัน ต้องให้ส่วนล่างสุดของป้ายล่างสุดสูงจากขอบผิวจราจรไม่น้อยกว่า 1.20 ม.
- ป้ายที่ติดตั้งในเมือง บนทางหลวงพิเศษหรือในที่ซึ่งคาดว่าอาจจะมีสิ่งกีดขวางระดับสายตา ส่วนล่างของป้ายอันล่างสุดที่เป็นป้ายเดียวหรือเกิน 1 ป้ายที่ติดตั้งบนที่เดียวกันต้องสูงจากผิวจราจรไม่น้อยกว่า 2.00 ม. ในกรณีติดตั้งป้ายตรงเสาไฟจราจร ให้ติดตั้งข้างใต้สัญญาณไฟจราจรได้
- ก่อนการติดตั้งป้ายให้ขออนุญาตกรมทางหลวงเพื่อพิจารณาเป็นรายๆ ไป

	ขนาดที่	รหัส	สัดส่วน	หน้าต่าง จตุรัส กว้าง x ยาว	ความสูงของตัวอักษร				ความสูง ของ ตัวเลข ชุด E
					ภาษาไทย		ภาษาอังกฤษ		
					บรรทัด				
					บน	ล่าง	บน	ล่าง	
1, 2, 3	3-85-90	90 x 120	60 x 60	10	5	5	5	10	

รูปที่ 2.13 ตัวอย่างป้ายแสดงสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ กิจกรรมและแหล่งชุมชน และขนาดของป้ายและตัวอักษร

ที่มา : จาก คู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1

โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวงกระทรวงคมนาคม.2531

ส่วนที่แคบที่สุด ของป้าย	ป้ายบังกับเส้น ขอบป้าย	เส้นขอบป้าย	รัศมีมุมป้าย		รัศมีภายนอกของ เส้นขอบป้าย	
			ทั่วไป	ป้ายหมายเลข ทางหลวง	ทั่วไป	ป้ายหมายเลข ทางหลวง
30	-	1.00	1.50	-	1.50	-
45	-	1.50	2.25	9	2.25	9
60	4	2.00	3.00	12	3.00	12
75	5	2.50	3.75	15	3.75	15
90	6	3.00	4.50	-	4.50	-
105	-	3.50	5.25	-	5.25	-
120	-	4.00	ไม่ตัดมุม	-	15.00	-

รูปที่ 2.14 มาตรฐานเส้นขอบป้ายสำหรับป้ายจราจรที่มีขนาดที่ใช้กันทั่วไป (เซนติเมตร)

ที่มา : จาก คู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1

โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวงกระทรวงคมนาคม.2531

3) ป้ายรวมแหล่งท่องเที่ยว

- เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- พื้นป้ายสีน้ำเงินเส้นขอบป้ายสีขาว มีเส้นขีดกลางคั่นสีขาวระหว่างชื่อแหล่งท่องเที่ยว ขนาดความกว้างของเส้นขีดกลางจะต้องเท่ากัน หรือประมาณเท่ากับความกว้างของเส้นขอบป้าย
- ช่องบนสุดของป้ายจะมีข้อความว่า “แหล่งท่องเที่ยว” มีภาษาอังกฤษอยู่
- ข้างล่างมีข้อความว่า “TOURIST ATTRACTION” และมีสัญลักษณ์รูปตัว ‘i’ แสดงที่รวมแหล่งท่องเที่ยวสีขาวอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมที่มีพื้นสีขาวอยู่ด้านหนึ่ง
- ชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์และศาสนสถาน ให้ใช้สัญลักษณ์สีน้ำตาล
- ความกว้างของป้ายขึ้นอยู่กับจำนวนสถานที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่จะกำหนดไว้ในแผ่นป้าย โดยทั่วไปจะไม่เกิน 6 แห่ง
- ความยาวของป้ายไม่น้อยกว่า 180 ซม. และสามารถเพิ่มความยาวได้ครั้งละ 5 ซม. เพื่อให้ได้ระยะห่างตามมาตรฐานที่กำหนดไว้
- ให้ใช้เฉพาะเมื่อมีแหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แหล่งอยู่ใกล้กันหรือไปในทิศทางเดียวกัน
- ให้ติดตั้งป้ายก่อนถึงทางแยกประมาณ 500 ม.โดยจัดให้มีบริเวณสำหรับหยุดรถเพื่ออ่านป้ายดังกล่าว
- ให้ออกแบบป้ายสามารถอ่านได้ในระยะ 50 ม.
- ให้เรียงลำดับซ้ายจากระยะทางใกล้ไปหาไกล
- ก่อนถึงบริเวณปากทางที่แยกเข้าสถานที่ท่องเที่ยว ควรติดตั้งป้ายชี้ทางประกบกันให้เห็นได้ทั้ง 2 ทิศทาง เพื่อเน้นให้ผู้ขับขี่เห็นได้ชัดเจน เพื่อให้สามารถไปยังจุดหมายที่ต้องการได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2.8 แสดงตัวอย่างป้ายรวมแหล่งท่องเที่ยว ขนาดของป้ายและตัวอักษร

ขนาดของป้าย	รหัส	สัดส่วน	ความสูงของตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษช่องบนสุด		ความสูงของตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษช่อง 2 ลงมา		สัดส่วนของกรอบรูปสัญลักษณ์กว้าง x ยาว
ทุกขนาด	3-85/1 *ความกว้าง	**ความยาว x ความกว้าง	10 ก	10D	10 ก	10D	30 x 30

ที่มา : จาก คู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1

โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวงกระทรวงคมนาคม.2531

4) ป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว (Information Sign)

- ออกแบบป้ายโดยใช้สัญลักษณ์และสีตามที่กำหนดในแต่ละเส้นทาง เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกัน
- รูปแบบป้ายมีทั้งป้ายแนวตั้งและป้ายแนวนอน ระบุชื่อแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและแผนที่เส้นทาง โดยมีตัวอักษรทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ มีขนาดและรูปแบบดังแสดงในแบบเบื้องต้น
- ติดตั้งป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวบริเวณที่เป็นจุดรวมคน ที่เห็นได้ชัดเจน

5) ป้ายแสดงสถานที่ท่องเที่ยวโบราณทางประวัติศาสตร์และศาสนา

- เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- พื้นป้ายสีขาวมีความยาวเป็นด้านตั้ง
- ภาพสัญลักษณ์สีขาวแสดงถึงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนาบรรจุอยู่ในกรอบรูปหน้าต่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีพื้นป้ายสีน้ำตาล
- มีข้อความภาษาไทยและภาษาอังกฤษสีน้ำตาลระบุชื่อสถานที่ของโบราณสถานที่ภาพสัญลักษณ์ และมีตัวเลขหรือเครื่องหมายเพื่อแสดงถึงระยะทางหรือทิศทางไปสู่สถานที่ของโบราณสถานอยู่ใต้สุด
- ติดตั้งป้ายชี้ทางก่อนถึงทางแยก ที่ทางหลวงตัดกันประมาณ 500 ม. - 1 กม. ขอบป้ายห่างจากผิวจราจรไม่น้อยกว่า 0.60 ม.
- ความสูงของขอบป้ายด้านล่างจากขอบผิวจราจรตามมาตรฐานการติดตั้งป้ายของกรมทางหลวงดังนี้
- ป้ายจราจรติดตั้งข้างทางนอกเมือง ต้องสูงอย่างน้อย 1.50 ม. ถ้าติดตั้งป้ายในแนวตั้งเกิน 1 ป้ายบนที่เดียวกัน ต้องให้ส่วนล่างสุดของป้ายล่างสุด สูงจากขอบผิวจราจรไม่น้อยกว่า 1.20 ม.
- ป้ายที่ติดตั้งในเมือง บนทางหลวงพิเศษหรือในที่ซึ่งคาดว่าอาจจะมีสิ่งกีดขวางระดับสายตา ส่วนล่างของป้ายอันล่างสุดที่เป็นป้ายเดียวหรือเกิน 1 ป้ายที่ติดตั้งบนที่เดียวกันต้องสูงจากผิวจราจรไม่น้อยกว่า 2.00 ม. ในกรณีที่ติดตั้งป้ายตรงเสาไฟจราจร ให้ติดตั้งข้างใต้สัญญาณไฟจราจรได้
- โบราณสถานที่อยู่ชิดเขตทางหลวงหรือแยกออกจากทางหลวงให้ติดตั้งป้าย ก ที่ระยะ 1 กม. ก่อนถึงสถานที่โบราณสถานหรือทางที่แยกจากทางหลวง และติดตั้งป้าย ข ที่ระยะ 60 ม. ก่อนถึงจุดเลี้ยวสู่โบราณสถานหรือแยกทางหลวงไป

ก

ข

ขนาดที่	รหัส	สัดส่วน	หน้าต่า จตุรัส กว้าง x ยาว	ความสูงของตัวอักษร				ความสูง ของ ตัวเลข ชุด E
				ภาษาไทย		ภาษาอังกฤษ		
				บรรทัด				
				บน	ล่าง	บน	ล่าง	
1, 2, 3	3-86-90	90 x 120	60 x 60	10	5	5	5	10
	3-87-90	90 x 120	60 x 60	10	-	5	-	-
	3-88-90	90 x 120	60 x 60	10	-	5	-	-

รูปที่ 2.15 แสดงตัวอย่างป้ายแสดงสถานที่ท่องเที่ยวโบราณทางประวัติศาสตร์และศาสนา
ขนาดของป้ายและตัวอักษร

ที่มา : จาก คู่มือเครื่องหมายควบคุมการจราจร ภาค 1
โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผล กรมทางหลวงกระทรวงคมนาคม.2531

2.6.8 มาตรฐานการออกแบบสถาปัตยกรรม

2.6.8.1 รูปแบบอาคาร ออกแบบอาคารให้ส่งเสริมภาพลักษณ์ของเมืองตามแนวคิดที่เสนอในแบบเบื้องต้น โดยคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ทำเลที่ตั้ง การเข้าถึง พฤติกรรมการใช้งานของคนตามหลักวิชาชีพสถาปัตยกรรมและถูกต้องตามกฎหมายข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเลือกใช้รูปแบบที่ก่อสร้างง่าย ดูแลรักษาง่าย มีแนวทางการออกแบบอาคาร ดังนี้

- ออกแบบให้อาคารระบายอากาศและความร้อนได้ดี เน้นการใช้พลังงานธรรมชาติ โดยการหันทิศทางของอาคารให้รับแสงธรรมชาติและลมธรรมชาติพัดผ่าน
- เลือกใช้วัสดุรอบอาคาร ทั้งผนัง หลังคา หน้าต่าง ที่มีคุณสมบัติเป็นฉนวน ป้องกันความร้อน เช่น การใช้ช่องแสงเพดาน การใช้ฉนวนกันความร้อนที่หลังคา การใช้กระจกหน้าต่างอาคารแบบพิเศษ
- ออกแบบระบบปรับอากาศและระบบแสงสว่างที่ใช้ภายในอาคารที่แตกต่างจากอาคารทั่วไป คือ ใช้เครื่องปรับอากาศขนาดเล็กกลางและหยัดไฟ ลดจำนวนหลอดไฟแสงสว่างและเลือกใช้ไฟฟ้าแสงสว่างชนิดประหยัดไฟ (หลอดคอมแพคฟลูออเรสเซนต์หรือหลอดตะเกียบ และหลอดฟลูออเรสเซนต์หรือหลอดคอมแพคประหยัดไฟ)

2.6.8.2 โครงสร้างอาคารและวัสดุอาคาร เลือกใช้โครงสร้างอาคารและวัสดุพื้น ผนัง หลังคา ประตู - หน้าต่างที่คงทน แข็งแรง โดยเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ดังนี้

1) อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว จุดบริการนักท่องเที่ยวหรือซุ้มประชาสัมพันธ์
ห้องน้ำสาธารณะ ร้านค้า

โครงสร้างอาคาร	:	เลือกใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อความคงทนแข็งแรง
วัสดุพื้น	:	พื้นภายในใช้กระเบื้องแกรนิตโตหรือเทียบเท่า เฉพาะร้านค้า ใช้ซีเมนต์ขัดเรียบหรือเทียบเท่า พื้นภายนอกอาคารต้องไม่ลื่น ไม่ขรุขระมาก
วัสดุผนัง	:	เลือกใช้คอนกรีตมวลเบา ฉาบเรียบทาสี หรือเทียบเท่า
วัสดุประตู-หน้าต่าง	:	เลือกใช้วงกบอลูมิเนียมและหน้าต่างที่เป็นกระจกแบบพิเศษหรือเทียบเท่าเฉพาะร้านค้าใช้ประตูบานเหล็ก
วัสดุหลังคา	:	เลือกใช้โครงเหล็กเมทัลชีทที่สามารถตัดโค้งได้ และระแนงบังแดดอลูมิเนียมหรือเทียบเท่า
ข้อเสนออื่นๆ	:	ทาสีวัสดุในบางบริเวณตามสีที่กำหนดในแต่ละเส้นทาง ข

2) ศาลาพักผ่อน

โครงสร้างฐานราก	:	เลือกใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก
โครงสร้างศาลา	:	เลือกใช้เสาเหล็กประกบไม้เทียม
วัสดุพื้น	:	เลือกใช้พื้นไม้สังเคราะห์ไฟเบอร์ซีเมนต์ หรือเทียบเท่า
วัสดุหลังคา	:	เลือกใช้วัสดุสำเร็จรูป

2.6.8.3 ระบบต่างๆ ภายในอาคารวางแผนและติดตั้งระบบที่จำเป็นภายในอาคาร ดังนี้

- 1) ระบบไฟฟ้าออกแบบให้มีแสงสว่างที่เพียงพอต่อการใช้งานในแต่ละบริเวณ โดยในช่วงกลางวันอาจเน้นการใช้พลังงานจากแสงธรรมชาติเป็นหลัก
- 2) ระบบเครื่องปรับอากาศ ออกแบบให้ใช้ระบบเครื่องปรับอากาศเฉพาะอาคาร เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นอาคารขนาดกลาง โดยติดตั้งในตำแหน่งที่เหมาะสม
- 3) ระบบสุขาภิบาลประปา บำบัดน้ำเสียออกแบบให้สามารถเชื่อมต่อกับระบบ สาธารณูปโภคโดยรอบได้อย่างเหมาะสม
- 4) ระบบป้องกันอัคคีภัยออกแบบให้มีระบบป้องกันอัคคีภัยในอาคารศูนย์บริการ นักท่องเที่ยวและจุดบริการนักท่องเที่ยว (ซุ้มประชาสัมพันธ์) ที่เหมาะสม

2.6.9 การออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อทุกคน (Universal Design)

ในการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์นั้น มีทั้งงานออกแบบสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม ทางเดินเท้า ทางจักรยาน อุปกรณ์ประกอบถนน รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับ นักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องคำนึงแนวทางการออกแบบเพื่อทุกคนให้ครอบคลุมทุกด้านตามหลักการ และประเภทของงานออกแบบ ดังนี้

2.6.9.1 หลักการสำคัญของการออกแบบเพื่อทุกคน

- 1) ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์ (Equitable Use) : ทุกคนในสังคมสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกได้อย่างเสมอภาค
- 2) มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน (Flexible Use) : อุปกรณ์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกควรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นต่อการใช้งานทั้งผู้ที่ถนัดมือซ้ายและมือขวา หรือสามารถปรับรูปแบบตามความสูงได้
- 3) ใช้งานแสนสะดวก ปลอดภัยสวยงาม (Simple and Intuitive Use) : ใช้งานได้ง่ายโดยไม่คำนึงถึงผู้ใช้ว่ามีความรู้ระดับใด หรือมีประสบการณ์ในการใช้งานหรือไม่สื่อความหมายเป็นที่เข้าใจ (Perceptible Information) : ครรมีสัญลักษณ์สื่อให้คนพิการเข้าใจความหมายได้
- 4) การออกแบบที่ป้องกันความผิดพลาดได้ (Tolerance for Error) : การออกแบบควรลดอันตรายหรืออุบัติเหตุต่างๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้โดยไม่ตั้งใจ
- 5) ช่วยผ่อนแรงได้ (Low Physical Effort) : การออกแบบควรสะดวกต่อการใช้งาน ไม่ต้องออกแรงมาก และเปิด-ปิดได้ง่าย
- 6) มีพื้นที่และขนาดที่เหมาะสมในการเข้าถึงและใช้ได้ (Size and Space for Approach and Use) : การออกแบบควรคำนึงถึงความกว้าง ขนาด และพื้นที่ว่าง ในการใช้งานเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

2.6.9.2 การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สาธารณะ

1) ทางเข้าอาคารและพื้นที่หน้าทางเข้า ควรอยู่ใกล้ที่จอดรถ ทางสัญจรหรือบริเวณจุดเปลี่ยนรถ และบริเวณที่ประตูเปิดออกสู่พื้นที่ด้านนอกควรจัดพื้นที่กว้างอย่างน้อย 150 x 150 ซม. และมีระดับพื้นภายในภายนอกที่เท่ากัน

2) บันได สำหรับบันไดควรจัดเตรียมทางลาดหรือลิฟท์เพื่อคนพิการ และควรจัดให้อยู่ในตำแหน่งเดียวกันหรือสอดคล้องกันทุกชั้น ไม่ควรใช้บันไดเวียน มีป้ายและสัญลักษณ์บอกทิศทาง และหมายเลขชั้นอาคาร ที่สามารถเข้าใจความหมายได้ ส่วนอุปกรณ์หรือราวราวจับควรเรียบกลม

3) ทางลาด ต้องไม่เป็นทางโค้ง พื้นผิวเรียบ ไม่ลื่น รับน้ำหนักได้อย่างน้อย 300 กิโลกรัมต่อตารางเมตร โดยมี 3 รูปแบบ คือ ทางลาดที่เป็นทางตรงหรือ 180 องศา ทางลาดแบบ 90 องศา และทางลาดรูปตัวยู (U) นอกจากนี้ยังรวมถึง ราวจับทางลาด พื้นผิวทางลาด ป้าย และพื้นผิวต่างสัมผัสเตือนด้วย

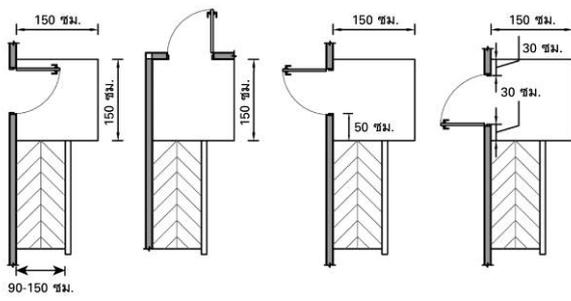
4) ห้องน้ำสาธารณะ ควรจัดให้อยู่บริเวณเดียวกันกับห้องน้ำสำหรับคนทั่วไป หรือระยะใกล้ เข้าถึงสะดวก โดยต้องมีองค์ประกอบสำคัญ คือ พื้นที่ว่างภายใน เส้นผ่านศูนย์กลางอย่างน้อย 150 ซม. ประตูห้องน้ำกว้างน้อย 90 ซม. อ่างล้างมือพร้อมก๊อกน้ำแบบก้านโยกหรือแบบอัตโนมัติ โถส้วมชนิดนั่งราบที่มีถังพักน้ำเพื่อใช้เป็นพนักพิงหลัง โถปัสสาวะชายที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางอย่างน้อย 150 ซม. ป้ายสัญลักษณ์ควรมีอักษรเบรลล์กำกับแยกแยะห้องน้ำชายหรือหญิง มีอุปกรณ์และสัญญาณเตือนภัย

5) โຕ้ะหรือเคาน์เตอร์ประชาสัมพันธ์ ความสูงของโຕ้ะหรือเคาน์เตอร์ที่เปิดให้บริการสอบถามข้อมูลควรมีความสูงที่เก้าอี้เข็นคนพิการสามารถเข้าถึงได้

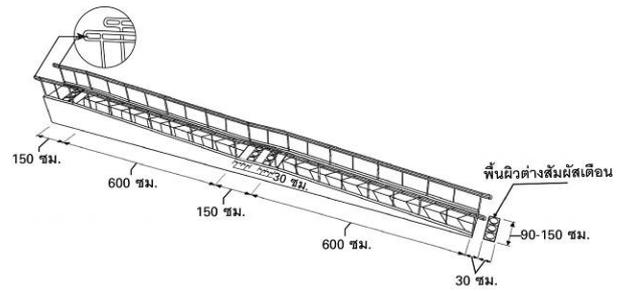
6) พื้นที่หนีภัยสำหรับคนพิการ พื้นที่หนีภัยสำหรับคนพิการควรมีพื้นที่โล่งและกว้างเพียงพอเพื่อสะดวกในการอพยพหนีภัย เป็นบริเวณที่สามารถหนีไปอย่างน้อย 2 ซม. และสัญลักษณ์และป้ายบอกทางหนีไฟและหมายเลขชั้นอย่างชัดเจน

7) ที่จอดรถสำหรับคนพิการ ตั้งอยู่ในตำแหน่งใกล้ตัวอาคารหรืออยู่ในลำดับแรกของลานจอดรถ ควรอยู่ตำแหน่งเดียวกับอาคารและมีหลังคาคลุมตลอดเพื่อให้สามารถเข้าสู่ตัวอาคารได้สะดวกและปลอดภัย

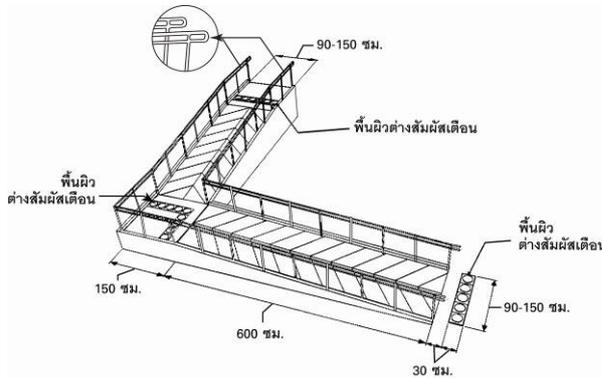
8) อุปกรณ์ประกอบถนน ได้แก่ ม้านั่ง ถังขยะ แท่นกدنน้ำดื่ม ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสรีระของทุกคนและสภาพร่างกาย

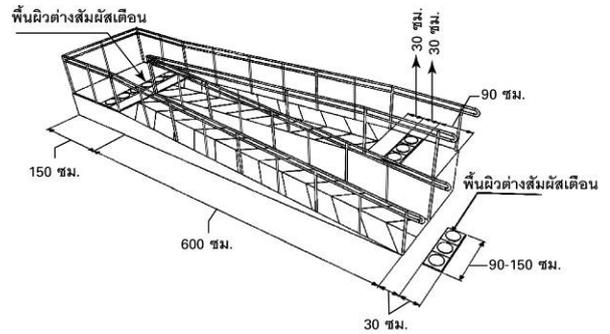
พื้นที่ทางเข้าอาคาร

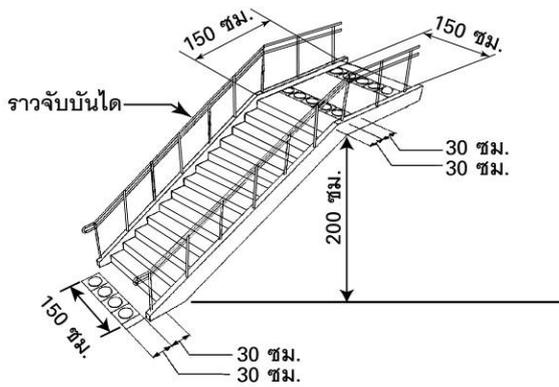
ทางลาด 180 องศา

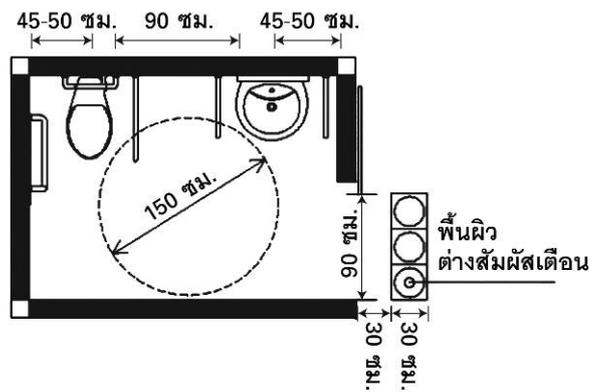
ทางลาด 90 องศา

ทางลาดรูปตัวยู (U)

บันได

ห้องน้ำ

รูปที่ 2.16 แสดงตัวอย่างของการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สาธารณะ
 ที่มา : จาก คู่มือสื่อความรู้เพื่อประชาชนในการออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ
 ในระดับสากลตามหลัก Universal Design. โดย สำนักงานโยธา กรุงเทพมหานคร

2.6.9.3 การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่การค้า

- 1) ทางเข้าและประตูทางเข้า มีความกว้างอย่างน้อย 150 ซม. ไม่ควรธรณีประตูหรือพื้นต่างระดับ ประตูเปิด-ปิดอัตโนมัติและเปิดค้างได้นานป้องกันประตูหนีบผู้ที่เคลื่อนไหวช้า
- 2) ห้องน้ำสำหรับคนพิการ อยู่ในตำแหน่งที่เข้าถึงสะดวก ขนาดของห้องน้ำและอุปกรณ์เช่นเดียวกับห้องน้ำสาธารณะ แต่อาจต้องเพิ่มบริเวณที่เปลี่ยนผ้าอ้อมสำหรับเด็ก
- 3) ทางสัญจรภายในพื้นที่การค้า ทางสัญจรที่เหมาะสมแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ทางสัญจรในทิศทางเดียว ทางสัญจรสำหรับบุคคลทั่วไปและเก้าอี้เข็นคนพิการสามารถสวนกันได้ ทางสัญจรสำหรับเก้าอี้คนพิการ 2 คันสามารถสวนกันได้ และทางสัญจรสำหรับบุคคลทั่วไปและรถเข็นคนพิการที่มีทิศทางในการสัญจรมากกว่า 2 ทิศทาง
- 4) ลิฟท์โดยสาร มีความกว้างอย่างน้อย 90 ซม. พร้อมติดตั้งระบบแสง (Sensor) เพื่อช่วยป้องกันประตูหนีบ ตัวลิฟท์มีขนาดไม่น้อยกว่า 110 x 140 ซม. มีราวจับภายในลิฟท์ พร้อมปุ่มกดอักษรเบรลล์

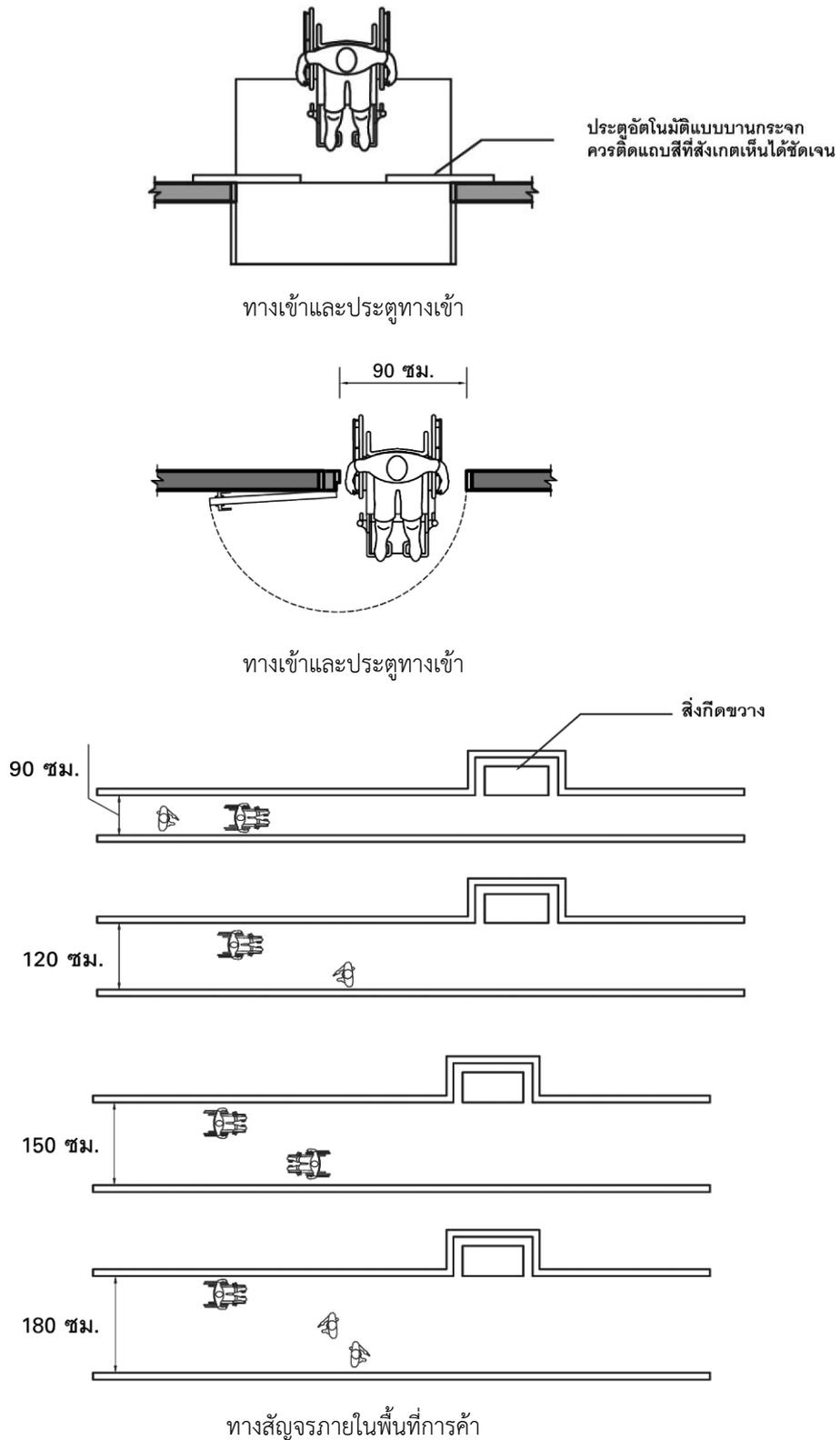
ห้องน้ำคนพิการ

สัญญาณเตือนเหตุฉุกเฉินภายในห้องน้ำ

รูปที่ 2.17 แสดงตัวอย่างของการออกแบบห้องน้ำสำหรับทุกคน

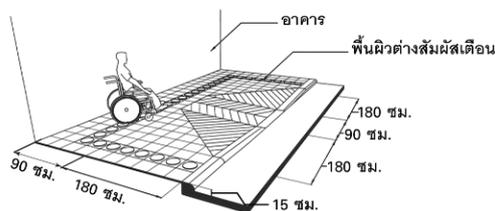
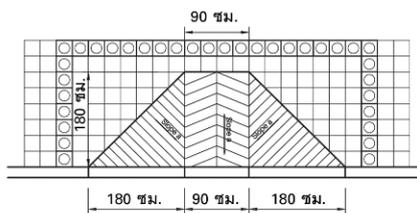
ที่มา : จาก คู่มือสื่อความรู้เพื่อประชาชนในการออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ ในระดับสากลตามหลัก Universal Design. โดย สำนักงานโยธา กรุงเทพมหานคร

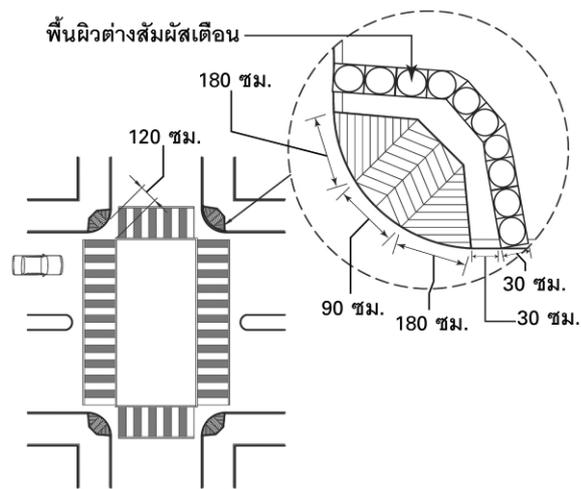
รูปที่ 2.18 แสดงตัวอย่างหลักเกณฑ์และขนาดของการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่การค้า
ที่มา : จาก คู่มือสื่อความรู้เพื่อประชาชนในการออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ
ในระดับสากลตามหลัก Universal Design. โดย สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร

2.6.9.4 การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สัญจร

- 1) ทางเท้าหรือทางสัญจร ไม่ควรมีสิ่งกีดขวาง และมีจุดพักสำหรับผู้ที่ใช้เก้าอี้คนพิการอยู่บริเวณข้างทาง จัดให้มีพื้นผิวต่างสัมผัสต่อเนื่องห่างจากสิ่งกีดขวางอย่างน้อย 30 ซม. โดยมีความกว้างของทางสัญจร 90 ซม. สำหรับการสัญจรทิศทางเดียว และ 150 ซม. สำหรับการสัญจร 2 ทิศทาง
- 2) ทางลาดขอบถนน บริเวณที่ถนนตัดผ่านทางเท้าต้องมีทางลาดขอบถนน กว้างอย่างน้อย 90 ซม. ไม่รวมทางลาดด้านข้างขอบถนนสูงไม่เกิน 15 ซม. และมีความลาดชันอย่างน้อย 1:12
- 3) ทางลาดบริเวณมุมถนน เป็นทางลาดที่ตัดขอบถนนลงไปโดยไม่มีขอบด้านข้าง โดยที่พื้นที่ปลายทางลาดส่วนที่ติดกับถนนควรเว้นระยะอย่างน้อย 120 ซม. และอยู่บริเวณทางข้ามถนน
- 4) ทางสำหรับคนเดินข้ามถนน ทางสำหรับคนเดินข้ามถนนที่มีคนพิการใช้อยู่เป็นประจำควรมีสัญญาณไฟที่ทำงานโดยกดปุ่มพร้อมป้ายบอกทาง สัญลักษณ์ภาษามือ ลำโพงขยายเสียง ไฟสัญญาณบอกให้ข้ามได้และห้ามข้าม
- 5) เสาไฟฟ้า บริเวณเสาไฟฟ้าให้ติดแถบสีโดยรอบ กว้างอย่างน้อย 30 ซม. สูงจากพื้น 140-160 ซม. เพื่อให้คนพิการและผู้สูงอายุสังเกตง่าย
- 6) ตู้ไปรษณีย์ ควรเพิ่มช่องใส่จดหมายสำหรับผู้ที่นั่งเก้าอี้เข็นคนพิการ สูงอย่างน้อย 90-120 ซม. และติดตั้งพื้นผิวต่างสัมผัสต่อเนื่องในระยะก่อนเดินถึงอย่างน้อย 60 ซม.
- 7) บริเวณพื้นที่ว่างใต้สะพานลอย ติดตั้งพื้นผิวต่างสัมผัสต่อเนื่อง ราวกัน หรือกระถางต้นไม้ ไม่ควรปล่อยให้โล่งเนื่องจากอาจเป็นอันตรายต่อผู้ที่มีความบกพร่องทางสายตา
- 8) ตู้โทรศัพท์สาธารณะและตู้บริการเงินด่วนสำหรับคนพิการ ควรคำนึงถึงการเข้าถึงของผู้ที่ใช้เก้าอี้เข็นคนพิการ และพื้นที่ด้านหน้าตู้โทรศัพท์จึงควรมีพื้นที่วัดจากเส้นผ่านศูนย์กลางอย่างน้อย 150 ซม. ปุ่มกดโทรศัพท์หรือตู้บริการเงินด่วนสำหรับคนพิการควรมีลักษณะเป็นตัวเลขและใช้อักษรเบรลล์กำกับ และมีระบบเสียง ช่องเสียงบัตร ช่องหยอดเหรียญมีความสูงจากพื้นที่ 80-110 ซม.

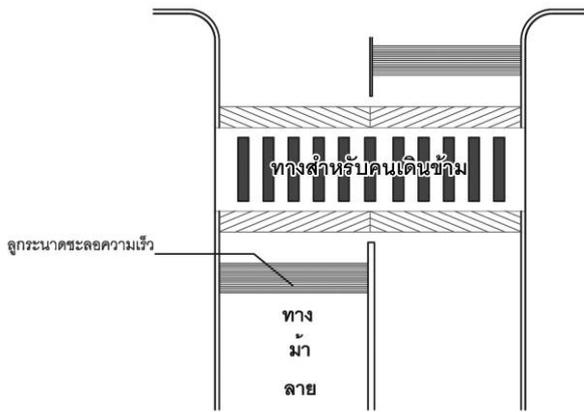
ทางลาดขอบถนน

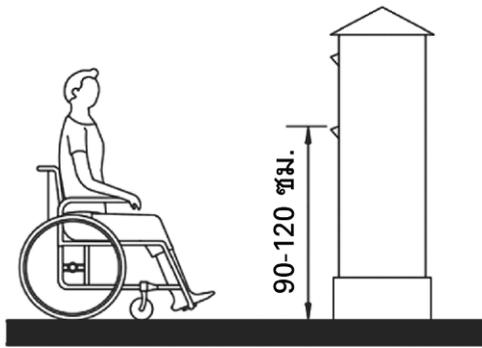
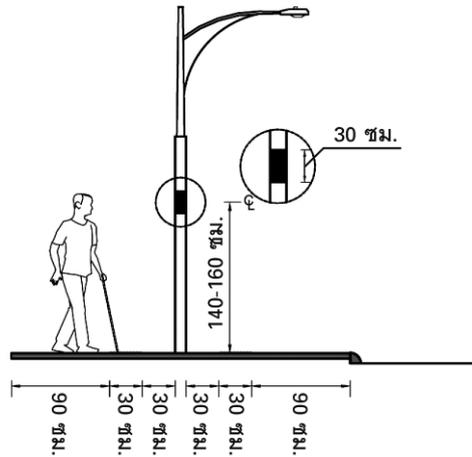
ทางลาดบริเวณมุมถนน

รูปที่ 2.19 แสดงตัวอย่างหลักเกณฑ์และขนาดของการออกแบบทางลาดขอบถนน

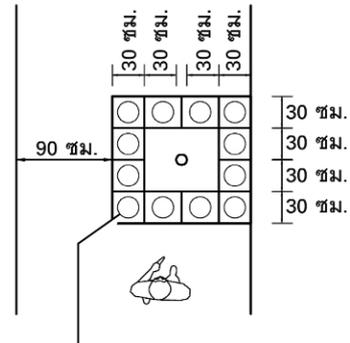
ที่มา : จาก คู่มือสื่อความรู้เพื่อประชาชนในการออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ ในระดับสากลตามหลัก Universal Design. โดย สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร

ทางสำหรับคนเดินข้ามถนน

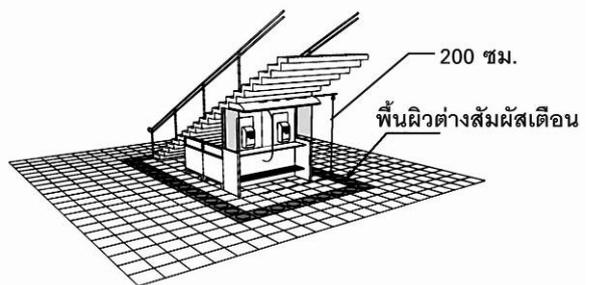
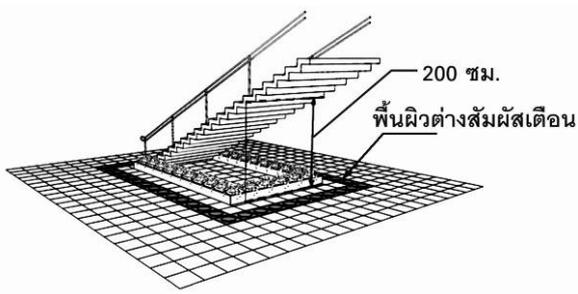

ตู้ไปรษณีย์

พื้นผิวต่างสัมผัสเตือน

เสาไฟฟ้า

พื้นที่ได้สะพานลอย

รูปที่ 2.20 แสดงตัวอย่างหลักเกณฑ์และขนาดของการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สัญจร
 ที่มา : จาก คู่มือสื่อความรู้เพื่อประชาชนในการออกแบบและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ
 ในระดับสากลตามหลัก Universal Design. โดย สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร

2.6.9.5 งานออกแบบองค์ประกอบทางด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก

นอกจากงานออกแบบตามที่กล่าวมาแล้วนั้น จะต้องมีการออกแบบองค์ประกอบทางส่วนอื่นๆ อีก ซึ่งก็มีความสำคัญและจำเป็นต่อการใช้งานทั้งในแง่ของความปลอดภัยและงานป้องกันและยึดอายุการใช้งานของถนนให้ยาวนานสืบต่อไป งานออกแบบในส่วนนี้มีดังนี้

1) งานออกแบบติดตั้งสัญญาณไฟ ป้ายจราจร งานออกแบบในส่วนนี้มีความสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากการออกแบบเส้นทางและการอธิบายการใช้เส้นทางให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถให้คนไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใดเห็นแล้วสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามกฎจราจรได้อย่างถูกต้องนั้นสามารถแสดงได้ด้วยสัญญาณป้ายจราจรทั่วไป ป้ายจราจรสามารถแบ่งออกได้ตามหน้าที่ได้เป็น 3 ประเภท คือ ป้ายบังคับ ป้ายเตือน และป้ายแนะนำ ดังนี้

- (1) ป้ายบังคับ เป็นป้ายซึ่งแสดงกฎจราจรเฉพาะที่นั้นๆ ใช้เพื่อบังคับและควบคุมการจราจร โดยป้ายบังคับจะมีผลบังคับตามกฎหมาย ส่วนสีของป้ายโดยทั่วไปใช้สีขาวเป็นพื้น เส้นของป้ายและเส้นขีดกลางใช้สีแดง และเครื่องหมาย สัญลักษณ์ ตัวเลข และตัวอักษรบนป้ายใช้สีดำยกเว้นป้ายห้ามจอดรถ ป้ายหยุด ป้ายสุดเขตบังคับสีจะแตกต่างออกไป
- (2) ป้ายเตือน เป็นป้ายเตือนผู้ขับขี่รถยนต์ถึงลักษณะและสภาพของถนนที่อาจเกิดอันตรายได้ หรือมีการบังคับควบคุมการจราจรข้างหน้าซึ่งควรระมัดระวัง ซึ่งสีของป้ายโดยทั่วไปใช้สีเหลืองเป็นสีพื้น เส้นขอบป้าย เครื่องหมาย สัญลักษณ์ ตัวเลขและตัวอักษรบนป้ายใช้สีดำยกเว้นป้ายเตือนระหว่างดำเนินการก่อสร้างหรือบำรุงทางจะใช้สีพื้นเป็นสีแสดแทนสีเหลือง
- (3) ป้ายแนะนำ เป็นป้ายที่ใช้เพื่อแนะนำเส้นทางให้ผู้ขับขี่ทางสามารถเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางได้ถูกต้อง สะดวกและปลอดภัย โดยทั่วไปป้ายแนะนำเส้นทางใช้สีเขียว (หรือสีขาว) เป็นสีพื้นและตัวอักษร ตัวเลข และสัญลักษณ์ใช้สีขาว (หรือสีดำ) สำหรับป้ายแสดงการบริการบนทางหลวงพิเศษให้ใช้ป้ายสีน้ำเงิน ตัวอักษรและสัญลักษณ์สีขาว แบบป้ายแนะนำที่สำคัญสำหรับทางหลวงพิเศษ มีดังนี้

- **ป้ายบอกจุดหมายปลายทาง**

- ป้ายแนะนำทางออกล่วงหน้า (Advance Guide Signs)
- ป้ายชี้ทางออก (Exit Direction Sign)
- ป้ายจุดแยก (Gore Signs)
- ป้ายทางออก (Exit)
- ป้ายแขวนสูง (Overhead Sign)
- ป้ายข้างทาง (Overhang หรือ Maptype Sign)

- **ป้ายเลขทางแยก**

- ป้ายหมายเลขทางหลวง
- ป้ายบอกระยะทาง (Distance Sign)

- **ป้ายบนทางต่อเชื่อม (Ramp Sign)**

- ป้ายบอกจุดหมายปลายทาง

- **ป้ายบนทางตัด (Destination Sign)**

- ป้ายทางแยก (Junction Sign)
- ป้ายจุดหมายเลขทางหลวง (Route Markers Trailblazers)
- ป้ายบอกจุดหมายปลายทาง (Destination Sign)

2) ในส่วนของรูปร่างของป้ายจราจรนั้นก็สามารถจำแนกชนิดและประเภทของป้ายได้เช่นกัน โดยรูปร่างของป้ายจราจรโดยทั่วไปเป็นดังนี้

รูปแปดเหลี่ยม (Octagon Shape) ใช้เฉพาะป้ายหยุด

รูปสามเหลี่ยมด้านเท่า (Equilateral Triangle Shape) ใช้เฉพาะป้ายให้ทาง

รูปกลม (Round Shape) ใช้เฉพาะป้ายบังคับ

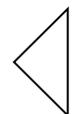
รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตั้งมุมขึ้น (Diamond Shape) ใช้เฉพาะป้ายเตือน

ป้ายเตือนบางแบบ

รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (Square Shape) ใช้เฉพาะป้ายแนะนำและป้ายเตือนความเร็ว

รูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว (Isosceles Triangle Shape) มุมชี้ไปทางซ้ายใช้เฉพาะป้ายห้ามแซง

- (1) งานออกแบบเครื่องหมายจราจร งานออกแบบเครื่องหมายจราจรทั้งชนิดที่อยู่บนผิวทาง ขอบทาง ข้ามสะพาน และบนเสาไฟฟ้า เป็นต้น การออกแบบจะต้องให้เป็นไปตามมาตรฐาน และกฎเกณฑ์ที่ปรากฏในคู่มือของงานวิศวกรรมจราจร กรมทางหลวง โดยเฉพาะกับการใช้งานบนทางหลวงประเภท Motorway
- (2) งานออกแบบระบบไฟฟ้าแสงสว่างและระบบไฟสัญญาณจราจร การออกแบบระบบไฟแสงสว่างและระบบไฟสัญญาณจราจร สำหรับไฟถนนและไฟบริเวณขอบทางแยก
 - งานออกแบบระบบไฟฟ้าแสงสว่าง หลักใหญ่ๆในการพิจารณาคือ
 - ดวงโคมเป็นดวงโคมชนิดน้ำ กันฝุ่น และติดตั้งภายนอกอาคาร สำหรับเสาสูง (High Mast) และสำหรับเสา 9-12 เมตร ขึ้นอยู่กับบริเวณติดตั้งโคม
 - หลอดไฟเป็นหลอด High Pressure Sodium Vapor Lamps
 - เสาไปเป็นชนิด Galvanize Steel Posts ชนิดเสาสูง 20 เมตร 30 เมตร หรือเสาขนาด 9-12 เมตร
 - การคำนวณค่าความเข้มแสงของความส่องสว่างอย่างน้อยให้ได้มาตรฐานของถนนตามข้อกำหนดของกรมทางหลวง
 - งานการติดตั้ง
 - แหล่งจ่ายกระแสไฟฟ้า (Power Supply) จะใช้ตามความเหมาะสมและอยู่ในตำแหน่งที่สามารถตรวจสอบและบำรุงรักษาได้โดยง่าย
 - การควบคุมการเปิด-ปิด (Control Switch On-Off) ควบคุมการเปิด-ปิด โดยแสงสว่าง (Photocell Switch) และควบคุมการเปิด-ปิดอัตโนมัติโดยการตั้งเวลา (Time Clock Relay)
 - งานระบบไฟฟ้าสัญญาณจราจรและป้ายบังคับการจราจร
 - ไฟสัญญาณป้ายบังคับการจราจรและป้ายบอกเส้นทางการจราจรแนะนำติดตั้งในตำแหน่งที่ผู้ใช้นถนนสามารถมองเห็นได้ล่วงหน้า และง่ายต่อการสังเกต
 - เสาของป้ายบังคับการจราจร และป้ายบอกเส้นทางการจราจร เป็นเหล็กทาสีมีกรรมวิธี ในการป้องกันสนิมและป้องกันจากการถูกระแทกหรือชน
 - ป้ายบังคับการจราจรและป้ายบอกเส้นทางการจราจรจะมีไฟส่องสะท้อนแสงในเวลากลางคืนเพื่อให้ผู้ใช้นถนนสามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย
 - ป้ายบังคับการจราจร และไฟสัญญาณจราจรให้ติดตั้งตามข้อกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.6.10 การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสม

2.6.10.1 ระบบไฟฟ้าแสงสว่าง เพื่อความสะดวกในการทำกิจกรรมยามค่ำคืนและความปลอดภัยและสามารถสร้างความสวยงามและความน่าสนใจให้แก่พื้นที่ได้ โดยการติดตั้งไฟฟ้าแสงสว่างภายนอกอาคารในบริเวณที่เหมาะสมเช่นบริเวณทางเดินบันไดถนนป้ายข้อมูล เป็นต้น

2.6.10.2 ระบบน้ำใช้ควรจัดทำให้มีปริมาณเพียงพอสะอาดและมีคุณภาพดีสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการดื่มและใช้ในห้องน้ำหากอยู่ใกล้แหล่งชุมชนหรือเมืองที่มีระบบน้ำประปาหรือระบบน้ำใช้ของชุมชนอยู่แล้วอาจใช้ร่วมกับระบบน้ำใช้ของชุมชนนั้นได้ หากอยู่ไกลแหล่งชุมชนต้องจัดเตรียมระบบน้ำใช้เอง ซึ่งมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติต่างๆ ต้องพิจารณาถึงปริมาณน้ำในแหล่งน้ำที่ตั้งคุณภาพน้ำการลำเลียงนำมาใช้การกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชวงฤดูแล้งและระบบจ่ายน้ำใช้

2.6.10.3 ระบบระบายน้ำ เพื่อจัดการระบายน้ำที่ไม่ได้ใช้หรือน้ำฝนให้ไปสู่บริเวณที่ต้องการหรือเพื่อไม่ให้พื้นที่เราไม่ต้องการไปรบกวนหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนอื่นๆอาจจะทำในลักษณะร่องน้ำแบบเปิดหรือทางระบายน้ำแบบปิด จากบริเวณลานจอดรถ ลานกิจกรรม ถนน ทางเท้า ระบายลงสู่ท่อระบายน้ำหรือลงสู่ลำธารต่อไป

2.6.10.4 ระบบรดน้ำ เพื่อดูแลรักษาต้นไม้ภายในพื้นที่โครงการ โดยเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสม เช่น การใช้สายฉีดน้ำ การใช้รถฉีดน้ำ การใช้ระบบน้ำหยด การใช้ระบบสปริงเกอร์

2.6.10.5 ระบบบำบัดน้ำเสีย จัดให้มีการรวบรวมน้ำเสียจากห้องน้ำห้องส้วมในอาคารไปสู่ถังบำบัดน้ำเสียในพื้นที่โครงการก่อนระบายออกสู่สาธารณะ

2.6.10.6 ระบบการกำจัดขยะ จัดให้มีที่ทิ้งขยะกระจายอยู่ในพื้นที่โครงการ และมีจุดรวบรวมขยะเพื่อนำไปบำบัด โดยบริเวณที่กองเก็บขยะควรอยู่ในมุมที่มิดชิด ไม่ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่

2.7 ศึกษาแนวทางพัฒนาของสื่อสัญลักษณ์และผลิตภัณฑ์ชุมชนสร้างเอกลักษณ์ ส่งเสริมภาพลักษณ์ต่อชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว

2.7.1 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์

2.7.1.1 ความหมายและการสร้างภาพลักษณ์^{xiv}

ภาพลักษณ์ (Image) มีความสำคัญต่อการประชาสัมพันธ์มากเนื่องจากประชาสัมพันธ์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์และเป็นงานที่มีส่วนเสริมสร้างภาพลักษณ์ต่อหน่วยงาน สถาบันหรือองค์กร ให้มีภาพลักษณ์ที่ดี (Good Image) ต่อความรู้สึคนึกคิดของประชาชน เพื่อผลแห่งชื่อเสียง ความเชื่อศรัทธาจากประชาชนที่มีต่อองค์กรหรือสถาบัน (วิรัชสิทธิ์ตันกุล, 2540, หน้า 81)

ความหมายของคำว่าภาพลักษณ์จึง หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในใจ(Mental Picture) ของคนเราอาจเป็นภาพที่มีต่อสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีก็ได้ เช่น ภาพที่มีต่อบุคคล(Person) องค์กร(Organization) ฯลฯ และภาพดังกล่าวนี้อาจจะเป็นภาพหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสร้างให้เกิดขึ้นแก่จิตใจเราหรืออาจเป็นภาพที่เราสร้างขึ้นเองก็ได้

Kotler (2000, p. 533) ปรมาจารย์ด้านการตลาดอธิบายถึงคำ ภาพลักษณ์ (Image) ว่าเป็นองค์รวมของความเชื่อความคิดและความประทับใจที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทัศนคติและการกระทำใดๆ ที่คนเรามีต่อสิ่งนั้น จะมีความเกี่ยวพันอย่างสูงภาพลักษณ์ต่อสิ่งนั้น ๆ

Jefkins (1993, pp. 21-22) นักประชาสัมพันธ์ชาวอังกฤษได้อธิบายภาพลักษณ์ต่อองค์กรธุรกิจไว้ว่า ภาพลักษณ์ต่อบริษัทหรือภาพลักษณ์ต่อองค์กรธุรกิจ (Corporate Image) คือภาพขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งหมายรวมทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับองค์กรที่ประชาชนรู้จักและเข้าใจได้ ประสบการณ์ในการสร้างภาพลักษณ์ต่อองค์กรนั้น ส่วนหนึ่งกระทำได้โดยอาศัยการนำเสนอ อัตลักษณ์ขององค์กร (Corporate Identity) ซึ่งปรากฏแก่สายตาคนทั่วไปได้ง่าย เช่น สัญลักษณ์ เครื่องแบบ ฯลฯ

Anderson and Rubin (1986, p. 53) กล่าวว่า ภาพลักษณ์เป็นการรับรู้ของผู้บริโภคเกี่ยวกับองค์กรทั้งหมดโดยองค์กรก็เปรียบเทียบกับเสมือนคน ซึ่งย่อมจะมีบุคลิกภาพและภาพลักษณ์ที่ต่างกัน

การสร้างภาพลักษณ์ เป็นแนวคิดที่องค์กรธุรกิจต่างตระหนักถึงความสำคัญอย่างสูง โดยพยายามพัฒนากลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์อย่างเป็นระบบ จากเดิมที่อาศัย การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือหลัก มาเป็นการประยุกต์และผสมผสานกลยุทธ์การสื่อสารหลากหลายรูปแบบ โดยใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ อย่างเป็นเอกภาพเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานสู่เป้าหมายภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ขององค์กร โดยแบ่งภาพลักษณ์ออกเป็น 6 ลักษณะคือ

1) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกจำลองขึ้นมา (An Image is Synthetic) ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการวางแผนที่ประกอบกันขึ้นมา เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์บางอย่างที่กำหนดไว้ เช่น วัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ ดังนั้น ภาพลักษณ์จึงเกิดจากการวางแผนประชาสัมพันธ์การกำหนดกระบวนการและกลยุทธ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี และขึ้นอยู่กับประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์กร สินค้าหรือบริการที่ประชาชนได้รับ และสิ่งเหล่านี้จะก่อตัวขึ้นเป็นความประทับใจ ซึ่งอาจจะเป็นความประทับใจที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ แล้วแต่พฤติกรรมขององค์กรหรือการผลิตสินค้าหรือให้บริการขององค์กร

2) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ (An Image is Believable) เป็นการสร้างภาพในใจของคนเราเกี่ยวกับ บุคคลองค์กร สถาบันหรือสิ่งต่างๆ ให้มันคงเป็นที่ยอมรับโดยอยู่บนพื้นฐานของความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดการสร้างภาพลักษณ์จะไม่เกิดผลใด ๆ ถ้าไม่มีความน่าเชื่อถือในบุคคลหรือองค์กร สถาบันนั้น

3) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่อยู่นิ่งและรับรู้ได้ (An Image is Passive) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ต้องไม่ขัดแย้งกับความเป็นจริง ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์จะไม่ใช่ความเป็นจริง แต่ภาพลักษณ์จะต้องถูกนำเสนออย่างสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับความเป็นจริง นั่น คือ ปรัชญา นโยบายการดำเนินงาน การประพฤติปฏิบัติรวมทั้งคุณภาพของสินค้าและบริการ

4) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน (An Image is Vivid and Concrete) ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูก สร้างขึ้นจากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างจินตนาการรูปธรรมเพื่อให้ตอบสนองดึงดูดใจ และความรู้สึกทางอารมณ์ได้อย่างชัดเจนต่อกลุ่มประชาชน จะต้องชัดเจนง่ายต่อการเข้าใจและจดจำและมีความแตกต่างกัน ทำให้สื่อความหมายได้ครบถ้วนตามต้องการ

5) ภาพลักษณ์ต้องเป็นสิ่งที่ถูกทำให้ดูง่ายแก่การเข้าใจและแตกต่าง (An Image is Simplified) ซึ่งต้องชัดเจน ง่ายแก่การทำความเข้าใจและจดจำ มีความแตกต่างที่โดดเด่น แต่สื่อความหมายได้ครบถ้วนตามต้องการเช่น เครื่องหมาย (Logo) คำขวัญ (Slogan) ซึ่งก็คือการสร้างภาพลักษณ์ให้มีความโดดเด่นแตกต่างกันเอง

6) ภาพลักษณ์มีความหมายและแฉงม (An Image is Ambiguous) เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ กล่าวคือ เราสามารถเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ดีเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดี หรือเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ไม่ดีเป็นภาพลักษณ์ที่ดีได้ อันเนื่องมาจากสภาพการณ์ภายในหรือปัจจัยภายนอกองค์กรมากกระทบ ดังนั้นองค์กรต่าง ๆ จึงต้องมีการสำรวจภาพลักษณ์ปัจจุบันขององค์กรอย่างสม่ำเสมอเพื่อจะได้ทราบว่าภาพลักษณ์ต่อองค์กรเป็นอย่างไร รวมถึงสินค้าและบริการด้วยเพื่อจะได้ส่งเสริมและรักษา หรือแก้ไขภาพลักษณ์ที่ดีให้อยู่คู่องค์กร สินค้าและบริการตลอดไปภาพลักษณ์ในบางครั้งอาจเป็นสิ่งที่ดูเหมือนกำกวม มีลักษณะที่กำกึ่งระหว่างความคาดหวังกับความเป็นจริงมาบรรจบกัน

2.7.1.2 ประเภทของภาพลักษณ์

เนื่องจากภาพลักษณ์เป็นความรู้สึกนึกคิดของในใจของผู้คิด ซึ่งแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับลักษณะและเป้าหมายดังนี้

1) ภาพลักษณ์ต่อบริษัท (Corporate Image) คือ ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน ที่มีต่อบริษัทหรือหน่วยงานธุรกิจแห่งใดแห่งหนึ่ง ภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้จะหมายรวมถึงด้านการบริหารหรือการจัดการ(Management) ของบริษัทแห่งนั้นด้วยและหมายรวมถึงสินค้าผลิตภัณฑ์ (Product) และการบริการ (Service) ที่บริษัทนั้น จา หน่าย ฉะนั้น ค่า ว่า ภาพลักษณ์ต่อบริษัท (Corporate Image) จึงมีความหมายค่อนข้างกว้างและยังหมายรวมถึงตัวหน่วยงานธุรกิจฝ่ายจัดการและสินค้าหรือบริการของบริษัทแห่งนั้นด้วย

2) ภาพลักษณ์ต่อสถาบันหรือองค์กร (Institutional Image)คือ ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน ที่มีต่อสถาบันหรือองค์กร ซึ่งโดยมากจะเน้นไปทางด้านตัวสถาบันหรือองค์กรเพียงอย่างเดียว ไม่รวมถึงสินค้าและบริการที่จำหน่าย

3) ภาพลักษณ์ต่อสินค้าหรือบริการ (Product/ Service Image)คือภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชนที่มีต่อสินค้า และบริการของบริษัทเพียงอย่างเดียว โดยไม่รวมถึงตัวองค์กรหรือบริษัท

4) ภาพลักษณ์ที่มีต่อตราใดตราหนึ่ง (Brand Image) คือ ภาพที่เกิดขึ้นในใจของประชาชนที่มีต่อสินค้านี้หรือโดยี่ห้อหนึ่งหรือตรา (Brand) ใดตราหนึ่ง หรือเครื่องหมายการค้า (Trademark) ใดเครื่องหมายหนึ่ง ส่วนมากมักจะใช้ในด้านกาโฆษณา (Advertising) และการส่งเสริมการจำหน่าย (Sale Promotion)

ฉะนั้น ภาพลักษณ์ที่มีต่อตราสินค้าตราใดตราหนึ่งจึงเป็นภาพในจิตใจของผู้บริโภคที่ได้รับการปลูกฝังอย่างมั่นคงในด้านความรู้สึกนึกคิดต่อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ตราใดตราหนึ่งนอกจากนี้ภาพในใจของตราแห่งสินค้าหรือผลิตภัณฑ์อาจจะเป็นภาพที่ให้ความรู้สึกนึกคิดต่อ ประชาชนว่า เป็นสินค้าที่ทันสมัยหรือล้ำสมัย เป็นสินค้าสำหรับผู้ที่มีรสนิยมสูงหรือธรรมดา สำหรับวัยรุ่นหรือผู้สูงอายุ สำหรับสุภาพสตรีหรือสุภาพบุรุษ สินค้านั้น มีความคงทนต่อการใช้งานหรือไม่คุ้มค่าหรือไม่คุ้มค่ากับราคาของสินค้านั้นเป็นต้น

การสร้างภาพลักษณ์ต่อตราหรือยี่ห้อ (Brand Image) อาจจะทำได้โดยอาศัยการออกแบบสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ หีบห่อ ตรายี่ห้อ สี สัน สื่อที่ใช้โฆษณา การแสดงที่ระบุดตราหรือยี่ห้อผ่านสื่อโฆษณาต่าง ๆ เนื้อหาและรูปแบบของการโฆษณารวมทั้งภาพต่าง ๆ ผังโฆษณา ตัวพิมพ์งานศิลป์(Artwork) เป็นต้นองค์ประกอบเหล่านี้ต้องทำการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงทันทีถ้าเราทราบว่าภาพลักษณ์ต่อยี่ห้อ

(Brand Image) เป็นไปในทางที่ส่อว่าจะกระทบกระเทือนต่อชื่อเสียง ความศรัทธา หรือยอดขายของผลิตภัณฑ์

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ภาพลักษณ์ต่อตราหือ (Brand Image) นั้นควรจะมี ความเด่นเป็นพิเศษ และมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่ไม่เหมือนใคร จึงจะทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้นอยู่เหนือการแข่งขันจากบริษัทคู่แข่งอื่น ๆ และสามารถดำรงหรือประทับอยู่ในความทรงจำและจิตใจของประชาชนผู้บริโภคอย่างยาวนาน

2.7.1.3 องค์ประกอบของภาพลักษณ์สามารถแยกได้เป็น 4 ส่วน แต่ในความเป็นจริง องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจแบ่งแยกได้คือ

1) องค์ประกอบเชิงการรับรู้(Perceptual Component) เป็นสิ่งที่บุคคลได้จากการสังเกตโดยตรงแล้วนำสิ่งนั้นไปสู่การรับรู้สิ่งที่ถูกรับรู้นี้ อาจจะเป็นบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ความคิด หรือสิ่งของต่าง ๆ เราจะได้ภาพของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้โดยผ่านการรับรู้เป็นเบื้องต้น

2) องค์ประกอบเชิงความรู้(Cognitive Component) ได้แก่ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับลักษณะ ประเภท ความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกตและรับรู้

3) องค์ประกอบเชิงความรู้สึก(Affective Component) ได้แก่ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นความรู้สึกผูกพันยอมรับหรือไม่ยอมรับ ชอบหรือไม่ชอบ

4) องค์ประกอบเชิงการกระทำ(Conative Component) เป็นความมุ่งหมายหรือเจตนาที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติตอบโต้สิ่งเร้า นั้น โดยเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงความรู้และเชิงความรู้สึก

องค์ประกอบเชิงการรับรู้เชิงความรู้เชิงความรู้สึกและเชิงการกระทำ นี้จะผสมผสานกันเป็นภาพที่บุคคลได้มีประสบการณ์ในโลกดั่งนั้น ภาพลักษณ์ที่ดีของธุรกิจจึงสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมของผู้บริโภค ซึ่งกว่าผู้บริโภคเป้าหมาย(Target Consumer) แต่ละรายจะเปลี่ยนฐานะมาเป็นลูกค้า (Customer) นั้น จะผ่านการรับรู้(Perception) จนเกิดความรู้(Knowledge) และความรู้สึก(Affection) ที่ดีต่อผลิตภัณฑ์และองค์การธุรกิจจนกระทั่งเกิดพฤติกรรมการซื้อ(Buying)มาบริโภคในที่สุด

2.7.1.4 การกำหนดภาพลักษณ์ตามกรอบทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ทั้ง 4 ส่วน รวมไปถึงด้านการบริการและด้านองค์กรจำแนกได้ดังนี้

1) ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านสินค้าหรือบริการที่จำหน่ายเช่น สินค้ามีคุณภาพดี น่าเชื่อถือ สินค้ามีความทันสมัย สินค้ามีเอกลักษณ์โดดเด่น สินค้ามีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

2) ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านราคาโดยทั่วไปผู้บริโภคจะเริ่มต้นจากจุดแรกคือ คำนึงถึงราคาสินค้า หรือค่าบริการที่มีความเหมาะสมและยุติธรรม แต่ในภาวะการแข่งขันที่รุนแรงสำหรับตลาดสินค้าบางประเภทนั้น เป้าหมายของภาพลักษณ์ด้านราคาอาจต้องปรับตัวนั้น คือราคาที่ย่อมเยา

3) ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านช่องทางการกระจายสินค้ามักจะมุ่งในประเด็นเรื่องสถานที่จำหน่ายและระยะเวลาที่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกเช่น ตัวแทนจำหน่ายครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางและทั่วถึง เป็นต้น

4) ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านการส่งเสริมการตลาดอาจจำแนกเป็น

- (1) ภาพลักษณ์ต่อกิจกรรมการสื่อสารการตลาดเช่น สื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ที่ใช้มีความทันสมัย มีรสนิยมที่ตื่นอกจากนี้ในแง่ข่าวสารก็ต้องมีความเป็นเอกภาพจริงใจไม่อ้อวอด

- (2) ภาพลักษณ์ต่อกิจกรรมส่งเสริมการขายในแง่รูปแบบและอรรถประโยชน์ต่อผู้บริโภค ทั้งนี้ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมและอุปกรณ์การส่งเสริมการขายว่ามีความทันสมัยเหมาะสมกับสินค้า เช่น การจัดวางสินค้าแคตตาล็อก ปริ้นเตอร์ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามความประทับใจของผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการตัดสินใจสินค้าหรือบริการนั้น บางครั้งก็มิได้เกิดจากจุดแข็งด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์เพียงส่วนเดียว หากยังขึ้นอยู่กับส่วนที่เป็นคุณค่าเพิ่มอีกด้วย นั่น คือ

ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านการบริการ ประสิทธิภาพของการบริการเกิดขึ้นจากองค์ประกอบสองส่วนคือ พนักงานบริการและระบบบริการธุรกิจจึงต้องพัฒนาทั้งระบบการบริการเพื่อให้มีภาพของความทันสมัยก้าวหน้ารวดเร็วและและถูกต้องแม่นยำพร้อม ๆ กับพนักงานบริการที่มีความเชี่ยวชาญ คล่องแคล่ว สุภาพ มีบุคลิกภาพและอัธยาศัยไมตรีอันดีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสร้างภาพลักษณ์ด้านบริการได้เต็มที่

ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ด้านองค์การถือว่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรืออัตลักษณ์ (Identity) ของแต่ละธุรกิจโดยยึดแนวคิดในการเป็น “องค์กรที่ดีของสังคม” (Good Corporate Citizen) เช่น ภาพลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและคุณธรรมของเจ้าของธุรกิจและผู้บริหารความมั่นคงก้าวหน้าของกิจการความทันสมัยและก้าวหน้าทางวิทยาการของธุรกิจความรู้ความสามารถรวมถึงประสิทธิภาพการทำงาน และมนุษยสัมพันธ์ของพนักงาน ความมีจริยธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม การทำคุณประโยชน์แก่สังคม (เช่น ในด้านศิลปวัฒนธรรม การศึกษาเยาวชน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ)

เกณฑ์ในการวัดภาพลักษณ์ตามแนวคิดของ Philip Kotler โดยจำแนกไว้เป็น 2 ระดับ คือ

ระดับแรก สำนวจความคุ้นเคยของผู้บริโภคที่มีต่อองค์การสินค้าและบริการทำโดยการวัดระดับความคุ้นเคย (Familiarity Scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับดังนี้

- (1) ไม่เคยได้ยินชื่อก่อน (Never Heard of)
- (2) เคยได้ยินชื่อ (Heard of Only)
- (3) รู้จักบ้างเล็กน้อย (Know a Little Bit)
- (4) รู้จักพอสมควร (Know a Fair Amount)
- (5) รู้จักเป็นอย่างดี (Know Very Well) หากพบ

คำตอบของผู้บริโภคส่วนใหญ่จำกัดอยู่เพียงระดับ 1 และ 2 ก็แสดงว่าธุรกิจจะต้องเร่งสร้างการรับรู้ (Awareness) ให้เกิดขึ้นโดยเร็ว

ระดับที่สอง สำนวจความชอบของผู้ที่รู้จักองค์การ สินค้าและบริการแล้วทำโดยการวัดระดับความชอบ (Favourability Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับดังนี้

- (1) ไม่ชอบเลย (Unfavourable)
- (2) ไม่ค่อยชอบ (Somewhat Unfavourable)
- (3) รู้สึกเฉย ๆ (Indifference)
- (4) ค่อนข้างชอบ (Somewhat Favourable)
- (5) ชอบมาก (Very Favourable)

หากพบว่าคำตอบของผู้บริโภคเป้าหมายอยู่ใน 2 ระดับแรกนั้นหมายถึงว่าธุรกิจจะต้องแก้ไขปัญหาด้านภาพลักษณ์อย่างจริงจัง

2.7.2 การออกแบบภาพสัญลักษณ์และเครื่องหมายสัญลักษณ์

การออกแบบสัญลักษณ์และเครื่องหมาย คือ การออกแบบที่แสดงถึงการสื่อความหมายให้รับรู้ร่วมกันได้ในสังคม โดยเป็นการสื่อความหมายที่แสดงนัยหรือเงื่อนไขความคิดที่แฝงไว้ในรูปแบบไม่ใช่ภาษาหรือภาพที่แสดงเป้าหมายไว้ตรง ๆ ผู้ที่จะทำความเข้าใจกับสื่อความหมายนั้นอาจจะต้องพบเห็นบ่อย ๆ หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ในระดับหนึ่ง จึงจะสื่อความหมายกันได้ดี งานออกแบบสื่อความหมายตามที่กล่าวถึงนี้จะสรุปแยกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

2.7.2.1 เครื่องหมาย (Sign) เป็นงานที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่การออกแบบมานุษยวิทยาและจิตวิทยา เครื่องหมายถูกแยกออกเป็นหลายลักษณะ คือ

- 1) เครื่องหมายสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นเครื่องหมายที่ไม่มีตัวอักษร ใช้
- 2) แสดงบริษัท ห้างร้าน สถาบัน มีลักษณะกลมกลืนเป็นเอกภาพ
- 3) เครื่องหมายภาพ (Pictograph) ภาพแสดงใช้เป็นลักษณะทาง
- 4) สาธารณประโยชน์ ใช้แก้ปัญหาอุปสรรคในด้านสื่อความเข้าใจทางภาษาหรือตัวอักษร ในด้านบอกทิศทาง ยานพาหนะ ความปลอดภัย ควรมีลักษณะเป็นสากล เข้าใจง่าย และไม่สับสนสำหรับทางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

- 5) เครื่องหมายอักษร (Lettermark) จะแสดงตัวอักษรย่อในลักษณะเป็นตัวย่อที่ไม่อ่านออกเสียงเป็นคำ ส่วนมากจะใช้เป็นเครื่องหมายบริษัทห้างร้าน นิยมออกแบบให้เป็นตัวอักษรที่เด่นชัด

2.7.2.2 สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สื่อความหมายที่แสดงนัยหรือเงื่อนไขความคิดเพื่อเป็นการบอกให้ทราบถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะไม่มีผลในทางปฏิบัติ แต่มีผลทางด้านกรรับรู้ ความคิดหรือทัศนคติ การสื่อความหมาย เป็นการสื่อสารระหว่างนักออกแบบกับผู้ชมหรือผู้บริโภค การออกแบบสัญลักษณ์ควรออกแบบโดยใช้รูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่และจากสภาพสิ่งแวดล้อม เป็นที่มาในการออกแบบ แล้วผ่านกระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นผลงานออกมา ซึ่งมีอยู่ 2 ส่วน คือ รูปกับความหมาย ผู้บริโภคดูสัญลักษณ์แล้วแปลความหมายได้ต่อเมื่อมีการเชื่อมโยงความคิดกับความจริงโดยมีอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง สัญลักษณ์ต่าง ๆ พอจะแยกได้ดังนี้

- 1) สัญลักษณ์ของชาติและองค์การต่าง ๆ ระหว่างชาติ เช่น ธงชาติสัญลักษณ์ขององค์การนาโต
- 2) สัญลักษณ์ขององค์กรต่าง ๆ ในสังคม เช่น สัญลักษณ์พรรคการเมือง กระทรวงสถาบันการศึกษา
- 3) สัญลักษณ์บริษัท ห้างร้านธุรกิจ เช่น สัญลักษณ์ของธนาคาร บริษัทห้างร้านต่าง ๆ
- 4) สัญลักษณ์สินค้า และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ คือ ตราของสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกจำหน่ายในตลาด
- 5) สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม เช่น ความร่วมมือกันในสังคมการทำงาน การกีฬา

สัญลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น แต่ยังคงเกิดจากการนำธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาใช้เป็นสัญลักษณ์ร่วมกันอีกด้วย เช่น ดอกกุหลาบเป็นสัญลักษณ์ของความรัก นกพิราบเป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพ เป็นต้น

2.7.2.3 การออกแบบเครื่องหมายและสัญลักษณ์ควรพิจารณา

- 1) รูปแบบควรเรียบง่ายและสื่อความหมายได้เร็วตรงวัตถุประสงค์
- 2) มีเอกภาพซึ่งหมายถึงในความหมายที่จะสื่อ นั้นควรมีจุดมุ่งหมายเดียวไม่ควรแปลได้หลายความหมาย
- 3) รูปแบบควรเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
- 4) รูปแบบควรเด่นสะดุดตา เพื่อเรียกร้องความสนใจ
- 5) กรรมวิธีและวัสดุง่ายต่อการผลิตและราคาประหยัด
- 6) การติดตั้งควรเหมาะสมกับการมองเห็น

2.7.2.4 เครื่องหมายภาพ (Sign) เครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่เป็นภาพ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเป็นอย่างมากนับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมาจะเห็นได้ว่าเครื่องหมายสัญลักษณ์เป็นสื่อสำคัญให้เกิดความเข้าใจระหว่างมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทางเผ่าพันธุ์ภาษา การดำรงชีวิตตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี แต่มนุษย์ก็ยังติดต่อสื่อสารกันได้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สัญลักษณ์ที่ช่วยให้มนุษย์ทุกภาษาสามารถเข้าใจกันได้

ขอบเขตคำว่า เครื่องหมาย หรือ Sign อาจแยกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ Symbol, Signal, Signage จะเห็นได้ว่าเครื่องหมายสัญลักษณ์ในรูปของสัญลักษณ์ เครื่องหมายสัญลักษณ์ และป้ายสัญลักษณ์มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้ยาก ใช้สื่อสารในลักษณะที่เป็นสากล คือใช้แทนคำพูดยาวและยากได้ ปัญหาจึงอาจมาจากสัญลักษณ์ที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมบางประเทศและบางครั้งยังสร้างความสับสนโดยเข้าใจว่าป้ายสัญลักษณ์เป็นตราสัญลักษณ์ขององค์กร โครงการ หรือกลุ่มได้เหมือนกัน ป้ายสัญลักษณ์โดยรวมมีหน้าที่หลัก คือ เพื่อถ่ายทอดข้อมูลในลักษณะของการชี้ทาง แนะนำสถานที่ หรือบังคับควบคุมเพื่อใช้กับคนหมู่มาก ดังนั้น ป้ายสัญลักษณ์จึงควรต้องมีการใช้สัญลักษณ์ภาพในลักษณะของภาษาเพื่อสื่อความหมายกับสาธารณชนซึ่งแตกต่างจากตราสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อการสร้างภาพลักษณ์แทนหน่วยงาน กิจกรรม หรือบุคคล (เอื้อเอ็นดู ดิศกุล ณ อยุธยา 2543 : 17)

2.7.2.5 ประเภทของเครื่องหมายภาพ (Sign)

สามารถแบ่งตามลักษณะการสื่อความหมายได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) Representational Design เครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่มีรูปร่างลักษณะที่เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักใช้การเลียนแบบจากสิ่งที่เห็น ได้แก่ สัญลักษณ์รูปภาพ (Pictorial Symbol) รูปคน สัตว์ สิ่งของ ที่เป็นรูปร่างพื้นฐานเหมือนจริง
- 2) Non – Representational Design เครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่ดูแล้วไม่เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะมีรูปทรงที่ต้องค้นหาเพื่อสื่อแสดงออกถึงความสัมพันธ์อันสอดคล้องกับกิจกรรมหรือบุคลิกลักษณะของสิ่งนั้น ๆ เช่น การออกแบบเครื่องหมายจราจรมีลักษณะเฉพาะตัวเกี่ยวกับทิศทางและความปลอดภัยของการขับรถเป็นส่วนใหญ่ หรือการออกแบบตราสัญลักษณ์สายการบินมักใช้สัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งแทนความเร็วพุ่งไปในอากาศ เช่น เป็นรูปนก
- 3) Abstract Design เครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่ดูแล้วไม่เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย เป็นรูปทรงที่หาเหตุผลไม่ได้ ได้แก่ ตัวโน้ต ตัวเลข (เอื้อเอ็นดู ดิศกุล ณ อยุธยา 2543 : 19)

2.7.2.6 ที่มาของสัญลักษณ์ภาพ เครื่องหมายภาพ (Sign) ที่มีการใช้สัญลักษณ์ภาพที่มีรูปร่างทางเรขาคณิตในการสื่อความหมาย อาจเรียกโดยรวมว่าสัญลักษณ์ภาพเรขศิลป์ (Graphic Symbols) มีหลักการแบ่งประเภทได้หลายวิธี อาจทำการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) Phonogram ภาษาเขียน กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเครื่องหมายสัญลักษณ์ที่สื่อสารด้วยภาพเพื่อการอ่านออกเสียง ภาพจะมีลักษณะเป็นนามธรรมและมีที่มาจากสัญลักษณ์ภาพซึ่งเน้นการใช้ในเชิงสัญลักษณ์แต่ไม่เน้นตามความหมายของภาพ เนื่องจากภาพสื่อสารได้จำกัดไม่สามารถอธิบายลักษณะที่มีเป็นนามธรรมและความรู้สึกได้ ดังนั้นจึงใช้การแปลงเสียงจากปากและการรับฟังจากหูในการพัฒนาให้เป็นภาพในลักษณะของตัวอักษร (Letters) พยัญชนะ (Alphabets) เป็นพยางค์เป็นคำ จึงจัดให้เป็นกลุ่มของสัญลักษณ์ภาพที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องใช้การลำดับความให้ต่อเนื่องเพื่อการอ่านเอาความและช่วยในการรับรู้

2) Logogram ภาษาภาพ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มเครื่องหมายสัญลักษณ์ที่สื่อสารความหมายในลักษณะของทัศนสัญลักษณ์ คือ การมองเห็นได้โดยตรงจากภาพสัญลักษณ์จะมีลักษณะเป็นรูปธรรมจนถึงนามธรรม ไม่สามารถอ่านออกเสียงได้ ใช้มือแสดงท่าทางและตาในการสื่อสารและรับรู้ มีการสื่อความหมายเป็นเอกเทศอยู่ได้ด้วยตัวเอง เป็นกลุ่มภาษาภาพแบ่งออกได้เป็น 3 ชนิด คือ

- (1) Image – Related เป็นสัญลักษณ์รูปภาพ (Pictorial Symbol) ประเภทพื้นฐานเข้าใจได้ง่ายที่สุด มีรูปร่างที่ถ่ายถอดสดลอกเลียนแบบจากสิ่งของที่เห็น โดยมีระดับของความเหมือนกันจนถึงความคล้ายกันจนถึงลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ รูปคน สัตว์ สิ่งของรวมทั้งอากัปกิริยา
- (2) Concept – Related เป็นสัญลักษณ์ภาพที่พัฒนารูปร่างโดยการถ่ายถอดมาจากความคิด (Ideogram) จากการที่มนุษย์มีการรับรู้ในสิ่งที่เห็นคล้ายกันจึงใช้การสื่อสารโดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่มีอยู่ร่วมกัน ได้แก่ เส้นโค้งทางแนวนอน 2 เส้น เป็นสัญลักษณ์แทน คำว่า น้ำ
- (3) Arbitrary เป็นสัญลักษณ์ภาพที่ไม่ใช้การลอกเลียนแบบจากต้นแบบหรือจากความคิด มีรูปร่างที่ไม่มีกฎเกณฑ์ (Abstract) ไม่อาจหาที่มาและหาเหตุผลไม่ได้ อันเกิดจากการสมมติขึ้นเอง ได้แก่ ตัวอักษร ตัวเลข เครื่องหมายคณิตศาสตร์ บวก ลบ คูณหาร เครื่องหมายวรรคตอน (เอื้อ เอ็นดู ดิศกุล ณ อยุธยา 2543 : 19-21)

2.7.3 ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว⁽²⁾

ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย^{xv} เป็นภาพที่เกิดขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวในประเทศไทย ประกอบด้วย ภาพลักษณ์องค์กร ภาพลักษณ์สินค้าและบริการ และภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวมีผลต่อทัศนคติ พฤติกรรม การจงใจ และการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว การสร้างและการจัดการภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจและอยู่ในใจของนักท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืนของทุกธุรกิจการท่องเที่ยวยุคใหม่ เพราะภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานของการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่ดียังส่งผลต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวสามารถประเมินได้จากสามตัวชี้วัดคือ องค์กร สินค้าและบริการ และแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นภาพลักษณ์การ

ท้องถิ่นจะสามารถสร้างขึ้นโดยการปรับปรุงสามด้านนี้ และสร้างบรรณารักษ์ฐานของความเป็นจริงเพื่อให้นักท่องเที่ยวจดจำและเกิดเป็นภาพความประทับใจแบบไม่รู้ลืม

2.7.4 แนวความคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ในอดีต การอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุจากเอกลักษณ์ จากความสำคัญของบริบทและสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape

2.8 ศึกษากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กรมศิลปกร กลุ่มชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นทั้งการพัฒนาพื้นที่ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ

การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากผู้เรียนร่วมมือร่วมกันศึกษาค้นคว้า และปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างเต็มความสามารถ เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการยอมรับในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นกัน อาจใช้เทคนิค

การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) วิธีใดวิธีหนึ่งประกอบ วิธีการเรียนรู้ร่วมกันนี้ผู้เรียนร่วมกันเรียนตั้งแต่ขั้นเลือกประเด็นปัญหา วางแผนดำเนินงาน รวมทั้งการวัดและประเมินผลงาน⁽⁵⁾ จันทรเพ็ญ เชื้อพานิช. (2549 :85-88)

กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดทำผังแม่บทในพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร ซึ่งมีความสลับซับซ้อนของประวัติศาสตร์และสภาพปัญหาเชิงพื้นที่ ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อจึงเป็นเรื่องยากและอาจก่อให้เกิดการวางผังแม่บทไม่ครอบคลุมและขาดประสิทธิภาพ และการต่อต้านจากประชาชนที่ไม่รับข้อมูลข่าวสารและเข้าใจในกระบวนการดำเนินงาน ดังนั้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สร้างโอกาสในการร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจอันจะนำมาซึ่งการยอมรับและร่วมกับขับเคลื่อนโครงการให้ประสบผลสำเร็จ ผ่านกระบวนการเรียนรู้และเครื่องมือเพื่อการสื่อสารและประชาสัมพันธ์

2.8.1 แนวคิดในการดำเนินงาน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา กรมศิลปกร กลุ่มชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นทั้งการพัฒนาพื้นที่และการแก้ปัญหาต่างๆ ตามข้อกำหนดเบื้องต้นของโครงการให้ครอบคลุมตลอดระยะเวลาการศึกษา โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการ ผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย เทคนิคและวิธีการที่ใช้ ช่วงเวลาและระยะเวลา ผลที่คาดว่าจะได้รับ และวิธีการนำเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ได้รับจากที่ประชุมไปใช้ประโยชน์อย่างชัดเจนและในส่วนของเทคนิคและวิธีการที่ใช้ต้องมีรายละเอียดครบถ้วนครอบคลุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูล การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและการรับฟังความคิดเห็น/และข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานให้ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจากท้องถิ่นเพื่อให้โครงการได้รับการยอมรับในหลักการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ส่วนที่ 10 มาตรา 57 ได้กล่าวถึงสิทธิของประชาชนเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การให้โอกาสแก่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมพิจารณา ตลอดจนการตัดสินใจเบื้องต้นในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูลร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษาหารือ ฯลฯ ภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ ที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยการให้โอกาสแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการดำเนินโครงการต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนไม่ว่าจะเป็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่

2.8.2 แนวทางการจัดการมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพ

การที่จะจัดการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา กรมศิลปกร กลุ่มชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและมีความหมายนั้น ควรเตรียมการและการวางแผนการให้ข้อมูลและการหารือกับชุมชนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของผู้เข้าร่วมหารือนั้นเป็นเรื่องสำคัญในการหารือ ผู้วางแผนและดำเนินการหารือ ควรคำนึงถึงองค์ประกอบหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีความหมายอย่างแท้จริง (Meaningful Participation) ดังนี้

1) การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของโครงการ โครงการควรจัดให้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารโครงการอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านประโยชน์ที่จะได้รับและด้านผลกระทบทางลบ ให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียและสาธารณะทั่วไปได้รับทราบ โดยข้อมูลที่เจ้าของโครงการจะต้องเผยแพร่แก่ประชาชน ซึ่งตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ.2548 ข้อ 7 ระบุว่าอย่างน้อยต้องประกอบด้วย เหตุผลความจำเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการ สาระสำคัญของโครงการ ผู้ดำเนินการ สถานที่ที่จะดำเนินการ ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการ ผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการ ผลประโยชน์ในด้านบวกและผลกระทบในด้านลบที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งมาตรการป้องกันแก้ไขหรือเยียวยาความเดือดร้อนหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากผลกระทบดังกล่าว ประมาณการค่าใช้จ่าย โดยข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ เจ้าของโครงการจะต้องเปิดเผยไว้โดยเปิดเผย ณ สถานที่เปิดเผยของหน่วยงานท้องถิ่นของรัฐ สถานที่ที่จะดำเนินโครงการ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2) ช่วงเวลาของการเปิดเผยข้อมูล การให้ข้อมูลนั้นจะต้องให้แน่ใจว่าประชาชน โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียได้รับข้อมูลของโครงการล่วงหน้าเป็นเวลานาน พอที่จะสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระ และสามารถตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องและให้คำแนะนำต่อโครงการอย่างเป็นประโยชน์ได้ การให้ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการนั้นควรให้ตั้งแต่เริ่มออกแบบโครงการ ซึ่งตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ.2548 ได้กำหนดเวลาการเปิดเผยข้อมูล ให้เป็นเวลาไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน ก่อนเริ่มดำเนินการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน นอกจากนี้ ทางเจ้าของโครงการ ควรจะต้องจัดทำแผนการให้ข้อมูลข่าวสาร และการหารือกับผู้มีส่วนได้เสีย แผนการดำเนินงานนี้ ควรจะประกาศให้ประชาชนได้รับทราบถึงวิธีการให้ข้อมูล และการรับฟังความคิดเห็น ระยะเวลา สถานที่ ตลอดจนรายละเอียดอื่นๆ ที่เพียงพอ และเหมาะสมแก่การที่ประชาชนจะสามารถเข้าถึงข้อมูลและเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ได้ตามเวลาที่กำหนด

3) ชีตความสามารถของผู้มีส่วนได้เสียในการที่จะเข้าใจโครงการ และสามารถประเมินทางเลือกต่างๆ ตลอดจนชี้แจงข้อกังวลและข้อคิดเห็นได้อย่างมีอิสระ ปราศจากความกลัวเกรงหรือการบังคับ ฉะนั้น ข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะในด้านเทคนิคควรที่จะได้มีการกลั่นกรอง แยกย่อยและแปลเป็นภาษาท้องถิ่นเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจของคนในชุมชนหรือผู้เข้าร่วมในการที่จะสามารถร่วมหารือในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับโครงการและผลกระทบได้วิธีการหารือ จะต้องครอบคลุมสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ เอกสารและภาษาที่ใช้ควรจะมีการปรับให้เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมหารือที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะหากผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นกลุ่มชุมชนดั้งเดิมหรือชนเผ่า

4) ความโปร่งใสและกลไกป้องกันข้อมูลกลับสู่ชุมชนและโครงการ วัตถุประสงค์หลักอันหนึ่งของการหารือกับประชาชน เพื่อนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะไปปรับปรุงการออกแบบและการดำเนินงานของโครงการ ในหลายกรณีด้วยกัน ประชาชนได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น แต่หลังจากการหารือแล้วนั้น ประชาชนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมว่า สิ่งที่ได้เสนอไปนั้น ทางโครงการได้นำมาพิจารณา เป็นส่วนประกอบในการปรับโครงการอย่างไรบ้าง การไม่ได้รับข้อมูลย้อนกลับนี้ก่อให้เกิดความระแวง เกิดการไม่ให้ความร่วมมือในการหารือเพราะกลัวว่าตนจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอนุมัติโครงการว่าได้หารือกับภาคประชาชนแล้ว ฉะนั้น ผู้เสนอโครงการและหน่วยงานของรัฐจำเป็นต้องที่จะต้องให้แน่ใจว่าในการหารือนั้น มีการจัดบันทึกการหารือในประเด็นต่างๆ อย่างเพียงพอ และให้ผู้เสนอโครงการหรือหน่วยงานของรัฐประกาศสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นให้ประชาชนทราบภายในสิบห้าวันภายหลังจากวันที่เสร็จสิ้นการรับฟังความคิดเห็น และควรจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ตลอดระยะเวลาของโครงการ และประกาศให้ประชาชนรับทราบถึงระบบการรับฟังความคิดเห็น และกลไกการแก้ไขปัญหาของทางโครงการ

2.8.3 แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ

การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน และจำเป็นจะต้องดำเนินงานโดยผู้มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน มิฉะนั้นอาจประเมินสถานการณ์ไม่ถูกต้องและอาจทำให้เกิดปัญหาที่ไม่คาดคิดขึ้น การปฏิบัติงานจึงควรใช้ผู้ที่เป็นมืออาชีพที่เข้าใจหลักการและแนวทางในการจัดการการมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จ หัวใจหรือหลักการพื้นฐานของการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผู้บริหารโครงการต้องยึดถือประกอบด้วยหลัก 4S คือ

2.8.3.1 Starting Early (การเริ่มต้นเร็ว) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระยะแรก มีการให้ข้อมูล กระตุ้นให้เกิดความคิดเห็น และให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนก่อนการตัดสินใจ ความล้มเหลวของการมีส่วนร่วมของประชาชนในอดีต มักเกิดจากภาครัฐเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมช้าหลังจากมีการตัดสินใจเรียบร้อยแล้ว หรือมีข้อผูกมัดอื่นๆ จนเปลี่ยนแปลงไม่ได้หรือหลังจากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วอย่างไรก็ตาม การจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจมิได้หมายความว่าก่อนการตัดสินใจไม่กี่วัน หรือไม่ก็สัปดาห์มีเวลาเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่สะท้อนความจริงใจของหน่วยงานของรัฐในกระบวนการมีส่วนร่วม ควรให้มีเวลาเพียงพอในการรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อทำให้การตัดสินใจสะท้อนความคิดเห็นของชุมชนได้นอกจากนี้ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้น มีประโยชน์ช่วยให้ประชาชนมีเวลาคิดถึงทางเลือกหรือแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนที่เหมาะสมมากขึ้น

2.8.3.2 Stakeholders (ครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้อง) หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่งคือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียควรมีโอกาสเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอาจถือว่าต้องรับฟังข้อมูลหรือปรึกษาหารือเป็นอันดับแรกๆ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องให้ความสำคัญในการระบุ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระมัดระวังมิให้เกิดการผิดกลุ่มเป้าหมาย ต้องตระหนักว่าประชาชนแต่ละกลุ่มได้รับผลกระทบจากประเด็นการตัดสินใจไม่เท่ากัน บ่อยครั้งที่เรามักคิดว่าประชาชนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่ในความจริงผู้ได้รับผลกระทบมีหลากหลายกลุ่ม การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมต้องมั่นใจว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม และแต่ละกลุ่มอาจมีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน เพื่อเอื้ออำนวยให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น กำหนดเวลา รับฟังความคิดเห็นที่ชาวบ้านมาร่วมได้ หรือการใช้ภาษาท้องถิ่น รวมทั้งการอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการเดินทางไปร่วมแสดงความคิดเห็น

2.8.3.3 Sincerity (ความจริงใจ) การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อนและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและประชาชน ถือว่าเป็นมิติที่มีความสำคัญในการบริหารการมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จ หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของโครงการหรือมีอำนาจอนุมัติต้องการกระบวนการอย่างจริงจัง เปิดเผย ชื่อสัตย์ ปราศจากอคติ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารสองทางอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและพอเพียง ตอบสนองต่อความสงสัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้งแจ้งความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงของโครงการอย่างต่อเนื่อง อธิบายกระบวนการต่างๆ อย่างชัดเจน ลดข้อสงสัยต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดข้อขัดแย้ง โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระยะเริ่มต้น ขณะเดียวกันตั้งใจรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นและนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความเชื่อถือและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือนำมาซึ่งความร่วมมือ ความเข้าใจและการสื่อสารที่ดีขึ้น

2.8.3.4 Suitability (วิธีการที่เหมาะสม) การเลือกเทคนิคหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เหมาะสมโดยพิจารณาจากประเภทและขนาดของโครงการ ความหลากหลายและลักษณะที่แตกต่างกันของพื้นที่และของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สังคม และค่านิยม ระดับความสนใจของชุมชนในประเด็นหรือโครงการ ความสามารถและความพร้อมทั้งข้อจำกัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ด้านระยะเวลา บุคลากร และงบประมาณ เนื่องจากความสำเร็จของการมีส่วนร่วมอยู่ที่ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และเลือกกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ดังนั้น การมีส่วนร่วม ที่สร้างสรรค์จึงต้องประกอบด้วยกระบวนการย่อยหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ ต้องตระหนักว่าการให้ข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการปรึกษาหารือที่มีประสิทธิผล

2.8.4 แนวทางการจัดการมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จ

ความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมคือ ความสามารถในการจัดการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกระบวนการตัดสินใจไม่ได้เป็นหลักประกันว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะประสบความสำเร็จ ความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมมิใช่เพียงการจัดให้มีการมีส่วนร่วมเท่านั้น เพราะอาจมีบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยไม่ได้อยู่ในกระบวนการมีส่วนร่วม

2.8.4.1 ข้อพิจารณาในการกำหนดแนวทางดำเนินงานการมีส่วนร่วม

- 1) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางนี้นำมาซึ่งข้อตกลงร่วมกัน การตัดสินใจที่รอบคอบมากขึ้น และการแก้ไขปัญหาอย่างรอบคอบและเอื้ออารีต่อกัน
- 2) ความสำเร็จของการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วม จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วม
- 3) สิ่งสำคัญคือการตอบประเด็นที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนควรเกิดเมื่อใด ใครควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการและใช้รูปแบบหรือเทคนิคใด

ลักษณะของการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์

- 1) ลดความขัดแย้งและสร้างความตกลงร่วมกัน
- 2) ลดความเสียหายและชี้ประเด็นปัญหาต่างๆ
- 3) มีการกระจายข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ
- 4) มีการแสดงความคิดเห็นอันอาจจะเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในโครงการ
- 5) มีการให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ผลกระทบต่างๆ

2.8.4.2 เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

- 1) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นได้ด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
- 2) ต้องมีความเสมอภาค โดยประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใด จะต้องมีโอกาสเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ
- 3) ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมาย จะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

ดังนั้น การจะทำให้บรรลุเงื่อนไขพื้นฐานดังกล่าว การมีส่วนร่วมจึงต้องมีองค์ประกอบที่ชัดเจน ในการปฏิบัติดังนี้

- 1) ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้อง มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่
- 2) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่
- 3) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน

2.8.5 หลักการการสื่อสารและประชาสัมพันธ์

การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการดำเนินงานควบคู่ไปกับกระบวนการวางแผน เป็นการเปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างที่วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจการยอมรับ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของโครงการ โดยการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ของโครงการมีหลักการที่สำคัญ คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักต่อความสำคัญของกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาควิทยาศาสตร์ และประชาชนทั่วไป ให้เข้าใจถึงเหตุผลและความจำเป็นในการจัดทำผัง แม่บทและผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หลักการของการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อ สร้างอิทธิพลต่อความคิดของประชาชน (Seitel, 2014) ได้ระบุขั้นตอนสำคัญในการวางแผนไว้ 4 ขั้นตอน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการวางแผนและออกแบบการสื่อสารและประชาสัมพันธ์โครงการฯ ประกอบด้วย การค้นคว้าวิจัยการสื่อสารสัมพันธ์ กลวิธีดำเนินการสื่อสาร และการประเมินผลการสื่อสารดัง มีรายละเอียดต่อไปนี้

2.8.6 การค้นคว้าวิจัย

พิจารณาเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาผังแม่บทฯ ซึ่งเป็น โครงการที่เกี่ยวข้องหน่วยงานทุกภาคส่วน ดังนั้น การผลักดันให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องต้องการการสนับสนุนจากประชาชนและหน่วยงานท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนด้านนโยบาย จากผู้บริหารของจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร โดยเป้าหมายของการสื่อสารประกอบด้วยกลุ่มคน 2 กลุ่ม ดังนี้

2.8.6.1 กลุ่มเป้าหมายหลักในการสื่อสาร ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง กลุ่มคนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการทั้ง ทางตรง และทางอ้อม ได้แก่

- ผู้นำของชุมชนในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์
- ผู้อยู่อาศัยทั้งในเขตและพื้นที่ต่อเนื่อง ทั้งเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินและเช่า
- หน่วยงานภาคเอกชนและผู้ประกอบการ ในย่านชุมชนอุทยาน ประวัติศาสตร์และบริเวณโดยรอบทั้งรายใหญ่และรายย่อย
- หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องทางด้านนโยบายและความ ร่วมมือดำเนินการพัฒนาผังแม่บทบูรณาการการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น การฟื้นฟูคุณภาพของสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การฟื้นฟูสภาพอาคาร การพัฒนาระบบขนส่งมวลชน การฟื้นฟูทัศนียภาพ และพื้นที่สาธารณะ โดยรอบ เป็นต้น ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน ภายในย่านชุมชนอุทยานประวัติศาสตร์

เนื่องจาก โครงการผังแม่บทบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร อาจส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น การสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความต้องการ ความกังวลของกลุ่มเป้าหมายหลัก จึงเป็น โอกาสในการสร้างความเข้าใจต่อแผนการพัฒนา รวมถึงการสร้างยอมรับ และความพึงพอใจต่อการ เปลี่ยนแปลงในกรณีที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็น รูปธรรมได้อย่างราบรื่น

2) กลุ่มภาคียุทธศาสตร์ กลุ่มภาคียุทธศาสตร์อาจจะไม่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา แต่เป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคการศึกษา ที่มีบทบาทเป็นผู้ร่วมสนับสนุนและผลักดันโครงการให้เกิดอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการประสานหรือระดมทรัพยากรด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนโครงการ

2.8.6.2 กลุ่มเป้าหมายรองในการสื่อสาร (secondary target) คือกลุ่มสื่อสารมวลชนในสาขาต่างๆ ที่จะเป็กลุ่มที่ส่งสารของโครงการไปประชาชนทั่วไปในวงกว้าง ซึ่งหากโครงการได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนและสาธารณะในวงกว้างแล้ว มีความเป็นไปได้สูงที่จะได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายจากผู้บริหารในพื้นที่และหน่วยงานต่าง

2.8.7 การสื่อสารสัมพันธ์

เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะและความคาดหวังที่แตกต่างกัน ดังนั้น กลยุทธ์ในการสื่อสารจึงออกแบบให้มีความเฉพาะและเหมาะสมสอดคล้องกับเงื่อนไข ดังนี้

2.8.7.1 กลุ่มเป้าหมายหลัก ตามที่ได้กล่าวในข้างต้นว่า กลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ ตลอดจนมีศักยภาพในการสนับสนุนโครงการ ดังนั้น ความเข้าใจและการยอมรับสนับสนุนจากคนกลุ่มนี้ คือเงื่อนไขแรกของความสำเร็จและความยั่งยืนของโครงการ การสื่อสารสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ จึงเน้นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) ที่เข้มข้นและต่อเนื่อง เพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความต้องการ ข้อกังวลต่างๆ ของสมาชิกในกลุ่ม ในการกำหนดประเด็นและจัดทำผังแม่บทในทุกระยะ ตลอดจนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ อันจะนำมาซึ่งการได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนของโครงการในท้ายที่สุด โดยมีแนวทางในการสื่อสารเพื่อได้มาซึ่งการยอมรับ 3 วิธี (Cumming and Worley, 2009) ดังนี้

1) ความเห็นใจและการสนับสนุน (empathy and support) เน้นการค้นหาว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายใดบ้างที่ยังไม่ยอมรับและต่อต้าน โดยใช้กระบวนการรับฟังอย่างกระตือรือร้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบเปิดกว้างในการถามตอบข้อสงสัย

2) การสื่อสาร (communication) ส่วนใหญ่การต่อต้านมักเกิดจากความรู้สึกไม่แน่ใจหรือความไม่แน่นอนเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการขาดความรู้ ความเข้าใจหรือได้รับข้อมูลไม่มากพอ ยิ่งทำให้เกิดความกังวลมากขึ้น

3) การมีส่วนร่วม (participation) การสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอย่างได้ผล โดยเฉพาะการสร้างการมีส่วนร่วม “ตั้งแต่เริ่มต้น” เพื่อช่วยกันวิเคราะห์ข้อมูลหรือเห็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะมีส่วนทำให้สามารถคาดการณ์และเข้าใจในปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้

2.8.7.2 กลุ่มเป้าหมายรองในการสื่อสาร คือช่องทางหลักในการสื่อสารกับสาธารณะ โดยการนำผลการศึกษาโครงการและความก้าวหน้าในแต่ละขั้นตอน สื่อสารไปยังกลุ่มประชาชนทั่วไปทั้งในระดับเมืองและประเทศ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการฟื้นฟูเมือง และร่วมผลักดันในกลายเป็นวาระสำคัญระดับเมือง กลยุทธ์ที่สำคัญในการสื่อสารสัมพันธ์ของกลุ่มสื่อสารมวลชน คือ คุณค่าของเนื้อหา (news value) เพื่อดึงดูดให้นักข่าว รวมถึงผู้นำทางความคิดในสื่อต่างๆ ให้ความสนใจและทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระของการพัฒนาผังแม่บทบูรณาการการท่องเที่ยวยั่งยืน สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชรและสามารถนำไปถ่ายทอดต่อแก่สาธารณะได้อย่างถูกต้อง

2.8.7.3 กลวิธีดำเนินการสื่อสาร

เพื่อสร้างความเข้าใจ ยอมรับ และการสนับสนุนจากกลุ่มเป้าหมาย โดย สามารถแบ่งช่องทางการสื่อสารตามกลยุทธ์ได้ดังนี้

1) กลวิธีการสื่อสารต่อกลุ่มเป้าหมายหลักประกอบด้วย

(1) สื่อรูปแบบเดิม (traditional media)

- สื่อบุคคล (personal media) หมายถึง วิธีการสื่อสารด้วยบุคคล โดยการใช้คำพูดเป็นหลัก ด้วยวิธีการสนทนาการอภิปรายการประชุม การสัมมนา และการพูดในที่ชุมชน ได้แก่ การจัดประชุมทวิภาคีกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มภาคียุทธศาสตร์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการบรรยายให้ความรู้ในเวทีต่างๆ
- สื่อสิ่งพิมพ์ (print media) หมายถึง สื่อเพื่อการสร้างสัมพันธ์ในโครงการ ได้แก่ หนังสือราชการ หนังสือสั่งการ และสิ่งพิมพ์ที่ใช้สื่อสัมพันธ์ในโครงการ สามารถนำไปใช้ร่วมกับกิจกรรมอื่นได้ ได้แก่ แผ่นพับและโปสเตอร์งานประชาสัมพันธ์โครงการ เป็นต้น

(2) สื่อรูปแบบใหม่ (modern media)

- สื่อกิจกรรม หมายถึง การจัดกิจกรรมที่สามารถสื่อความรู้สึกนึกคิด ความรู้และเรื่องราวข่าวสารไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้ โดยสื่อประเภทกิจกรรมมีได้มากมายหลายรูปแบบ ได้แก่การจัดงานแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนการจัดเวทีนำเสนอสาธารณะการจัดนิทรรศการ และการลงชุมชนเพื่อทำการประชาสัมพันธ์โครงการ เป็นต้น
- สื่อสมัยใหม่ (personal device) เป็นสื่อที่นิยมใช้กันในยุคสังคมข่าวสาร หรือยุคสารสนเทศ ซึ่งเป็นสื่อที่มีความทันสมัยและเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงและจัดการกับข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวก รวดเร็ว มีการปรับวิธีการส่งสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ผ่าน Website ที่เรียกว่า “Haak Square” หรือ เว็บไซต์ เน็ตเวิร์คสำหรับชุมชนในการสื่อสารกับคนในชุมชน ผ่านระบบออนไลน์ อีเมลล์ และ SMS

2) กลวิธีการสื่อสารต่อกลุ่มเป้าหมายรอง : สื่อสารมวลชนกลวิธีที่ใช้สื่อสารกับคนกลุ่มนี้ ต้องสอดคล้องกับกลยุทธ์การสร้างคุณค่าข่าว ดังนั้น จำเป็นต้องมีสร้างเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น กลวิธีในส่วนนี้จึงประกอบไปด้วย งานแถลงข่าว เว็บไซต์ แผ่นพับและสิ่งพิมพ์ ตลอดจนหุ่นจำลองและภาพเคลื่อนไหว ซึ่งเครื่องมือในส่วนนี้จะเน้นการจัดทำเนื้อหาให้มีความกระชับ ชัดเจน เข้มข้น และน่าสนใจ เพื่อให้นำไปถ่ายทอดต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.8.8 การประเมินผลการสื่อสาร

ขั้นตอนสุดท้ายคือการประเมินผลการสื่อสารว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถวัดได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมถึงการวัดระดับผลที่เกิดขึ้น ได้แก่ ผลผลิตของโครงการได้จัดทำขึ้น และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการประเมินจะช่วยระบุผลสำเร็จของการสื่อสารว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต (ตารางที่ 2.8)

ตารางที่ 2.8 ผลผลิตและผลลัพธ์ของเครื่องมือสื่อสารที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์โครงการ

เครื่องมือสื่อสาร	ประเภทสื่อ	ผลผลิต		ผลลัพธ์
		การวัดผล	ตัวบ่งชี้ความสำเร็จ ^{xvi}	
	1) จดหมายเชิญหน่วยงานรัฐในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล	มีการตอบรับเข้าร่วมการประชุม	จำนวนหน่วยงานที่เข้าร่วม	หน่วยงานรัฐในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล
	2) ประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล	จำนวนการมีบทบาทร่วมกันของคนในชุมชน	ผู้เข้าร่วมการประชุม	ประชาชนทั่วไปเข้าใจในโครงการได้รับองค์ความรู้ในการพัฒนาผังแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ที่สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเศรษฐกิจชุมชน และวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบอุทยานทั้ง 3 แห่ง
	3) แผ่นพับและสิ่งพิมพ์	จำนวนการผลิต	จำนวน 200 ชุด	สื่อสารมวลชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลไปเผยแพร่ต่อและไปใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง

กล่าวโดยสรุป จากวัตถุประสงค์ของการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ นำมาซึ่งการวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก ซึ่งประกอบไปด้วย

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคียุทธศาสตร์

2) กลุ่มสื่อมวลชน หลังจากนั้น จึงดำเนินการออกแบบเครื่องมือสื่อสารให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสารรวมถึงต้องมีการกำหนดตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของเครื่องมือสื่อสารแต่ละประเภท ตลอดจนการวางแผนงานสื่อสารและประชาสัมพันธ์หรือปฏิทินสื่อสาร (communication calendar) เพื่อจัดเตรียมเนื้อหาเพื่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายให้เป็นไปตามแผน

ⁱ การวัดเชิงจิตวิทยา(Physiological Measures) โดยพิจารณาจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าของร่างกายที่ระบบประสาทได้รับการกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมในลักษณะต่างๆกัน อาทิศึกษาการเคลื่อนไหวของนัยน์ตาที่มีต่อภาพลักษณะต่างๆ (Wohlwill, J.F., 1976: 68-69)

ⁱⁱ การวัดเชิงพฤติกรรม(Behavioral Measures) โดยสังเกตและวัดจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอาทิการนับจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่เฉพาะ, จำนวนผู้ที่ชมนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์, เวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรม เป็นต้นแต่วิธีการนี้ไม่อาจใช้ได้กับการศึกษาสุนทรียภาพในสภาพแวดล้อมที่มีองค์ประกอบที่หลากหลาย (Wohlwill, J.F., 1976: 70)

ⁱⁱⁱ Feilden and Jokilehto(1998),หน้า11, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ กลุ่มคลองกรณีสึกษา:คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและ สภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง,2546), หน้า8.

^{iv} Feilden and Jokilehto(1998),หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่กลุ่ม คลองกรณีสึกษา:คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี

^v ^v <http://www.dasta.or.th/creativetourism/th/creativetourism/528.html>

^{vi} Feilden and Jokilehto(1998), หน้า11, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่กลุ่มคลองกรณีสึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า8.

^{vii} Feilden and Jokilehto(1998), หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่กลุ่มคลองกรณีสึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี, หน้า8.

^{viii} รัตนา สุทธิธรรม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด, 2533), หน้า 142-150.

^{ix} US.National register for Historic place.

^x Feilden and Jokilehto(1998), p.79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

^{xi} Workett,(1969).อ้างถึงในฉนวนวรรณ สายเชื้อ , “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีสึกษาเมืองสงขลา,”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541),หน้า 42-56.

^{xii} มาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504

^{xiii} มาตรา 7และ8 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.

2504

^{xiv} http://www.ex-mba.buu.ac.th/Research/Bkk/Mk-6-Bkk/51722215/05_ch2.pdf

^{xv} วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ (Sipakorn University Journal) <http://www.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/17565>

^{xvi} อ้างอิงจากรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล โครงการการพัฒนาผังแม่บทบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนพื้นที่พิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร